

ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦਾਨਿ ਵ.ਫਾ

ਹਕੀਮ ਅਲ੍ਹਾ ਯਾਰ ਖਾਂ 'ਜੋਗੀ'

ਅਨੁਵਾਦਕ

ਡਾ. ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਪੰਦੋਹਲ

ਐਮ.ਏ. (ਆਨਰਜ਼) ਐਮ.ਐੱਡ., ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ.



ESTD. 1940

ਲਾਹੌਰ ਬੁੱਕ ਸ਼ਾਪ
2-ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਮਾਰਕਿਟ, ਲੁਧਿਆਣਾ

GANJE SHAHEEDAN AND SHAHEEDANE WAFa

by

Hakeem Alah Yar Khaan 'Jogi'

Translated by

Dr. Gurdev Singh Pandohal

© ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

2012

ਮੁੱਲ : 100/- ਰੁਪਏ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਤੇਜਿੰਦਰ ਬੀਰ ਸਿੰਘ
ਲਾਹੌਰ ਬੁੱਕ ਸ਼ਾਪ, 2-ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਮਾਰਕਿਟ
ਨੇੜੇ ਸੁਸਾਇਟੀ ਸਿਨੇਮਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ। ਫੋਨ-2740738
E-Mail:-lahorebookshop40@Rediffmail.com

ਲੇਜ਼ਰ ਸੈਟਿੰਗ : ਲਿਟਲ ਗ੍ਰਾਫਿਕਸ, ਕੋਟ ਕਿਸ਼ਨ ਚੰਦ, ਜਲੰਧਰ।

Printed in India

ਛਾਪਕ : ਸਰਤਾਜ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ, ਜਲੰਧਰ।

ਅਰਪਨ

ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਪੰਦੋਹਲ (ਸੁਰਗਵਾਸੀ)

ਅਤੇ

ਮਾਂ ਸਰਦਾਰਨੀ ਭਾਗ ਕੌਰ ਪੰਦੋਹਲ (ਸੁਰਗਵਾਸੀ)

ਦੇ

ਨਾਂ!

—ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਪੰਦੋਹਲ

ਤਤਕਰਾ

ਕੀ	ਕਿੱਥੇ
ਹਕੀਮ ਅਲ੍ਹਾ ਯਾਰ ਖ਼ਾਂ 'ਜੋਗੀ'	
ਅਤੇ	
'ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ' ਤੇ 'ਸ਼ਹੀਦਾਨਿ ਵਫ਼ਾ'	
—ਡਾ. ਪੰਦੋਹਲ	7-10
ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ (ਸਾਕਾ ਚਮਕੌਰ)	11-71
ਸ਼ਹੀਦਾਨਿ ਵਫ਼ਾ (ਸਾਕਾ ਸਰਹਿੰਦ)	72-127
ਸਹਾਇਕ ਪੁਸਤਕ-ਸੂਚੀ	128

ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਰਚਨਾਵਾਂ :

ਮੌਲਕ ਰਚਨਾਵਾਂ :

- ਕਵਿਤਾ** : 1. ਮਦਹੋਸ਼ੀ (ਗ਼ਜ਼ਲ, ਰੁਬਾਈ, ਗੀਤ)
2. ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ (ਗ਼ਜ਼ਲ, ਗੀਤ, ਕਵਿਤਾਵਾਂ)
3. ਸਰਗੋਸ਼ੀ (ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ)
4. ਗ਼ੁਲਬਰਗ (ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ)
5. ਪੱਲੇ ਦੀ ਹਵਾ (ਗ਼ਜ਼ਲ, ਗੀਤ, ਚੌਬਰਗੇ)

- ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ** : 1. ਰੂਹਾਂ ਸਿਸਕਦੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ
2. ਗਜ਼ਰਾ

- ਜੀਵਨੀਆਂ** : 1. ਧਨੀਰਾਮ ਚਾਤ੍ਰਕ (ਮੋਨੋਲੋਗ)
2. ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮੀਰ

- ਸਫ਼ਰਨਾਮਾ** : 1. ਕਾਲੀ ਧਰਤੀ ਗੋਰੇ ਲੋਕ (ਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ)
2. ਮੈਂ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਵੇਖਿਆ (ਛਪਣ ਹਿੱਤ)

- ਅਨੁਵਾਦ** : (ਫ਼ਾਰਸੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ)
1. ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ (ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ)
2. ਅਮਰ ਨਾਮਾ (ਭਾਈ ਨੱਥਮਲ ਤੇ ਭਾਈ ਅਬਦੁੱਲਾ)
3. ਜ਼ਿੰਦਗੀਨਾਮਾ (ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ 'ਗੋਯਾ')
4. ਦੀਵਾਨਿ ਗੋਯਾ (ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ 'ਗੋਯਾ')
5. ਗੰਜ ਨਾਮਾ (ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ 'ਗੋਯਾ', ਛਪਣ ਹਿੱਤ)
6. ਗੁਲਿਸਤਾਂ (ਸ਼ੇਖ਼ ਸਾਅਦੀ)
7. ਬੋਸਤਾਂ (ਸ਼ੇਖ਼ ਸਾਅਦੀ)
8. ਰੁਬਾਯਾਤਿ ਓਮਰ 'ਖ਼ਯਾਮ' (ਛਪਣ ਹਿੱਤ)
9. ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ (ਹਕੀਮ ਅਲ੍ਹਾ ਯਾਰ ਖ਼ਾਂ 'ਜੋਗੀ' ਦੱਕਨੀ)
10. ਸ਼ਹੀਦਾਨਿ ਵਫ਼ਾ (ਹਕੀਮ ਅਲ੍ਹਾ ਯਾਰ ਖ਼ਾਂ 'ਜੋਗੀ' ਦੱਕਨੀ)

- ਸੰਪਾਦਨ** : 1. ਯਾਰਜ਼ੇ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਸੱਬਰ ਚੰਗਾ
2. ਪੱਤ ਪਰਵਾਸੀ ਬਿਰਖਾਂ ਦੇ
3. ਦੇਸੀ ਪਿੰਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪਰਵਾਜ਼
4. ਪ੍ਰੀਤ ਸੰਸਾਰ
5. ਪੀੜ ਪਰਾਈ
6. ਮੇਰੀ ਕਹਾਣੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨੀ
7. ਨੈਣ ਪੁਜਾਰੀ
8. ਨੈਣ ਖ਼ੁਮਾਰੀ

ਹਕੀਮ ਅਲਾ ਯਾਰ ਖ਼ਾਂ 'ਜੋਗੀ' ਦੱਕਨੀ

ਅਤੇ

'ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ' ਤੇ 'ਸ਼ਹੀਦਾਨਿ ਵਫ਼ਾ'

ਸੰਨ 1953 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਏ.ਐ. ਕਾਲਜ ਖੰਨਾ ਵਿੱਚ ਐਫ਼.ਏ. ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਾਂ ਜਿੱਥੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਪ੍ਰੋ: ਬੀ.ਐਸ. ਸਕਸੈਨਾ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਤਾਲਬ ਇਲਮੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਉਰਦੂ ਫ਼ਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਇਸ ਲਈ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਮੈਂ ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਲੈ ਲਈ ਤੇ ਮੇਰਾ ਸੰਬੰਧ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਪ੍ਰੋ: ਸਕਸੈਨਾ ਜੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗਾਹੇ ਬਗਾਹੇ ਉਰਦੂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਟੁੱਟੀਆਂ ਭੱਜੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖ ਲੈਂਦਾ ਸਾਂ ਜੋ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੋਲ ਲੈਂਦਾ ਸਾਂ। ਮੇਰੀ ਸੁਖਨਦਾਨੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਸੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਇਸਲਾਹ ਦੇਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਸ਼ੌਂਕ ਹੋਰ ਵੱਧ ਗਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਗ਼ਜ਼ਲ ਸਿਨਫ ਵੱਲ ਰਜੂਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਪਿੰਗਲ ਅਤੇ ਅਰੂਜ਼ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹ ਲਏ ਜਿਸ ਨਾਲ ਛੰਦਾਬੰਦੀ ਬਾਰੇ ਅੱਛਾ ਖ਼ਾਸਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਦਸੰਬਰ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇ ਦਿਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੀ ਕਲਾਸ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਸ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਵੇਖੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਫ਼ਾਰਸੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ 'ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ' ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈ ਤੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਸ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਫੋਲੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕ ਉਸ ਜਿਲਦ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜੁੜੀ ਲੱਭੀ ਜਿਸ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ 'ਸ਼ਹੀਦਾਨਿ ਵਫ਼ਾ' ਸੀ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਫ਼ਾਰਸੀ ਰਲੀ ਉਰਦੂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਨ ਜੋ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਚਮਕੌਰ ਅਤੇ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਸਾਕਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਹਨ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਲੇਖਕ 'ਹਕੀਮ ਅਲਾ ਯਾਰ ਖ਼ਾਂ 'ਜੋਗੀ' ਹੈ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਆਈਆਂ।

ਢੇਰ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਗਿਆ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਨਸ਼ੇਬੇ ਫ਼ਰਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਮੈਂ

ਉੱਚ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲਿਖਣ ਦੇ ਰੁਹਜਾਨ ਸਦਕਾ ਲਗਭਗ ਦੋ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪੇਟ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਤੇ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦੇ ਮਸਾਇਲ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਾ ਰਿਹਾ। ਕਲਮਕਾਰੀ ਦੀ ਖੋਜ ਨੇ ਏਨਾ ਉਭਾਰਿਆ ਕਿ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ, ਅਮਰਨਾਮਾ, ਜ਼ਿੰਦਗੀਨਾਮਾ, ਦੀਵਾਨਿ ਗੋਯਾ, ਗੁਲਿਸਤਾਂ, ਬੋਸਤਾਂ, ਗੰਜਨਾਮਾ ਅਤੇ ਰੁਬਾਯਾਤਿ-ਓਮਰ ਖ਼ਾਯਮ ਨੂੰ ਫ਼ਾਰਸੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਛੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ, ਰੁਬਾਈਆਂ ਤੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅੱਠ ਨੌਂ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ, ਖ਼ਾਲਸਾ ਕੌਮ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਮੌਕੇ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਅਰਪਣ ਕਰਨ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵੀ 'ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ' ਅਤੇ 'ਸ਼ਹੀਦਾਨਿ ਵਫ਼ਾ' ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਕੇ ਚਾਰਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ (ਚਾਰਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ) ਨੂੰ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਕਰਤਾ ਹਕੀਮ ਅਲ਼ਾਯਾਰ ਖ਼ਾਂ 'ਜੋਗੀ' ਦੇ ਜਨਮ ਅਤੇ ਆਬਾਓ ਅਜਦਾ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਮੁਕੰਮਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਏ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਦਾ ਪੱਕਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਫਰੋਲਣ ਤੇ ਕੁੱਝ ਕੁੱਝ ਇਹ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਕੀਮ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰੇ ਦੱਕਣ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਲਾਹੌਰ ਆ ਕੇ ਵਸ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ 1870 ਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਨੇੜੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਜਾਂ ਗਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਕਿੱਤੇ ਵਜੋਂ ਈਰਾਨੀ/ਯੂਨਾਨੀ ਤਬੀਬ ਸਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਨ। ਉਹ ਅਰਬੀ ਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵੇਤਾ ਸਨ। ਸੰਨ 1900 ਦੇ ਕਰੀਬ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਸਕੂਨਤ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਕਲਚਰ ਦਾ ਖ਼ੂਬ ਮੁਤਾਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਜੋਗੀ ਜੀ ਨੂੰ ਹਿਕਮਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਏਸੇ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਰਦੂ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਆਂ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਬੀਤੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੋਜ ਭਰਪੂਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਵਤਨ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਾਂ ਬਾਰੇ ਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ੁਲਮੇਸ਼ਿਤਮ ਭਰਪੂਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਜਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ

ਪਿਤਾ, ਮਾਤਾ, ਪੁੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿਰਲੱਖ ਜੋਧਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਦੁੱਤੀ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਏਨੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਕਿ ਚਮਕੌਰ ਤੇ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਖ਼ੂਨੀ ਸਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾ ਕੇ ਕਾਵਿ ਵਿੱਚ ਉਲੀਕ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੰਨ 1913 ਵਿੱਚ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਸਾਕੇ ਨੂੰ 'ਸ਼ਹੀਦਾਨਿ ਵਫ਼ਾ' ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਅਤੇ ਅਪ੍ਰੈਲ-ਮਈ ਸੰਨ 1915 ਨੂੰ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਸਾਕੇ ਨੂੰ 'ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ' ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਲਿੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਬੀਰ ਰਸ ਅਤੇ ਕਰੁਣਾ ਰਸ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਲਾਸ਼ਾਨੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹਨ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਜਿੱਥੇ ਸਾਹਿਤਕ ਪੱਖੋਂ ਉੱਚ ਮਰਤਬਾ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਕੱਟੜ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਹਲਕਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕ ਰੁਚੀ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਾ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ਰ ਕਰਾਰ ਦੇਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਹਕੀਮ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਸੱਚ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੱਟੜਵਾਦ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਕੇ ਨਿਪੜਕਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਿੱਥੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭਾਇਆ ਕਿ ਆਪਣੀ ਫ਼ਰਾਂਖ਼ਦਿਲੀ ਨੂੰ ਅਮਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਮੌਕੇ ਇੱਕ ਕਵਿਤਾ ਏਨੀ ਸੋਜ਼ ਭਰਪੂਰ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੀ ਕਿ ਲੋਕ ਅਸ਼ ਅਸ਼ ਕਰ ਉੱਠੇ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਤੱਕ ਧਾਰਮਕ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰਮੌਰ ਕਵੀ ਬਣ ਗਏ।

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਬਾਰੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜੇ ਘੋਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪੁਸਤਕ "ਸਰਹਿੰਦ ਤੇ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖ਼ੂਨੀ ਸਾਕਿਆਂ ਦੀ ਦਾਸਤਾਂ" ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਕਰਤਾ ਡਾ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਸਰਹਿੰਦੀ ਦੀ ਖੋਜ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖਰਾਂ ਨੂੰ ਹਕੀਮ ਅਲ੍ਹਾ ਯਾਰ ਖ਼ਾਂ ਜੋਗੀ ਨੇ ਛੋਹਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਜੋਗੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਮਨਾਂ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਸ਼ਿਦੌਤ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਪੱਖਪਾਤ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਅਤੀ ਡੂੰਘਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵਹਿ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।"

ਪੁਸਤਕ 'ਗੰਜੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ' ਵਿੱਚ 'ਜੋਗੀ' ਨੇ ਚਮਕੌਰ ਵਿਖੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੂੰ 110 ਬੰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ 'ਸ਼ਹੀਦਾਨਿ ਵਫ਼ਾ' ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸਰਹਿੰਦ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ 117 ਬੰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਲਕਸ਼ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਸਿਨਫ਼ ਵਜੋਂ ਮਰਸੀਆਂ ਹਨ।

ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਜੋਗੀ ਜੀ ਦੀ ਵੱਡਿਆਈ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚਮਕੌਰ ਅਤੇ ਸਰਹਿੰਦ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਦਾ ਉਰਦੂ ਕਾਵਿ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਕਵੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸੰਨ 1913 ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦਾਨਿ ਵਫ਼ਾ ਅਤੇ 1915

ਵਿੱਚ ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਸੱਚਾ ਸੇਵਕ ਸੀ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਰਸਾਲੇ 'ਗੁਰੂ ਮਾਤਾ' ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਤੇ ਪਰਕਾਸ਼ਕ ਵੀ ਸੀ ਇਸ ਦੀ ਹੱਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਸ. ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਸੰਪਾਦਕ 'ਲਾਇਲ ਗਜ਼ਟ' ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਮੁਤਾਲਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਤੇ ਕਈ ਦੋਸਤਾਂ ਤੋਂ ਸੇਧਾਂ ਲੈਣੀਆਂ ਪਈਆਂ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਮਸ਼ਕੂਰ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਇਸ ਨਿਗੂਣੀ ਜਿਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਵਾਨ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀਆ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕ ਮੇਰੇ ਇਸ ਉੱਦਮ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਕੇ ਮੇਰੀ ਹੌਂਸਲਾ ਅਫ਼ਜ਼ਾਈ ਕਰਨਗੇ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਹਾਰਦਿਕ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਫ਼ਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ (ਰਜਿਸਟਰੇਡ) ਦੇ ਸਮੂਹ ਮੈਂਬਰਾਨ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਨਾਚੀਜ਼ ਦੀ ਕਦਰਦਾਨੀ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਹਕੀਮ ਅਲੂ ਯਾਰ ਖ਼ਾਂ 'ਜੋਗੀ' ਐਵਾਰਡ 2004 ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦਾ ਮਸ਼ਕੂਰ ਹਾਂ।

ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਪੰਦੋਹਲ (ਡਾ.)

ਮਿਤੀ 25.02.2005

79-ਏ, ਜੀਵਨ ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ

ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਰੋਡ, ਨੇੜੇ ਚੰਗੀ

ਡਾਕਖ਼ਾਨਾ ਬਾੜੇਵਾਲ ਅਵਾਣਾ-142027

ਲੁਧਿਆਣਾ।

(1) ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ

(ਸਾਕਾ ਚਮਕੌਰ)

1

ਜਿਸ ਦਮ ਹੂਏ ਚਮਕੌਰ ਮੇਂ ਸਿੰਘੋਂ ਕੇ ਉਤਾਰੇ

ਝੁੱਲਾਏ ਹੂਏ ਸ਼ੇਰ ਬੇ ਸਭ 'ਗੰਜ' ਕੇ ਮਾਰੇ

ਆਖੋਂ ਸੇ ਨਿਕਲਤੇ ਬੇ ਦਲੇਰੋਂ ਕੇ ਸ਼ਰਾਰੇ

ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਸਿਵਾ ਔਰ ਗ਼ਜ਼ਬਨਾਕ ਬੇ ਸਾਰੇ

ਗੁੱਸੇ ਸੇ ਨਜ਼ਰ ਜਾਤੀ ਥੀ 'ਅਫ਼ਵਾਜਿ ਅਦੂ' ਪਰ।

ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਫ਼ੌਜ

ਤੇਗੇ ਸੇ ਨਿਗਾਹ ਪੜਤੀ ਥੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੇ 'ਗਲੂ' ਪਰ।

ਗਰਦਨ

ਜਦੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਚਮਕੌਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਡੇਰੇ ਲਾਏ ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਭਰੇ ਪਏ
ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਹਾਦਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੰਗਿਆੜੇ ਨਿਕਲਦੇ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ
ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਾਰੇ ਹੀ ਭਿਆਨਕ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ
ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਤਲਵਾਰਾਂ ਫੜ ਕੇ
ਉਹ ਵੈਰੀ ਦੀਆਂ ਗਰਦਨਾਂ ਵੱਲ ਝਾਕ ਰਹੇ ਸਨ।

2

ਜਬ ਦੂਰ ਸੇ ਦਰਿਆ ਕੇ ਕਿਨਾਰੇ ਨਜ਼ਰ ਆਏ

ਫੂਬੇ ਹੂਏ ਸਰਸਾ ਮੇਂ ਪਿਆਰੇ ਨਜ਼ਰ ਆਏ

ਯੇਹ ਦੇਖਕੇ ਬਿਗੜੇ ਹੂਏ ਸਾਰੇ ਨਜ਼ਰ ਆਏ

ਬਿਫਰੇ ਹੂਏ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਦੁਲਾਰੇ ਨਜ਼ਰ ਆਏ

ਕਹਿਤੇ ਬੇ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਹਮੇਂ ਰਨ ਕੀ।

ਮੱਟੀ ਤਕ ਉੜਾ ਸਕਤੇ ਹੈਂ, ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੇ ਚਮਨ ਕੀ।

ਜਦੋਂ ਦੂਰ ਤੋਂ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਵੇਖੇ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਿਆਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ
ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਿਆ ਤੌਕਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ਼ ਤਿਲਮਿਲਾ
ਗਏ ਤੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਪੁੱਤਰ ਰੋਹ ਵਿੱਚ ਆਗਏ। ਉਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ
ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਲੜਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੈਰੀ ਦੇ
ਬਾਗ਼ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਉਡਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਤੂਛਾਂ-ਜ਼ਦਾ ਦਰਿਆ ਕੋ ਅਭੀ ਪਾਰ ਕਰੋਗੇ
 ਠੋਕਰ ਸੇ ਹਰ ਇਕ 'ਮੌਜ' ਕੋ ਹਮਵਾਰ ਕਰੋਗੇ
 ਬਦ-ਅਹਿਦ ਸਿਤਮਗਾਰੋਂ ਸੇ 'ਪੈਕਾਰ' ਕਰੋਗੇ
 ਹਮ ਦੋਨੋਂ ਤੋ ਦਸ ਲਾਖ ਕੋ 'ਫਿੱਨਾਰ' ਕਰੋਗੇ

ਲਹਿਰ

ਜੰਗ

ਬਰਬਾਦ

ਦਾਦੀ ਹੈ ਕਿਧਰ ਮਾਂ ਹੈ ਕਿਧਰ, ਭਾਈ ਕਹਾਂ ਹੈਂ ?

ਆਖੋਂ ਸੇ ਕਈ ਖਾਲਸੇ ਪਿਆਰੇ ਭੀ 'ਨਿਹਾਂ' ਹੈਂ ?

ਓਹਲੇ

ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਚੜ੍ਹੇ ਦਰਿਆ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਪਾਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਹਰ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਪੱਧਰ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੈੜੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨਾਲ ਐਸੀ ਲੜਾਈ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਦਸ ਲੱਖ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਸਾਡੀ ਦਾਦੀ, ਮਾਂ ਤੇ ਭਰਾ ਕਿੱਥੇ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਕਈ ਪਿਆਰੇ ਸਿੰਘ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਓਹਲੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

4

ਧੋਕਾ ਦੀਆ ਹਰ ਸਿੰਘ ਕੋ ਪੈਮਾਂ-ਸ਼ਿਕਨੋਂ ਨੇ
 ਬੇ-ਮਿਹਰੋਂ ਨੇ ਬੇ-ਧਰਮੋਂ ਨੇ ਈਮਾਂ-ਸ਼ਿਕਨੋਂ ਨੇ
 ਜਬ ਇਤਨਾ ਕਹਾ ਜੁਲ ਦੀਆਂ ਅਹਿਸਾਂ-ਸ਼ਿਕਨੋਂ ਨੇ
 'ਪੇਸ਼ਾਨੀ ਪਿ ਬਲ ਡਾਲੇ ਪਰੇਸ਼ਾਂ ਸ਼ਿਕਨੋਂ ਨੇ

ਬੇ ਚੀਂ ਬਜਬੀਂ ਲਹਿਰਯਾ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਮੇਂ ਪੜੀ ਥੀ।

ਮਾਥੇ ਪੈ ਪਸੀਨਾ ਥਾ, ਯਾ 'ਅਫਸ਼ਾਂ' ਸੀ ਜੜੀ ਥੀ।

ਧੋਬੇਬਾਜ਼ਾਂ, ਦਿਆਹੀਨਾਂ, ਅਧਰਮੀਆਂ ਅਤੇ ਬੇਈਮਾਨਾਂ ਨੇ ਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਏਨੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਕਿ ਬੇਈਮਾਨਾਂ ਨੇ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਤਿਉੜੀਆਂ ਪਾ ਲਈਆਂ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਗਈ। ਬਹਾਦਰਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਪਸੀਨਾ ਆ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਣੀਆਂ ਵਰ੍ਹੀਆਂ ਹੋਣ।

ਇਤਨੇ ਮੇਂ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੂਏ ਸਤਿਗੁਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
ਵੇਹ 'ਸਾਬਰੇ' 'ਸ਼ਾਕਰ' ਵੁਹ ਬਹਾਦਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ

ਸਬਰ ਵਾਲੇ, ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ

ਰਸਤੇ ਮੇਂ ਗੰਵਾ ਆਏ ਥੇ ਦੋ 'ਦੁਰ' ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ

ਮੋਤੀ (ਬੇਟੇ)

ਥੇ ਗਮ ਕੀ ਜਗਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੇ ਪੁਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ

ਫੁਰਮਾਏ ਵੁਹ ਸਭ ਸੇ ਨਹੀਂ ਮੌਕਾ ਯਿਹ 'ਗਜ਼ਬ' ਕਾ।

ਗੁੱਸਾ

ਪੂਰਾ ਯਹੀਂ ਕੱਲ੍ਹ ਹੋਗਾ, ਇਰਾਦਾ ਮੇਰੇ ਰੱਬ ਕਾ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਬਰ ਦੇ ਪੁਤਲੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੋ ਦੋ ਮੋਤੀ (ਪੁੱਤਰ) ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਗਵਾ ਕੇ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਗਮ, ਫਿਕਰ ਤਿਆਗ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਰੂਪ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਸਭ ਨੂੰ ਫੁਰਮਾਉਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਹ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਇਥੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਇਰਾਦਾ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰੂੰਗਾ ਜਿਹੜਾ ਰੱਬ ਨੂੰ ਭਾਏਗਾ।

ਜਿਸ 'ਖਿੱਤੋ' ਮੇਂ ਹਮ ਕਹਤੇ ਥੇ, ਆਨਾ ਯਿ ਵੁਹੀ ਹੈ ਪਾਸਾ, ਇਲਾਕਾ, ਟੁਕੜਾ
ਕੱਲ੍ਹ ਲੁਟ ਕੇ ਹੈ ਜਿਸ ਜਗਹ ਸੇ ਜਾਨਾ ਯਿ ਵੁਹੀ ਹੈ

ਜਿਸ ਜਾ ਪੇ ਬੱਚੋਂ ਕੇ ਕਟਾਨਾ ਯਿ ਵੁਹੀ ਹੈ

ਮੱਟੀ ਕਹੇ ਦੇਤੀ ਹੈ ਠਿਕਾਨਾ ਯਿ ਵੁਹੀ ਹੈ।

ਇਕ ਮੋਰਚੇ ਮੇਂ ਫਿਰ ਵਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦਰ ਆਏ।

ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ ਅਕਾਲੀ ਵਹੀਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜਿਧਰ ਆਏ।

ਜਿਹੜੇ ਪਾਸੇ ਅਸੀਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ, ਇਹ ਓਹੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬਰਬਾਦ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਓਹੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਟਾਨਾ ਹੈ, ਓਹੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਠਿਕਾਣਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਓਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿ ਓਹ ਇੱਕ ਮੋਰਚੇ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀ ਅਕਾਲੀ ਜਿਧਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗਏ, ਪੁੱਜ ਗਏ।

ਜਬ ਕਿਲ੍ਹਾ ਮੇਂ ਜਾ ਉਤਰੀ ਥੀ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸਵਾਰੀ

‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੀ ਫਤਹਿ’ ਤਬ ਦਲੇਰੋਂ ਨੇ ਪੁਕਾਰੀ

ਵਹ ‘ਹੁਮਹੁਮਾ’ ਸ਼ੇਰੋਂ ਕਾ ਵਹ ਆਵਾਜ਼ ਭਾਰੀ

ਚੜ੍ਹਤ

ਬਰ ਬਰਾ ਗਿਆ ਚਮਕੌਰ ਹੂਆ ‘ਜਲਜਲਾ’ ਭਾਰੀ

ਭੁਚਾਲ

‘ਸਕਤੇ’ ਮੇਂ ਖੁਦਾਈ ਥੀ ਤੇ ਹੈਰਤ ਮੇਂ ਜਹਾਂ ਥਾ।

ਸੁੰਨ

ਨਾਅਰਾ ਸੇ ਹੂਆ ਚਰਖ ਭੀ ‘ਸਾਕਿਨ’ ਜਿ ਗੁਮਾਂ ਥਾ।

ਰੋਕ

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵੱਚ ਪੁੱਜ ਗਏ ਤਾਂ ਬਹਾਦਰਾਂ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਫਤਹਿ ਦਾ ਜੈਕਾਰਾ ਲਾਇਆ। ਬਹਾਦਰਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਸਾਰਾ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਕੰਬ ਉਠਿਆ ਤੇ ਮਾਨੋ ਇੱਕ ਭੁਚਾਲ ਆ ਗਿਆ। ਸਾਰੀ ਪਬਲਿਕ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੈਰਾਨ, ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ। ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਨਾਅਰਾ ਸੁਣ ਕੇ ਆਸਮਾਨ ਵੀ ਘੁੰਮਣ ਤੋਂ ਰੁਕ ਗਿਆ ਸੀ।

8

ਖੈਸੇ ਕੀਏ ‘ਇਸਤਾਦਰ’ ਵਹੀਂ ਉਠਕੇ ਕਿਸੀ ਨੇ

ਖੜੇ

ਖੋਲ੍ਹੀ ਕਮਰ ਆਰਾਮ ਕੇ ਹਰ ਏਕ ‘ਜਰੀ’ ਨੇ

ਜੋਧੇ

ਰਹਿਰਾਸ ਕਾ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਇਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ

ਮਿਲਜੁਲ ਕਰ ਸਰੇ ਸ਼ਾਮ ਭਜਨ ਗਾਇਆ ਸਭੀ ਨੇ

ਖਾਨਾ ਕਈ ਵਕਤੋਂ ਮੇਂ ‘ਮੁਯੱਸਰ’ ਨ ਥਾ ਆਇਆ।

ਪ੍ਰਾਪਤ

ਇਸ ਸ਼ਾਮ ਭੀ ਸ਼ੇਰੋਂ ਨੇ ਕੜਾਕਾ ਹੀ ਉਠਾਇਆ।

ਉਥੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਤੰਬੂ ਖੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਹਰ ਇੱਕ ਜੋਧੇ ਨੇ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਮਰ ਕਸੇ ਲਾਹ ਦਿੱਤੇ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਮਿਲ-ਜੁਲ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਭਜਨ ਗਾਉਣੇ ਆਰੰਭ ਕੀਤੇ। ਕਾਫ਼ੀ ਚਿਰ ਤੋਂ ਰੱਜਵਾਂ ਖਾਣਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਇਸ ਸ਼ਾਮ ਵੀ ਭੁੱਖੇ-ਭਾਣੇ ਰਹਿ ਕੇ ਸਾਰੇ ਬਹਾਦਰਾਂ ਨੇ ਜਾਗਦਿਆਂ ਹੀ ਰਾਤ ਬਿਤਾਈ।

ਕੁੱਛ ਲੇਟ ਗਏ ਖਾਕ ਪਿ 'ਜੀ-ਪੋਸ਼' ਬਿਛਾ ਕਰ
 ਪਹਿਰਾ ਲਗਾ ਦੇਨੇ ਕੁਈ ਤਲਵਾਰ ਉਠਾ ਕਰ
 ਗੋਬਿੰਦ ਭੀ 'ਸ਼ਬ ਬਾਸ਼' ਹੂਏ ਖ਼ੈਮਾਂ ਮੇਂ ਜਾਕਰ
 ਦੇਖਾ ਤੋ ਵਹਾਂ ਬੈਠੇ ਹੈਂ ਗਰਦਨ ਕੋ ਝੁਕਾ ਕਰ
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਮੂੰਹ ਸੇ ਨਿਕਲਤਾ।
 ਹੈ ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ, ਤੂਹੀ ਤੂ, ਹੈ ਮੂੰਹ ਸੇ ਨਿਕਲਤਾ।

ਘੋੜੇ ਦਾ ਜੀਨ

ਰਾਤ ਦਾ ਆਰਾਮ

ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਧਰਤੀ ਤੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਜੀਨ ਵਿਛਾ ਕੇ ਪੈ ਗਏ। ਕਈ ਤਲਵਾਰਾਂ
 ਚੁੱਕ ਕੇ ਪਹਿਰੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚ ਆਰਾਮ ਕਰਨ
 ਚਲੇ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਜਾ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਗਰਦਨ
 ਝੁਕਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਮੂੰਹੋਂ 'ਤੂੰ ਹੀ', 'ਤੂੰ
 ਹੀ' ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਕੱਢ ਰਹੇ ਹਨ।

10

ਜਬ ਡੇਢ ਘੜੀ ਰਾਤ ਗਈ 'ਜ਼ਿਕਰਿ ਖੁਦਾ' ਮੇਂ
 'ਖ਼ੈਮੇ' ਸੇ ਨਿਕਲ ਆਏ ਸਰਕਾਰ ਹਵਾ ਮੇਂ
 ਕਦਮੋਂ ਸੇ ਟਹਿਲਤੇ ਥੇ ਮਗਰ ਦਿਲ ਥਾ 'ਦੁਆ' ਮੇਂ
 ਬੋਲੇ, 'ਐ ਖੁਦਾਵੰਦ! ਹੂੰ ਖੁਸ਼ ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ ਮੇਂ
 ਕਰਤਾਰ ਸੇ ਕਹਿਤੇ ਥੇ ਗੋਇਆ 'ਰੂਬਰੂ' ਹੋ ਕਰ
 'ਕੱਲ ਜਾਊਂਗਾ ਚਮਕੌਰ ਸੇ ਮੈਂ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋ ਕਰ।'

ਰੱਬੀ ਯਾਦ

ਤੰਬੂ

ਅਰਦਾਸ

ਸਾਹਮਣੇ

ਜਦੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਡੇਢ ਘੜੀ ਰਾਤ ਲੰਘ ਗਈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ
 ਤੰਬੂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਬਾਹਰ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਇਥਰ-ਉਧਰ
 ਟਹਿਲਦੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਧਿਆਨ ਸਿਮਰਨ ਵੱਲ ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ
 ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ, ਮਾਨੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸੀ ਕਿ
 ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਚਮਕੌਰ ਤੋਂ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਜਾਵਾਂਗਾ।

‘ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਹੂੰ ਬੱਚੇ ਭੀ ਮਿਰੇ ਤੇਰੇ ਹੈਂ ਮੌਲਾ
 ਬੇ ਤੇਰੇ ਹੀ, ਹੈਂ ਤੇਰੇ, ਰਹੋਗੇ ਮੇਰੇ ਦਾਤਾ
 ਜਿਸ ਹਾਲ ਮੇਂ ਰਖੇਂ ਤੂ ਵਹੀ ਹਾਲ ਹੈ ਅੱਛਾ

‘ਜੁਜ਼’ ਸ਼ੁਕਰ ਆਨੇ ਕਾ ਜੁਬਾਨ ਪਰ ਨਹੀਂ ਸ਼ਿਕਵਾ

ਬਗੈਰ

ਲੇਟੇ ਹੁਏ ਹੈਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਆਜ ਜ਼ਿਮੀਂ ਪਰ।

ਕਿਸ ਤਰਹ ਸੇ ਚੈਨ ਆਏ ਹਮੇਂ ਸ਼ਾਹਿ-ਨਸ਼ੀ ਪਰ।

ਰੱਬਾ! ਮੈਂ ਵੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਤੇਰੇ ਹਨ! ਹੇ ਦਾਤਾ! ਅਸੀਂ ਸਭ ਤੇਰੇ ਸੀ,
 ਤੇਰੇ ਹਾਂ ਤੇ ਤੇਰੇ ਹੀ ਰਹਾਂਗੇ। ਤੂੰ ਜਿਸ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇਂਗਾ, ਚੰਗਾ ਹੈ। ਜੁਬਾਨ
 ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ ਤੇ ਰਤੀ ਭਰ ਵੀ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਵਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਸਾਰਾ
 ਖ਼ਾਲਸਾ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਲੇਟਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆਸਣ ਉੱਤੇ
 ਕਿਵੇਂ ਨੀਂਦ ਆ ਸਕਦੀ ਸੀ।

12

ਯਿਹ ਕਹਕੇ ਗੁਰੂ ‘ਲਸ਼ਕਰਿ ਖ਼ੁਫ਼ਤਾ’ ਮੇਂ ਦਰ ਆਏ

ਸੁੱਤੀ ਫੌਜ

ਪਹਰੇ ਪੇ ਜਵਾਂ ਉੱਘਤੇ ਅਕਸਰ ਨਜ਼ਰ ਆਏ

ਯੂੰ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਗਏ, ਬੇਖ਼ਬਰ ਆਏ

ਸੋਏ ਹੁਏ ਬੱਚੇ ਕੇ ‘ਕਰੀ’ ਜੂੰ ਪਿੰਦਰ ਆਏ

ਪਾਸ, ਨੇੜੇ

ਗਰਜ਼ਿ ਕਿ ਦਬੇ ਪਾਉਂ ਟਹਲਨੇ ਲਗੇ ਸਤਿਗੁਰ।

ਭਗਤੀ ਸੇ ਮੁਰੀਦੋਂ ਕੀ, ਬਹਲਨੇ ਲਗੇ ਸਤਿਗੁਰ।

ਏਦਾਂ ਸੋਚ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਫੌਜ ਵਿਚਕਾਰ ਪਰਤੇ।
 ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਪਹਿਰੇ ‘ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਜਵਾਨ ਉੱਘ ਰਹੇ ਹਨ। ਏਦਾਂ ਉਹ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ
 ਘੁੰਮਦੇ ਰਹੇ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਬਾਪ ਆਪਣੇ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਬੱਚੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ। ਗੱਲ
 ਕੀ ਕਿ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੈਰ ਧਰਦੇ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵੇਖ-
 ਵੇਖ ਮਨ ਬਹਿਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ।

ਸਾਢੇ ਕਭੀ ਸਿੰਘਾਂ ਕੇ ਉਠਾਤੇ ਥੇ ਜ਼ਿਮੀਂ ਸੇ।

ਕੇਸ ਉਸਕੇ ਜੁ ਝਾੜੇ ਤੋ ਲੀ ਖਾਕ ਉਸਕੀ 'ਜਬੀ' ਸੇ

ਮਸਤਕ

ਸਰ ਠੀਕ ਕੀਏ ਸਰਕੇ ਹੁਏ 'ਬਾਲਸ਼ਿ ਜ਼ੀ' ਸੇ

ਕਾਠੀ ਦੇ ਤਕੀਏ

ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਕੋ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਕਹੀਂ ਸੇ

ਹਾਸ਼ਾ! ਕਿਸੀ ਮੁਰਸ਼ਦ ਮੇਂ 'ਅਸਯਾਰ' ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪਰਸੁਆਰਥ

ਜਿਹ ਪਿਆਰ ਕਿਸੀ ਪੀਰ ਮੇਂ 'ਜ਼ਿਨਹਾਰ' ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਿਲਕੁਲ, ਹਰਗਿਜ਼

ਕਦੇ ਕਈ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਸਾਢੇ ਚੁਕਦੇ ਸਨ। ਕਈਆਂ ਦੇ ਕੇਸ ਝਾੜਕੇ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਸਤਕ 'ਤੇ ਲਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਸਿਰ ਕਾਠੀ ਦੇ ਤਕੀਏ ਤੋਂ ਜੋ ਸਰਕ ਗਏ ਸੀ, ਠੀਕ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਰ ਵਸਤ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰਤੀਬ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਆਫ਼ਰੀਨ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਰਸ਼ਦ ਏਦਾਂ ਪਰਸੁਆਰਥੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਏਦਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪਿਆਰ ਕਿਸੇ ਪੀਰ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਥੇ ਦੇਖਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਕੋ ਦੀਦਾਏ ਤਰ ਸੇ

ਉਲਫ਼ਤ ਕੀ ਨਿਗਾਹੋਂ ਸੇ ਮੁਹੱਬਤ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਸੇ

ਬਾਂਧੇ ਹੁਏ ਪਟਕਾ ਪਏ ਖ਼ਿਦਮਤ ਥੇ ਕਮਰ ਸੇ

ਥਾ ਜਾਗਤਾ ਕੋਈ ਤੋ ਸਰਕ ਜਾਤੇ ਥੇ ਸਰ ਸੇ

ਨਫ਼ਰਤ ਥੀ ਯਾਂ ਤੱਕ ਸ਼ਹਿ ਬਾਲਾ ਕੋ 'ਰਿਆ' ਸੇ।

ਦਿਖਾਵਾ

ਨੇਕੀ ਕੋ ਛੁਪਾਤੇ ਥੇ ਸਦਾ 'ਮਾਓ ਸ਼ੁਮਾ' ਸੇ।

ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ

ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭ ਵੱਲ ਦੇਖਦੇ ਸਨ। ਪਿਆਰ ਭਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੌੜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਲੱਕ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਜੁੱਟੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜੋ ਜਾਗਦਾ ਸੀ ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਛੋਹ ਕੇ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਦਿਖਾਵੇ ਤੋਂ ਏਨੀ ਨਫ਼ਰਤ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਤਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਜਿਨ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਕੱਲ੍ਹ ਮੌਤ ਕੇ ਸਾਹਿਲ ਥਾ ਉਤਰਨਾ
 ਕੱਲ੍ਹ ਸੁਬਹ ਥਾ ਜਿਨ ਖਾਲਸੇਂ ਨੇ ਜੰਗ ਮੇਂ ਮਰਨਾ
 ਬਾਲੀਂ ਸੇ ਸ਼ਹੀਦੋਂ ਕੇ ਹੁਆ ਜਬਕਿ ਗੁਜ਼ਰਨਾ
 ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁਆ ਇਸ ਜਾ ਸੇ ਕਦਮ ਆਗੇ ਕੋ ਧਰਨਾ

ਚੂਮਾ ਕਭੀ 'ਹਲਕੁਮ' 'ਦਹਨ' ਚੂਮਨੇ ਬੈਠੇ।

ਗਲ, ਮੁਖ

ਜਬ 'ਪਾਇਤੀ' ਆਏ ਤੇ ਚਰਨ ਚੂਮਨੇ ਬੈਠੇ।

ਪੈਂਦ ਵਲ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਕੰਢੇ ਪੁੱਜਣਾ ਸੀ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੱਲ੍ਹ ਸਵੇਰੇ
 ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਜਾਨ ਦੇਣੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਰਾਹ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਥਾਂ ਤੋਂ
 ਅੱਗੇ ਪੈਰ ਧਰਨਾ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਦੀ ਗਲ ਤੇ ਕਦੀ ਮੂੰਹ ਚੁੰਮਣ
 ਲੱਗੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਦਮ ਚੁੰਮਣ ਲਈ ਆਏ।

ਫੁਰਮਾਇ, 'ਸਹਰ' ਸੇ ਯਿਹ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਨ ਹੋਂਗੇ
 ਅਬ ਸੋ ਕੇ ਯਿ ਫਿਰ ਨੀਂਦ ਸੇ ਬੇਦਾਰ ਨ ਹੋਂਗੇ
 ਹਮ ਹੋਂਗੇ ਮੁਸੀਬਤ ਮੇਂ ਮਗਰ ਯਾਰ ਨ ਹੋਂਗੇ
 ਯੇ ਸਿੰਘ ਪਿਆਰੇ ਯਿਹ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਨ ਹੋਂਗੇ

ਤੜਕੇ

ਸੋਏ ਹੁਏ ਸ਼ੇਰੋਂ ਕੋ ਗਲੇ ਅਪਨੇ ਲਗਾਇਆ।

ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਦਲੇਰੋਂ ਕੋ ਗਲੇ ਅਪਨੇ ਲਗਾਇਆ।

ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਹ ਹੁਣ ਸੌਂ ਕੇ ਤੜਕੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣਗੇ। ਹੁਣ
 ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਵਿਗੁੱਤੇ ਹੋ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਮੁਸੀਬਤ
 ਵਿੱਚ ਹੋਵਾਂਗੇ ਪਰ ਇਹ ਮਿੱਤਰ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਇਹ ਪਿਆਰੇ ਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ
 ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਬਸ ਇਹ ਸੋਚ ਸੁੱਤੇ ਪਿਆਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਗਲ ਨਾਲ
 ਲਾਇਆ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਬਹਾਦਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ।

ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰੇ ਜੀ ਮੈਂ ਜ਼ਮਾਨਾ ਤੋਂ ਯਕੀਨੀ ਹੈ
 ਕਹਿ ਦੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਕਾ ਸਾਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ
 ਯਹ ਪਿਆਰ ਮੁਰੀਦੋਂ ਸੇ ਯੋਗ 'ਸ਼ਫ਼ਕਤ' ਭੀ ਕਹੀਂ ਹੈ ? ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ
 ਭਗਤੀ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜ, ਸੰਸਾਰ ਜ਼ਿਮੀਂ ਹੈ
 ਉਲਫ਼ਤ ਕੇ ਯੇ ਜਜ਼ਬੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਕਹੀਂ ਹਮ ਨੇ।
 ਹੈ ਦੇਖਨਾ ਇੱਕ ਬਾਤ ਸੁਨੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹਮ ਨੇ।

ਏਹ ਸੱਚ ਜਾਣੇ। ਜੇ ਜ਼ਮਾਨਾ ਸੱਚੇ ਦਿਲ ਤੋਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਾਲ ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਤਾਂ
 ਮੰਨਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।
 ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨਾਲ਼ ਏਨਾਂ ਪਿਆਰ ਤੇ ਏਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ
 ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਅਸਮਾਨ ਉੱਤੇ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਵਿਰੁੱਧ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ
 ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਦੀ ਵੀ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਜਜ਼ਬੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ, ਦੇਖਣਾ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਦੀ
 ਸੁਣਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕਰਤਾਰ ਕੀ ਸੌਗੰਦ ਹੈ ਨਾਨਕ ਕੀ ਕ੍ਰਸਮ ਹੈ
 ਜਿਤਨੀ ਭੀ ਹੋ ਗੋਬਿੰਦ ਕੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਵੁਹ ਕਮ ਹੈ
 'ਹਰ ਚੰਦ' ਮਿਰੇ ਹਾਥ ਮੈਂ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਕਲਮ ਹੈ ਭਾਵੇਂ
 ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਲਿਖੂੰ ਵਸਫ਼ ਕਹਾਂ 'ਤਾਬਿ ਰਕਮ' ਹੈ ਲਿਖਣ-ਸ਼ਕਤੀ
 ਇਕ ਆਖ ਸੇ ਕਿਆ ਬੁਲਬੁਲਾ ਕੁਲ ਬਹਿਰ ਕੋ ਦੇਖੇ। ਸਮੁੰਦਰ
 'ਸਾਹਿਲ' ਕੋ ਯਾ ਮੰਝਦਾਰ ਕੋ ਯਾ ਲਹਿਰ ਕੋ ਦੇਖੇ। ਕੰਢਾ

ਮੈਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੌਗੰਦ ਤੇ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
 ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਸਿਫ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਥੋੜੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ
 ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਕਲਮ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਖੂਬੀਆਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਲਿਖਾਂ
 ਘੱਟ ਹਨ, ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਕ ਬੁਲਬੁਲੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹਾਂ,
 ਆਪਣੀ ਅੱਖ ਨਾਲ਼ ਇੱਕ ਸਾਗਰ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤੱਟ ਨੂੰ
 ਵੇਖਾਂ, ਮੰਝਧਾਰ ਨੂੰ ਵੇਖਾਂ ਜਾਂ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਵੇਖਾਂ ?

ਮੱਦਾਹ ਹੂੰ ਨਾਨਕ ਕਾ 'ਸਨਾ ਖਾਹ' ਹੂੰ ਤੇਰਾ
 'ਪਿਨਹਾਂ' ਹੂੰ ਤੇ ਤੇਰਾ ਹੂੰ ਨੁਮਾਯਾ ਹੂੰ ਤੇ ਤੇਰਾ
 ਸ਼ਾਦਾਂ ਹੂੰ ਤੇ ਤੇਰਾ ਹੂੰ ਸਨਾ-ਖਵਾਹ ਹੂੰ ਤੇ ਤੇਰਾ
 ਹਿੰਦੂ ਹੂੰ ਤੇ ਤੇਰਾ ਹੂੰ ਮੁਸਲਮਾਂ ਹੂੰ ਤੇ ਤੇਰਾ

ਜਸ ਗਾਉਣ ਵਾਲਾ
 ਗੁੱਝਾ

ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਂ ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਰਾਹੇ ਖੁਦਾ ਮੇਂ।

ਦਰਜਾ ਹੈ ਤਿਰਾ ਖਾਸ ਹੀ ਖਾਸਾਨੇ ਖੁਦਾ ਮੇਂ।

ਹੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ! ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਜਸ ਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਛੁਪਿਆ ਰਹਾਂ ਜਾਂ ਜਾਹਿਰਾ, ਤੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਮਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ ਜਾਂ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਤੇਰਾ ਹਾਂ। ਹਿੰਦੂ ਹਾਂ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਂ, ਤੇਰਾ ਹਾਂ, ਨੇਕੀ ਦੇ ਰਾਹਾਂ 'ਤੇ ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤੇਰਾ ਵਿਲੱਖਣ ਦਰਜਾ ਹੈ।

20

ਐ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ! ਤੂੰ ਵਹ 'ਅਬਰਿ ਕਰਮ' ਹੈ
 ਐ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ! ਤੂੰ ਵਹ 'ਅਬਰਿ ਹਮਮ' ਹੈ
 ਸਾਨੀ ਤੇਰਾ ਦਾਰਾ ਥਾ ਨ ਸਿਕੰਦਰ ਹੈ ਨ 'ਜਮ' ਹੈ
 ਖਾਤਾ ਤੇਰੇ ਕ੍ਰਦਮੋਂ ਕੀ ਫਰੀਦੂੰ ਭੀ ਕ੍ਰਸਮ ਹੈ

ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਬੱਦਲ
 ਉਤਸ਼ਾਹ
 ਜਮਸ਼ੈਦ

ਹਾਤਮ ਕਾ 'ਸਖਾਵਤ' ਸੇ ਅਗਰ ਨਾਮ ਭੁਲਾਇਆ।

ਦਾਨ

'ਜੁਰਅਤ' ਸੇ ਹਮੇਂ ਰੁਸਤਮੇਂ ਬਹਿਰਾਮ ਭੁਲਾਇਆ।

ਦਲੇਰੀ, ਬਹਾਦਰੀ

ਐ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ! ਤੂੰ ਉਹ ਰਹਿਮ ਭਰਿਆ ਬੱਦਲ ਹੈਂ! ਐ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ! ਤੂੰ ਉਹ ਉਤਸ਼ਾਹ ਜਨਕ ਦਾਤਾ ਹੈਂ। ਦਾਰਾ, ਸਿਕੰਦਰ ਅਤੇ ਜਮਸ਼ੈਦ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵੀ ਤੇਰਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਫ਼ਰੀਦੂੰ ਵੀ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਾਨ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਹਾਤਮ ਦਾ ਨਾਮ ਭੁੱਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਹਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਬਹਿਰਾਮ ਦੇ ਰੁਸਤਮ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਤੇਰੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਾਂ।

ਕਿਸ ਸ਼ਾਨ ਕਾ ਰੁਤਬਾ ਤਿਰਾ ਔਲਾਹੁ ਗ਼ਨੀ ਹੈ
ਮਸਕੀਨ ਗ਼ਰੀਬੋਂ ਮੇਂ ਦਲੇਰੋਂ ਮੇਂ 'ਜ਼ਰੀ' ਹੈ
ਅੰਗਦ ਹੈ ਅਮਰਦਾਸ ਅਰਜਨ ਭੀ ਤੂ ਹੀ ਹੈ
ਨਾਨਕ ਸੇ ਲੇ, ਤਾ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਤੂ ਸਭੀ ਹੈ

ਜੋਧਾ

ਤੀਰਥ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਰੂਇ ਰੋਸ਼ਨ ਕੇ ਬਰਾਬਰ।

ਦਰਸ਼ਨ ਤਿਰੇ ਦਸ ਗੁਰੂਓਂ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੇ ਬਰਾਬਰ।

ਵੱਡੇ ਦੌਲਤਮੰਦ ਤੇ ਅਮੀਰਾਂਵਿੱਚ ਤੇਰਾ ਮਰਤਬਾ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਛੱਕਰ ਤੇ ਬਹਾਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋਧਾ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਤੇ ਅਰਜਨ ਹੈਂ। ਗੱਲ ਕੀ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਤੱਕ ਆਪ ਹੀ ਹੈ ਤੇਰੇ ਸੁੰਦਰ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਸਮਾਨ ਕੋਈ ਤੀਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਸ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਬਰਾਬਰ ਹਨ।

ਕਿਸ ਸਬਰ ਸੇ ਹਰ ਏਕ ਕੜੀ ਤੂ ਨੇ ਉਠਾਈ
ਕਿਸ ਸ਼ੁਕਰ ਸੇ ਹਰ ਚੋਟ ਕਲੇਜੇ ਪੈ ਹੈ ਖਾਈ
ਵਾਲਦ ਕੇ ਕਟਾਇਆ ਕਭੀ ਔਲਾਦ ਕਟਾਈ
ਕੀ ਛਿਕਰ ਮੇਂ ਫਾਕੇ ਮੇਂ ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਸੇ ਲੜਾਈ

ਹਿੰਮਤ ਸੇ ਤਿਰੀ ਸਭ ਸੇ 'ਸਲਾਤੀਨ' ਲਰਜ਼ਤੇ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ

ਜੁਰਅਤ ਸੇ ਤਿਰੀ ਲੋਗ ਬੇ ਤਾ ਚੀਨ 'ਲਰਜ਼ਤੇ'।

ਕੰਬਦੇ

ਤੂੰ ਕਿੰਨੇ ਸਬਰ ਨਾਲ ਹਰ ਔਕੜ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਉੱਤੇ ਕਿੰਨੇ ਭਰੋਸੇ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰ ਨਾਲ ਹਰ ਮੁਸੀਬਤ ਸਹੀ ਹੈ। ਕਦੀ ਪਿਤਾ ਤੇ ਕਦੀ ਔਲਾਦ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਵਾਇਆ ਤੇ ਭੁੱਖੇ ਤਿਹਾਏ ਰਹਿ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੰਗ ਕੀਤੀ। ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਤੇਰੀ ਹਿੰਮਤ ਅੱਗੇ ਕੰਬਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਸਾਹਮਣੇ ਚੀਨ ਤੱਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਂਬਾ ਛਿੜਦਾ ਸੀ।

‘ਆਦਾ’ ਨੇ ਕਭੀ ਤੁਝ ਕੋ ਸੰਭਲਨੇ ਨਾ ਦੀਆ ਥਾ
ਆਰਾਮ ਸੇ ਪਹਿਲੂ ਕੋ ਬਦਲਨੇ ਨਾ ਦੀਆ ਥਾ
ਗੁਲਸ਼ਨ ਕੋ ਤਿਰੇ ਫੂਲਨੇ ਫਲਨੇ ਨਾ ਦੀਆ ਥਾ
ਕਾਂਟਾ ਦਿਲਿ ਪੁਰ ਖੂੰ ਸੇ ਨਿਕਲਨੇ ਨਾ ਦੀਆ ਥਾ
ਜਿਸ ਰਨ ਮੇਂ ਲੜਾ ਬੇਸਰੇ ਸਾਮਾਨ ਲੜਾ ਤੂ।
ਸੌ ਸਿੰਘ ਲੀਏ ਲਾਖੋਂ ਪੈ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਪੜਾ ਤੂ।

ਦੁਸ਼ਮਣ

ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਟਿਕਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ
ਜੀਵਨ ਕਟੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੱਤੀ। ਤੇਰੇ ਬਾਗ਼ ਨੂੰ ਫੁੱਲਣ ਤੇ ਫਲਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।
ਤੇਰੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਭਰੇ ਦਿਲ 'ਚੋਂ ਕਦੀ ਕੰਡਾ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਣ ਦਿੱਤਾ। ਤੂੰ
ਜਿਸ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਲੜਿਆ, ਬੇਸਹਾਰਾ ਲੜਿਆ ਤੇ ਸੌ ਕੁ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਲੱਖਾਂ ਦੀ
ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲਈ।

ਜ਼ਕ ਦੀ ਕਭੀ ਨਵਾਬ ਕੋ ਰਾਜੋਂ ਕੋ ਭਗਾਯਾ
ਮੈਦਾਂ ਮੇਂ ਮੁਕਾਬਿਲ ਜੁ ਹੂਆ ਮਾਰ ਗਿਰਾਯਾ
ਘਮਸਾਨ ਮੇਂ ਜਬ ਆਨ ਕੇ ਤੇਗੋਂ ਕੋ ਫਿਰਾਯਾ
ਫਿਰ ਕਰ ਦੀਆ ਇੱਕ ਆਨ ਮੇਂ ਲਸ਼ਕਰ ਕਾ ਸਫਾਯਾ
ਕੱਲ੍ਹ ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਚਮਕੌਰ ਮੇਂ ਫਿਰ ਖੇਤ ਪੜੇਗਾ।
ਗੋਬਿੰਦ ‘ਸਹਰ’ ਹੋਤੇ ਹੀ ਲਾਖੋਂ ਸੇ ਲੜੇਗਾ।

ਸਵੇਰ

ਕਿਤੇ ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਹਰਾਇਆ ਤੇ ਕਿਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਭਜਾਇਆ। ਜੋ ਵੀ
ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਤੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਗਹਿਗੱਚ ਲੜਾਈ
ਵਿੱਚ ਤਲਵਾਰਾਂ ਖੜਕੀਆਂ, ਤੂੰ ਘੜੀਆਂ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ। ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਚਮਕੌਰ ਵਿੱਚ ਜੰਗ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਵੇਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਲੱਖਾਂ ਨਾਲ ਜੂਝਣਗੇ।

ਬਾਕੀ ਥੀ ਘੜੀ ਰਾਤ ਗੁਰੂ ਖੈਮੇ ਮੇਂ ਆਏ
ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਯਹਾਂ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਸੌਤੇ ਹੁਏ ਪਾਏ
ਦੋਨੋਂ ਕੇ ਰੁਖਿ ਪਾਕ ਸੇ ਗੇਸੂ ਜੋ ਹਟਾਏ

‘ਅਫ਼ਲਾਕ’ ਨੇ ਸ਼ਰਮਾ ਕੇ ਮਹੇ ਮਿਹਰ ਛਿਪਾਏ

ਅਸਮਾਨ

ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਦਹਨ’ ਜਬ ਦਹਨ ਪਾਕ ਪੇ ਰੱਖਾ।

ਮੂੰਹ

ਕੁਮਲਾ ਕੇ ਹਰ ਇੱਕ ਫੂਲ ਨੇ ਸਰ ਖਾਕ ਪੇ ਰੱਖਾ।

ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਬਾਕੀ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਜਿੱਥੇ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ
ਸੌਤੇ ਪਏ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਤੋਂ ਵਾਲ ਪਰੇ ਹਟਾਏ। ਅਸਮਾਨ ਨੇ
ਸ਼ਰਮ ਦੇ ਮਾਰੇ ਚੰਦ-ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਲੁਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ
ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਪਵਿੱਤਰ ਮੂੰਹਾਂ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਹਰ ਫੁੱਲ ਨੇ ਮਾਨੋ ਕੁਮਲਾ ਕੇ
ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ।

ਮਰਘਟ ਕੀ ਤਰਹ ਇਸ ਘੜੀ ਸੁੰਨਸਾਨ ਜ਼ਿਮੀਂ ਥੀ

ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਸੀ ਛਾਈ ਹੂਈ ਤਾ ‘ਅਰਸ਼ਿ ਬਰੀ’ ਥੀ

ਉੱਚੇ ਅਸਮਾਨੀਂ

ਵੈਰਾਨੀ ਥੀ ਐਸੀ ਨ ਉਦਾਸੀ ਯੇ ਕਹੀਂ ਥੀ

ਆਫ਼ਤ ਥੀ ਬਲਾ ਥੀ ਯੇਹ, ਕੋਈ ਰਾਤ ਨਹੀਂ ਥੀ

ਦੁਨੀਆਂ ਪੇ ਥਾ ਛਾਇਆ ਹੂਆ ਇਸ ਤਰਹ ਅੰਧੇਰਾ।

ਲੁੱਕ ਗੋਂਦ ਪੇ ਮਿਟੀ ਕੀ ਹੋ ਜਿਸ ਤਰਹ ਸੇ ਫੇਰਾ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਭੂਮੀ ਵਾਂਗੂ ਜ਼ਮੀਨ ਉਜਾੜ ਪਈ ਸੀ। ਅਸਮਾਨ ਤੋਂ
ਧਰਤੀ ਤੱਕ ਚੁੱਪ ਛਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਬਰਬਾਦੀ ਸੀ ਕਿ ਏਦਾਂ ਦੀ ਉਦਾਸੀ
ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਰਾਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਆਫ਼ਤ ਅਤੇ ਮੁਸੀਬਤ ਸੀ। ਦੁਨੀਆ
ਉੱਤੇ ਏਦਾਂ ਹਨੇਰਾ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਗੋਂਦ ਉੱਤੇ ਕਾਲੀ
ਲੁੱਕ ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ।

ਤਾਰੇ ਭੀ ਚਮਕਤੇ ਥੇ ਮਗਰ ਰਾਤ ਥੀ ਕਾਲੀ
ਘਟ ਘਟ ਕੇ ਹੁਆ 'ਮਾਹ' ਦੇ ਹਫ਼ਤਾ ਥਾ ਹਲਾਲੀ
ਅੰਗੁਸ਼ਤ 'ਦਹਨ' ਮੇਂ ਥੀ ਫਲਕ ਨੇ ਗੋਯਾ ਡਾਲੀ
ਅਫ਼ਸੋਸ ਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਯਹ ਸੂਰਤ ਥੀ ਬਨਾ ਲੀ

ਚੰਦ
ਮੂੰਹ

ਹਸਰਤ ਥੇ ਸਭੀ ਕਲਗੀਓਂ ਵਾਲੇ ਕੇ ਥੇ ਤਕਤੇ।

ਆਂਖੋਂ ਮੇਂ ਸਿਤਾਰੋਂ ਕੇ ਭੀ ਆਂਸੂ ਥੇ ਛਲਕਤੇ।

ਭਾਵੇਂ ਤਾਰੇ ਚਮਕਦੇ ਸਨ ਪਰ ਰਾਤ ਕਾਲੀ ਸੀ। ਚੰਦ ਘੱਟ-ਘੱਟ ਕੇ ਦੇ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਬਾਰੀਕ ਤਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਸਮਾਨ ਮੂੰਹ 'ਚ ਉਂਗਲੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਰੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਕਲ ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ। ਕਲਗੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਸਭ ਨੂੰ ਹਸਰਤ ਸੀ ਮਾਨੋ ਸਿਤਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਅੱਖਾਂ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਛਲਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਸੋਏ ਹੂਏ ਬੱਚੋਂ ਕੋ ਕਹਾ ਸਰ ਕੋ ਪਕੜ ਕਰ
ਚਲ ਦੋਗੇ ਅਬ 'ਅੱਬਾ' ਕੋ ਮੁਸੀਬਤ ਮੇਂ ਜਕੜ ਕਰ
ਥੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਿਖੀ ਹੂਈ ਕਿਸਮਤ ਨੇ ਉਜੜ ਕਰ
ਫਿਰ ਮਿਲਨੇ ਕਾ ਵਾਅਦਾ ਤੋ ਕੀਏ ਜਾਓ ਵਿਛੜ ਕਰ
ਥੇ ਚਾਰ, ਹੋ ਅਬ ਦੋ ਹੀ 'ਸਹਰ' ਯਿਹ ਭੀ ਨ ਹੋਂਗੇ।
ਹਮ ਸਬਰ ਕਰੇਂਗੇ ਜੁ ਅਗਰ ਯਿਹ ਭੀ ਨਾ ਹੋਂਗੇ।

ਪਿਤਾ

ਸਵੇਰ

ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਕਿਸਮਤ ਵਿੱਚ ਏਵੇਂ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਵਿਛੜਨ ਲੱਗੇ ਫਿਰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਤਾਂ ਕਰ ਜਾਵੇ। ਤੁਸੀਂ ਚਾਰ ਸੀ, ਹੁਣ ਦੋ ਰਹਿ ਗਏ ਹੋ। ਸਵੇਰ ਹੋਣ ਤੱਕ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੋਗੇ ਤੇ ਮੈਂ ਸਬਰ ਕਰਕੇ ਰਹਿ ਜਾਵਾਂਗਾ।”

ਫਰਮਾਤੇ ਥੇ 'ਕੱਲ੍ਹ ਦੋਨੋਂ' ਹੀ ਪਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹੇਗੇ
 ਦੁਖ ਭੋਗੇਗੇ ਹਮ 'ਖੁਲਦ' ਮੇਂ ਤੁਮ ਚੈਨ ਕਰੇਗੇ
 ਹੋਤੇ ਹੀ ਸਹਰ ਦਾਗਿ ਜੁਦਾਈ ਹਮੇਂ ਦੋਗੇ
 ਸੁਪਨੇ ਮੇਂ ਖਬਰ ਆ ਕੇ ਕਭੀ ਬਾਪ ਕੀ ਲੋਗੇ ?

ਸੁਰਗ

ਐ ਪਿਆਰੇ ਅਜੀਤ ! ਐ ਮੇਰੇ ਜੁੱਝਾਰ ਪਿਆਰੇ !

ਹਮ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ ਕੁੱਛ, ਸੁਨਤੇ ਹੋ ਦਿਲਦਾਰ ਪਿਆਰੇ ?

ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਜਾਵੇਗੇ।
 ਤੁਸੀਂ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਰਹੋਗੇ ਤੇ ਦੁੱਖ ਅਸੀਂ ਭੋਗਾਂਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਸਵੇਰ ਹੁੰਦੇ
 ਹੀ ਸਾਥੋਂ ਵਿਛੜ ਜਾਵੇਗੇ। ਕੀ ਕਦੀ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਦੀ ਵੀ ਖਬਰ
 ਲਵੋਗੇ? ਐ ਮੇਰੇ ਅਜੀਤ ਤੇ ਜੁੱਝਾਰ ! ਕੀ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰਿਓ ! ਜੋ ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ,
 ਸੁਣਦੇ ਵੀ ਹੋ?

30

'ਮਾਸੂਮ ਹੋ ਮਜ਼ਲੂਮ ਹੋ ਦੁਨੀਆਂ ਸੇ ਭਲੇ ਹੋ
 ਲਖਤੇ ਦਿਲ ਗੋਬਿੰਦ ਹੋ, ਨਾਜ਼ੋਂ ਸੇ ਪਲੇ ਹੋ
 ਦੁਨੀਆ ਹੁਈ ਅੰਧੇਰ ਜਬ ਆਖੋਂ ਸੇ ਟਲੇ ਹੋ
 ਘਰ ਬਾਰ ਲੁਟਾ ਬਾਪ ਕਟਾ ਤੁਮ ਭੀ ਚਲੇ ਹੋ

ਬੱਚੇ ਇਸੀ ਹਾਲਤ ਮੇਂ ਅਬ ਸੋਏ ਪੜੇ ਥੇ।

'ਬਾਦੀਦਾ ਤਰ' ਸਤਿਗੁਰੂ 'ਬਾਲੀ' ਪੇ ਖੜੇ ਥੇ।

ਰੋਂਦਾ, ਸਰ੍ਹਾਣਾ

'ਤੁਸੀਂ ਬੇਗੁਨਾਹ ਹੋ, ਅਤਿਆਚਾਰ ਹੇਠ ਆ ਗਏ ਹੋ, ਦੁਨੀਆ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੇ
 ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਦਿਲ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਜੋ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਪਿਆਰ ਤੇ ਅਮੀਰੀ ਨਾਲ
 ਪਲੇ ਹੋ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਓਹਲੇ ਹੋ ਗਏ ਹੋ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ
 ਮੈਨੂੰ ਹਨ੍ਹੇਰੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਘਰ-ਬਾਰ ਲੁਟਾ ਕੇ ਬਾਪ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜਾ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰ
 ਚਲੇ ਹੋ।' ਬੱਚੇ ਅਜੇ ਸੌਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੀ ਤੇ ਬਾਪ ਰੋਂਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ
 ਸਰ੍ਹਾਣੇ ਵੱਲ ਖੜਾ ਸੀ।

ਇਕ ਬਾਰ 'ਸੂਇ ਫਲਕ' ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਵਹ ਬੋਲੇ
ਹੋਨੀ ਹੈ ਜੋ ਕੁਛ ਆਸ਼ਕੇ ਸਾਦਿਕ ਪੈ ਵਹ ਹੋ ਲੇ
ਬਰਛੀ, ਹੈ ਇਜਾਜ਼ਤ ਤੋ ਕਲੇਜੇ ਮੇਂ ਗਡੋ ਲੇ
ਸਰ ਕਾਟ ਕੇ ਤਨ ਚਾਹੇ ਤੋ ਨੇਜੇ ਮੇਂ ਪ੍ਰੇ ਲੇ?

ਹੈ ਸ਼ੌਕ ਸ਼ਹਾਦਤ ਕਾ ਹਮੇਂ ਸਭ ਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾ।

ਸੋ ਸਰ ਭੀ ਹੋਂ ਕੁਰਬਾ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੱਬ ਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾ।

ਉਹ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਬੋਲੇ ਕਿ ਜੋ ਕੁੱਝ ਆਸ਼ਕੀ ਦੇ
ਸ਼ੌਕੀਨਾਂ ਨਾਲ ਵਾਪਰਨੀ ਹੈ ਵਾਪਰ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਬਰਛੀ ਨੇ ਕਲੇਜੇ ਵਿੱਚ ਲੱਗਣਾ
ਹੈ, ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਬਰਛੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪਰੇ ਲਵੇ। ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ
ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਸਿਰ ਵੀ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ
ਰੱਬ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੈ।

ਮੈਂ ਨੇ ਹੀ ਬਰਸ ਦੌਦਹ ਕਾ ਬਨਬਾਸ ਥਾ ਝੋਲਾ
ਮੈਂ ਵਹ ਹੂੰ ਜਸ਼ੋਧਾਂ ਕੀ ਜੋ ਆਗੋਸ਼ ਮੇਂ ਖੋਲਾ
ਮਾਰਾ ਥਾ ਕੰਸ ਮੈਂ ਨੇ ਥਾ ਅਰਜਨੁ ਮਿਰਾ ਚੋਲਾ
ਕੌਰਵ ਸੇ ਲੜਾ ਮੈਂ ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ ਮੇਂ ਇਕੋਲਾ

ਥਾ ਬੁੱਧ ਭੀ ਮੈਂ ਬਾਅਦ ਮੇਂ ਸ਼ੰਕਰ ਭੀ ਬਨਾ ਹੂੰ।

ਨਾਨਕ ਕੇ ਭੀ ਚੋਲੇ ਮੇਂ ਮੈਂ ਬਾਬਰ ਕੋ ਮਿਲਾ ਹੂੰ।

ਮੈਂ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ 14 ਸਾਲ ਦਾ ਬਨਵਾਸ ਕੱਟਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਹੀ ਹਾਂ ਜੋ
ਜਸ਼ੋਧਾ ਦੀ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਖੇਡਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਹੀ ਕੰਸ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਤੇ
ਅਰਜਨ ਮੇਰਾ ਚੋਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਕੌਰਵਾਂ ਨਾਲ
ਜੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਹੀ ਬੁੱਧ ਸੀ ਜਿਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸ਼ੰਕਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ। ਮੈਂ ਨਾਨਕ
ਦੇ ਚੋਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ।

ਅਕਬਰ ਭੀ ਪਿਆਦਾ ਮਿਰੇ ਦਰਬਾਰ ਮੇਂ ਆਇਆ
 ਬਰਕਤ ਨੇ ਮਿਰੀ ਫ਼ਤਹ ਥਾ ਆਸਾਮ ਕਰਾਇਆ
 ਮੈਂ ਨੇ ਬੁਤ ਵ ਬੁਤਖ਼ਾਨਾ ਖ਼ੁਦਾਈ ਕੋ ਭੁਲਾਇਆ
 ਭਗਵਾਨ ਕਾ ਘਰ ਮੈਂ ਨੇ ਹੀ ਮਸਜਿਦ ਥਾ ਬਨਾਇਆ
 ਬਾਲੂ ਕੀ ਤਪੀ ਰੇਤ ਮਿਰੇ ਤਨ ਪੇ ਪੜੀ ਥੀ।
 ਮੈਂ ਵਹੁੰ ਹੂੰ ਉਬਲਨੇ ਪੇ ਭੀ ਉਫ਼ ਤਕ ਨ ਕਰੀ ਥੀ।

ਅਕਬਰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਦਰਬਾਰ 'ਚ ਪੈਦਲ ਆਇਆ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਜਿੱਤ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਆਸਾਮ ਨੂੰ ਫ਼ਤਹਿ ਕਰਾਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਬੁੱਤਾਂ, ਬੁੱਤਖ਼ਾਨਿਆਂ ਅਤੇ ਖ਼ੁਦਾਈ ਨੂੰ ਭੁੱਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹੀ ਰੱਬ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਮਸਜਿਦ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਹੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਰੇਤਾ ਗਰਮ ਕਰ ਕੇ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਹੀ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਉਬਲਣ ਨਾਲ਼ ਵੀ ਉਫ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ।

ਹਿੰਮਤ ਕਾ ਮਿਰੀ ਆਪ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਹੈ 'ਸ਼ਾਹਦ'	ਗਵਾਹ
'ਅਜ਼ਮਤ' ਕਾ ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਹਿ ਜਹਾਂਗੀਰ ਹੈ ਸ਼ਾਹਦ	ਬੜੌਤਰੀ
ਸਰ ਜਿਸ ਨੇ ਕਟਾ ਦਿਹਲੀ ਮੇਂ 'ਸ਼ਮਸ਼ੀਰ' ਹੈ ਸ਼ਾਹਦ	ਤਲਵਾਰ
ਤੋ ਸਭ ਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾ 'ਫ਼ਲਕਿ' ਪੀਰ ਹੈ ਸ਼ਾਹਦ	ਆਸਮਾਨ

ਜਬ ਜ਼ੁਲਮ ਸੇ ਜ਼ਾਲਮ ਨੇ ਜਹਾਂ ਪੀਸ ਦੀਆ ਥਾ।
 ਹਮ ਨੇ ਹੀ ਧਰਮ ਕੇ ਲੀਏ ਫਿਰ ਸੀਸ ਦੀਆ ਥਾ।

ਮੇਰੀ ਹਿੰਮਤ ਦਾ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਆਪ ਗਵਾਹ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਮੇਰੀ ਬੜੌਤਰੀ ਦਾ ਗਵਾਹ ਹੈ। ਜਿਸਤਲਵਾਰ ਨਾਲ਼ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਕਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਗਵਾਹ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਵਾਹ ਅਸਮਾਨ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅੱਤਿਆਚਾਰੀ ਨੇ ਸਾਡੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪੀਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਧਰਮ ਖ਼ਾਤਰ ਅਸੀਂ ਵੀ ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ ਕਟਾਇਆ ਸੀ।

ਜਬ ਜਬ ਭੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁਈ ਬੰਦੋਂ ਕੋ ਹਮ ਆਏ
ਜ਼ਾਲਮ ਕਾ ਕੀਆ ਖ਼ਾਤਮਾ ਮਜ਼ਲੂਮ ਬਚਾਏ
ਚਿੜੀਓਂ ਸੇ ਅਗਰ ਚਾਹਾ ਤੋ ਫਿਰ ਬਾਜ਼ ਤੁੜਾਏ
ਦੇਖਾ ਜਿਸੇ ਹੱਕਦਾਰ ਉਸੇ ਤਖ਼ਤ ਦਿਲਾਏ

ਕਾਮ ਆਏ ਫ਼ਕੀਰੋਂ ਕੇ ਤੇ ਸ਼ਾਹੋਂ ਕੇ ਭੀ ਆਏ।

ਦੁਸ਼ਮਨ ਕੇ ਭੀ ਆਏ 'ਹਵਾ-ਖ਼ਾਹੋਂ' ਕੇ ਭੀ ਆਏ।

ਹਿੱਤੂ

ਜਦੋਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਲੋੜ ਪਈ, ਅਸੀਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਕੇ ਜ਼ੁਲਮ ਸਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ। ਜੇ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਚਿੜੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਬਾਜ਼ ਨੂੰ ਮਰਵਾਇਆ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਖ਼ਤ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਵੇਖਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਤਖ਼ਤ ਦਿਵਾਇਆ। ਅਸੀਂ ਅਮੀਰਾਂ ਤੇ ਫ਼ਕੀਰਾਂ, ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਆਏ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਵੀ ਕੰਮ ਆਏ ਤੇ ਹਿੱਤੂਆਂ ਦੇ ਵੀ।

36

ਲੱਖ-ਲੁੱਟ ਹੈ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸੇ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਹਮਾਰੀ
ਖ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ ਹੈ ਜੋ ਆਤਾ ਹੈ ਭਿਖਾਰੀ
ਦੁਨੀਆਂ ਮੇਂ ਹੈਂ ਹਮ ਬਾਗ਼ ਮੇਂ ਜੂੰ ਬਾਦਿ ਬਹਾਰੀ
ਪਿਆਰੀ ਹਮੇਂ ਅੱਲਾਹ ਕੀ ਮਖ਼ਲੂਕ ਹੈ ਸਾਰੀ

ਸਿੱਖ ਜਾਨ ਸੇ ਪਿਆਰੇ ਹਮੇਂ ਬੱਚੇਂ ਸੇ ਸਿਵਾ ਹੈਂ।

ਤੋ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮ ਪੇ ਭੀ ਦਰ ਫ਼ੈਜ਼ ਕੇ ਵਾ ਹੈਂ।

ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਸਦਾ ਹੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਮੰਗਤਾ ਵੀ ਖ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਅਸੀਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਬਹਾਰ ਦੇ ਮੌਸਮ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਹਵਾ ਵਾਂਗੂੰ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਪਿਆਰੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨਾਲੋਂ ਪਿਆਰੇ ਹਨ।

ਮਰਦਾਨੇ ਕੋ ਹਮ ਨੇ ਹੀ 'ਰਫ਼ਾਕਤ' ਮੇਂ ਥਾ ਰੱਖਾ
ਕੌਲਾਂ ਕੋ ਭੀ ਹਮ ਨੇ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਮੇਂ ਥਾ ਰੱਖਾ
ਜਿਸ ਨੇ ਭੀ ਕਦਮ ਅਪਨੀ ਜਮਾਯਤ ਮੇਂ ਥਾ ਰੱਖਾ
ਮਹਿਫੂਜ਼ ਉਸੇ ਹਮ ਨੇ ਹਰ ਆਫ਼ਤ ਮੇਂ ਥਾ ਰੱਖਾ

ਸਾਥੀ

ਅਬ ਭੀ ਵਹੀ ਆਦਤ ਵਹੀ ਨੀਅਤ ਹੈ ਹਮਾਰੀ।

ਯਕਸਾਂ ਹਰਮੇ ਦੌਰ ਸੇ 'ਸ਼ਫ਼ਕਤ' ਹੈ ਹਮਾਰੀ।

ਮਿਹਰਬਾਨੀ

ਅਸੀਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣਾ ਸਾਥੀ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਨਾਲ਼ ਹੀ ਸਾਰੇ
ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜੋ ਵੀ ਸਾਡੇ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਇਆ, ਅਸੀਂ
ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਸਾਡੀ ਹੁਣ ਵੀ ਉਹ ਆਦਤ ਅਤੇ ਨੀਯਤ ਹੈ।
ਆਪਣੇ-ਪਰਾਇਆਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਸਾਡੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਬਰਾਬਰ ਹੈ।

ਮਿਰਜ਼ੇ ਕਈ ਸੈਦੇ ਸੇ ਭੀ ਕੁਰਬਾਨ ਹੂਏ ਹੈਂ
ਮਾਮੂ ਸੇ 'ਤਸੱਦਕੁ' ਭੀ ਕਈ ਖ਼ਾਨ ਹੂਏ ਹੈਂ
ਚੰਦੂ ਸੇ ਭੀ ਗੰਗੂ ਸੇ ਭੀ ਸ਼ੈਤਾਨ ਹੂਏ ਹੈਂ
ਬਾਯਜ਼ੀਦ ਸੇ ਭੀ ਬਾਅਜ਼ ਬੇਈਮਾਨ ਹੂਏ ਹੈਂ

ਕੁਰਬਾਨ

ਹਿੰਦੂ ਹੈਂ ਸਭ ਅੱਛੇ ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈਂ ਅੱਛੇ।

ਦਿਲ ਠੀਕ ਹੈਂ ਜਿਨਕੇ ਵਹੀ ਇਨਸਾਨ ਹੈਂ ਅੱਛੇ।

ਕਈ ਮਿਰਜ਼ੇ, ਸਯੱਦਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਏ ਹਨ। ਕਈ ਖ਼ਾਨ, ਮਾਮੂ ਉੱਤੇ
ਨਿਛਾਵਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਚੰਦੂ ਅਤੇ ਗੰਗੂ ਵਰਗੇ ਕਈ ਵਜ਼ੀਰ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਬੇਈਮਾਨ
ਹੋਏ ਹਨ। ਨਾ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਹੀ ਚੰਗੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਚੰਗੇ ਹਨ।
ਕੇਵਲ ਉਹ ਹੀ ਬੰਦੇ ਚੰਗੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਸਾਫ਼ ਹਨ।

ਤਾਰੋਂ ਸੇ ਥਾ ਆਕਾਸ਼ ਚਰਾਗੋਂ ਭਰੀ ਥਾਲੀ
 ਥੀ ਰੁੱਖ ਪੇ ਬੜੇ ਬੁਤ ਕੇ ਪੜੀ ਨੂਰ ਕੀ ਜਾਲੀ
 ਅਬ ਜਲ ਚੁੱਕੀ ਥੀ ਚਰਖ ਕੇ ਮੰਦਰ ਮੇਂ ਦੀਵਾਲੀ
 ਥੀ ਪੂਜ ਚੁੱਕੀ ਜੁਹਰਾ 'ਜਬੀ' ਪੂਜਨੇ ਵਾਲੀ

ਚਿਹਰਾ

ਫਿਰ 'ਸ਼ਰਕ' ਕੀ ਜਾਨਬ ਸੇ ਸਫ਼ੈਦੀ ਨਿਕਲ ਆਈ।

ਪੂਰਬ

'ਜ਼ੁਲਮਾਤ' ਮੇਂ ਇਕ ਨੂਰ ਕੀ ਨੱਦੀ ਉਛਲ ਆਈ।

ਹਨੂਰਾ

ਤਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਅਸਮਾਨ ਦੀਵਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਥਾਲੀ ਵਾਂਗ
 ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਵੱਡੇ ਬੁੱਤ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੀ ਜਾਲੀ ਸੀ। ਅਸਮਾਨ ਦੇ ਮੰਦਰ
 ਵਿੱਚ ਦੀਵਾਲੀ ਮਨਾਈ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਣ ਵਾਲੀ 'ਜੁਹਰਾ' ਸਿਜਦਾ
 ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਪੂਰਬ ਵੱਲੋਂ ਰੌਸ਼ਨੀ ਹੋਈ ਜਿਵੇਂ ਹਨੂਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ
 ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੀ ਨਦੀ ਉਮਡ ਆਈ ਹੋਵੇ।

40

ਇਸ ਜ਼ੋਰ ਸੇ 'ਸੇਲਾਬ' ਹੂਆ ਨੂਰ ਕਾ ਜਾਰੀ
 'ਕਫ਼' ਕੀ ਤਰਹ ਬਹਨੇ ਲਗੀ ਅੰਜਮ ਕੀ ਕਿਆਰੀ
 ਤਾਰੋਂ ਨੇ ਸਹਰ ਕੇ ਅਭੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਥੀ ਹਾਰੀ
 ਤੂਫ਼ਾਨ ਹੂਆ ਮਾਹ ਕੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਪੇ ਭੀ ਤਾਰੀ

ਹੜ੍ਹ

ਝੱਗ

ਇਸ 'ਸੈਲ' ਸੇ ਸਿਆਰੇ ਸਭੀ ਔਜ ਪੇ ਟੂਟੇ।

ਜਿਸ ਤਰਹ 'ਹੱਬਾਬ' ਆ ਕੇ ਸਰਿ ਮੌਜ ਪੇ ਟੂਟੇ।

ਬੁਲਬੁਲੇ

ਰੌਸ਼ਨੀ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਇੰਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਆਇਆ ਜਿਵੇਂ ਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਕਿਆਰੇ
 ਝੱਗ ਵਾਂਗੂ ਬਹਿ ਤੁਰੀ ਹੋਵੇ। ਅਜੇ ਸਵੇਰ ਵਾਲੇ ਤਾਰੇ ਅੱਖੋਂ ਓਹਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਏ
 ਤੇ ਤੂਫ਼ਾਨ ਚੰਦ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਉੱਤੇ ਵੀ ਛਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ
 ਤਾਰੇ ਵੀ ਉੱਚਾਈ ਉੱਤੋਂ ਟੁੱਟ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਬੁਲਬੁਲੇ ਲਹਿਰ ਉੱਤੇ ਜਾਂਦੇ
 ਹੋਏ ਟੁਟਦੇ ਹਨ।

ਜਿਤਨੀ ਭੀ ਕਮਾਂ ਨੂਰ ਕੀ ਖੈਂਚਤੀ ਚਲੀ ਆਤੀ
 ਥੀ ਉਤਨੀ ਸਿਆਹੀ ਪੇ ਸਫ਼ੈਦੀ ਮਿਲ ਜਾਤੀ
 ਹਰ ਇੱਕ ਕਿਰਨ ਤੀਰ ਕੀ ਤੇਜ਼ੀ ਥੀ ਦਿਖਾਤੀ
 ਨੇਜ਼ੋਂ ਸੇ 'ਸੁਆਓ' ਕੇ ਛਨੀ ਚਰਖ ਕੀ ਛਾਤੀ

‘ਖੁਰਸ਼ੀਦ’ ਨਿਕਲਨੇ ਹੀ ਕੋ ਥਾ ਅਬ ਕੋਈ ਦਮ ਮੇਂ।

ਸੂਰਜ

ਹੋਨੇ ਕੋ ਥਾ ਫਿਰ ਹਸ਼ਰ ਬਪਾ ‘ਅਰਬੋ ਅਜਮ’ ਮੇਂ।

ਸਾਰੇ ਪਰਾਏ

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵੱਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਕਾਲਖ ਉੱਤੇ
 ਸਫ਼ੈਦੀ ਆਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਹਰ ਤੀਰ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਇੰਨੀਆਂ ਤੇਜ਼ ਸਨ ਕਿ
 ਨੇਕਾਂ ਨਾਲ ਅਸਮਾਨ ਦੀ ਛਾਤੀ ਛਨਣੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸੂਰਜ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ
 ਨਿਕਲਣ ਹੀ ਵਾਲਾ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਬਾ ਫੈਲਣ ਵਾਲਾ ਸੀ।

ਬੇਦਾਰ ਥੇ ਸਭ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਕਬ ਕੇ
 ਨਹਾ ਧੋ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹੁਏ ਥੇ ਧਿਆਨ ਮੇਂ ਰੱਬ ਕੇ
 ਦੀਵਾਨ ਬੜੀ ਸ਼ਾਨ ਕਾ ਜਲਵੇ ਥੇ ਗਜ਼ਬ ਕੇ
 ਖੁਦ ਰਖਤੇ ਥੇ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਗੁਰੂ ਸਾਹਮਨੇ ਸਭ ਕੇ
 ਥੇ ਪਾਸ ਅਜੀਤ ਔਰ ਥੇ ਜੁਝਾਰ ਪਿਆਰੇ।

‘ਗੁਰਿਆਈ’ ਕੇ ਚੜ੍ਹਤੇ ਹੁਏ ਦਰਿਆ ਕੇ ਕਿਨਾਰੇ।

ਰਹਿਮਤ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੂਰਾ ਜਾਗ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਤੇ ਨਹਾ, ਧੋ ਕੇ ਸਿਮਰਨ
 ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਸੀ। ਪੂਰੀ ਸ਼ਾਮ ਨਾਲ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿਸਦੀ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ
 ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਕੋਲ਼ ਹੀ ਅਜੀਤ ਤੇ ਜੁਝਾਰ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਮਾਨੋ
 ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਦੇ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਸਨ।

ਗੱਦੀ ਪੇ ਪਿਤਾ ਬੇਟੇ ਭੀ ਮਸਨਦ ਕੇ 'ਕਰੀ' ਬੇ
 ਦੋ ਚਾਂਦ ਕੇ ਟੁਕੜੇ ਮੇਂ ਗਰਦ 'ਮਾਹ' ਮਬੀਂ ਬੇ
 ਬੇ ਨੂਰ ਸੇ ਤਨ ਪੈਕਰਿ ਖਾਕੀ ਯਹ ਨਹੀਂ ਬੇ
 ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੋਂ ਸੇ ਸ਼ਹਿ-ਸ਼ਾਹ ਸੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਹੁਸੀਂ ਬੇ

ਚੰਦ

'ਅਮਾਮੋ' ਪੇ ਕਲਗੀ ਕਾ ਅਜਬ ਤੁਰੱਰਾ ਸਜਾ ਥਾ।

ਪੱਗਾਂ

'ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ' ਸਾਫ਼ ਗੁਰਮੁਖੀ ਮੇਂ ਲਿਖਾ ਥਾ।

ਪਿਤਾ ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤੇ ਬੇਟੇ ਵੀ ਪਾਸ ਹੀ ਸਨ। ਚੰਦ ਦੇ ਦੋਵੇਂ
 ਟੁਕੜ ਚੰਦ ਨਾਲ ਚਮਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਜਗਮਗ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ,
 ਕੋਈ ਖਾਕ ਦੇ ਪੁਤਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਸੁੰਦਰ
 ਸਨ। ਪਗੜੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕਲਗੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਅਜੀਬ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ
 ਵਿੱਚ 'ਇੱਕ ਓਅੰਕਾਰ' ਲਿਖਿਆ ਸੀ।

'ਪੇਸ਼ਾਨੀਏ' ਪੁਰ ਆਬ ਪੇ ਯੂੰ ਕੇਸ ਬੇ ਕਾਰੇ
 ਸੁੰਬਲ ਕਾ ਗੋਯਾ ਖੇਤ ਥਾ ਦਰਿਆ ਕੇ ਕਿਨਾਰੇ
 ਅਬਰੂ ਤਲੇ ਆਖੇਂ ਥੀਂ ਯਾ ਜੰਗਲ ਮੇਂ 'ਚਿਕਾਰੇ'

ਮੱਥਾ

ਬਾਰਾਂ ਸਿੰਗਾ

ਚਿਤ੍ਰਕਾਰ

ਵਹ ਨਾਨਕ ਕਾ ਨਕਸ਼ਾ ਜੋ ਨ 'ਮਾਨੀ' ਭੀ ਉਤਾਰੇ

ਇਨ ਕਾਨੋਂ ਕੀ ਖੂਬੀ ਇਸੇ ਹੈਰਤ ਮੇਂ ਜਕੜ ਲੇ।

ਦੇਖੇ ਇਨ੍ਹੇ 'ਬਹਿਜ਼ਾਦ' ਤੇ ਕਾਨ ਅਪਨਾ ਪਕੜ ਲੇ। ਈਰਾਨੀ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰ

ਪਸੀਨੇ ਨਾਲ ਭਰੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਕਾਲੇ ਕੇਸ ਇੰਝ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸੁੰਬਲ ਘਾ
 ਦਾ ਦਰਿਆ ਕਿਨਾਰੇ ਖੇਤ ਹੋਵੇ। ਭਰਵਟਿਆਂ ਹੇਠ ਅੱਖਾਂ ਜੰਗਲੀ ਬਾਰਾਂਸਿੰਗਿਆ
 ਵਰਗੀਆਂ ਸਨ। ਇੰਜ ਲੱਗਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਹੀ ਚਿੱਤਰ ਹੋਵੇ ਜੋ
 ਕੋਈ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ। ਕੰਨ ਇੰਨੇ ਸੋਹਣੇ ਕਿ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ
 ਵਾਲੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇ ਈਰਾਨੀ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਵੇਖ ਲਵੇ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਜਾਵੇ।

ਦੇ ਚਾਂਦ ਕੇ ਟੁਕੜੇ ਹੈਂ ਯੇ ਰੁਖਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈਂ
 ਸੁਰਖ ਹੋਨੇ ਪੇ ਭੀ ਨੂਰ ਹੈਂ ਯੇ 'ਨਾਰ' ਨਹੀਂ ਹੈਂ
 ਅਬ ਆਗੇ ਦਹਨ ਮਿਲਨੇ ਕੇ ਆਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈਂ
 'ਜੋਗੀ' ਜਿਸੇ ਪਾ ਲੇਂ ਵੁਹ ਅਸਰਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈਂ

ਅੱਗ

ਹੋਂਟੋਂ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਮੇਂ 'ਨਿਬਾਤ' ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਤੀ।

ਮਿਸਰੀ

ਲਬ ਮਿਲਤੇ ਹੀ ਸ਼ੀਰੀ ਸੇ ਬਾਤ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਤੀ।

ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਚੰਦ ਦੇ ਦੋ ਟੁਕੜੇ ਹਨ। ਜੋ ਲਾਲ ਹੋਣ ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਰੌਸ਼ਨੀ ਅੱਗ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਮੂੰਹ ਮਿਲਣ ਦੇ ਢੰਗ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਇਹ ਉਹ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ 'ਜੋਗੀ' ਜਾਣ ਸਕਾਂ। ਬੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਇੰਨੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਕਿ ਮਿਸਰੀ ਵੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਹੋਣ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਨਿਕਲੀ ਮਿੱਠੀ ਗੱਲ ਬਰਾਬਰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਚਿਹਰਾ ਥਾ 'ਮਹਿ ਚਾਰ ਦਹਮ' ਰੀਸ਼ ਥੀ ਹਾਲਾ
 ਮੁਛੇਂ ਥੀਂ ਖਤੇ ਨੂਰ ਕੀ ਮਿਸਤਰ ਪੇ ਥਾ ਕਾਲਾ
 ਕਹਤਾ ਲਬੇ ਲਾਅਲੀ ਕੋ ਥਾ ਹਰ ਦੇਖਨੇ ਵਾਲਾ
 ਕਸਤੂਰੀ ਕੇ ਜੰਗਲ ਮੇਂ ਖਿਲਾ ਹੈ ਗੁਲੇ ਲਾਲਾ

ਚੌਧਵੀਂ ਦਾ ਚੰਨ

ਗਰਦਨ ਪੇ ਹੁਏ ਸ਼ਾਹ ਕੀ ਤਮਸੀਲ ਕਿਆ ਲਿਖੂੰ।

ਥਾ ਪੀੜੇ ਪੇ ਗ੍ਰੰਥ 'ਮੁਕੱਦਸ' ਖੁਲ੍ਹਾ ਕਿਆ ਲਿਖੂੰ।

ਪਵਿੱਤਰ

ਚਿਹਰਾ ਚੌਧਵੀਂ ਦੇ ਚੰਨ ਵਰਗਾ ਸੀ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਥੋੜ੍ਹੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਉਤਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੀ ਬਰੀਕ ਲਕੀਰ ਵਰਗੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਸੀ। ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਖੀ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਸਤੂਰੀ ਵਾਲੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਲਾਲਾ ਫੁੱਲ ਖਿੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗਰਦਨ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਦੀ ਕੀ ਸਿਫਤ ਕਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਪੀੜੇ ਉੱਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਗ੍ਰੰਥ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇ।

ਦਾੜੀ ਥੀ ਯਾ ਕਿ 'ਮੁਸਹਫਿ ਰੁਖ' ਕਾ ਗਿਲਾਫ਼ ਥਾ
 ਕਾਲੇ ਉਛਾੜ ਪਰ ਜੁ ਖੁਲ੍ਹਾ ਸਾਫ਼ ਸਾਫ਼ ਥਾ
 'ਸ਼ਾਨੋ' ਕੀ ਸਾਜ ਕਾ ਗੈਰ ਕੋ ਭੀ 'ਇਅਤਰਾਫ਼' ਥਾ
 ਬਾਜ਼ੂ ਕੇ ਬਲ ਕਾ 'ਗੁਲਗੁਲਾ' ਜਾ ਪਹੁੰਚਾ ਕਾਫ਼ ਥਾ
 ਕੁੱਵਤ ਮੇਂ ਦੇਵ ਜਚਤੇ ਨ ਜਿਨ ਥੇ ਨਿਗਾਹ ਮੇਂ।
 ਬਖਸ਼ਾ ਥਾ ਹੱਕ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਵੁਹ ਬਾਜ਼ੂਇ ਸ਼ਾਹ ਮੇਂ।

ਕੁਰਾਨ

ਇਕਰਾਰ, ਅੰਦਾਜ਼ਾ

ਸ਼ੌਰ, ਰੌਲਾ

ਦਾੜੀ ਪਵਿੱਤਰ ਕੁਰਾਨ ਦੇ ਗਿਲਾਫ਼ ਵਰਗੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਨਾਲ
 ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਚਮਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੋਢਿਆਂ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਬਾਰੇ ਪਰਾਏ ਬੰਦੇ ਵੀ ਭੁਲੇਖਾ
 ਜਿਹਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਹਾਂਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਰੋਲਾ ਪੈ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ।
 ਤਾਕਤ ਵਿੱਚ ਦੇਵ ਦੈਂਤ ਵੀ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਚਦੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਹੀ ਬਾਜ਼ੂਆਂ
 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਇੰਨਾ ਜ਼ੋਰ ਬਖਸ਼ ਰਖਿਆ ਸੀ।

ਕੁਹਨੀ ਗਠੀ ਹੂਈ ਥੀ ਕਲਾਈ ਭਰੀ ਹੂਈ
 ਕੁੱਵਤ ਸੇ ਯੇਹ ਭੀ ਔਰ ਥੀ ਵੁਹ ਭੀ ਭਰੀ ਹੂਈ
 ਪੰਜੇ ਮੇਂ ਪਾਂਚ ਸ਼ੇਰੋਂ ਕੀ ਕਸ ਥੀ ਭਰੀ ਹੂਈ
 ਉਂਗਲੀ ਕੀ ਪੋਰ ਪੋਰ ਮੇਂ ਬਿਜਲੀ ਭਰੀ ਹੂਈ

ਸੀਨਾ ਮਿਸਲ 'ਆਈਨੇ' ਕੀ ਪਾਕ ਸਾਫ਼ ਥਾ।

ਸ਼ੀਸ਼ਾ

ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਨੋਂ ਕੋ ਭੀ ਯੇ ਇਅਤਰਾਫ਼ ਥਾ।

ਕੁਹਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਨ, ਕਲਾਈ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੀ, ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ
 ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੰਜਾ, ਪੰਜ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸੀ ਤੇ ਉਂਗਲੀ
 ਦੀ ਹਰ ਗੱਠ ਵਿੱਚ ਬਿਜਲੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਛਾਤੀ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਾਂਗ ਸਾਫ਼ ਸੀ। ਇਸ
 ਗੱਲ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਸੀ।

ਯੇ ਪੁਸ਼ਤਿ ਪਾਕ 'ਪੁਸ਼ਤਿ ਪਨਾਹ', ਜਹਾਨ ਹੈ
 ਸਿੱਖੋਂ ਕੋ ਇਸ ਕਾ ਫ਼ਖ਼ਰ ਹੈ ਸਿੱਖੋਂ ਕੋ ਮਾਨ ਹੈ
 ਬਚਤੀ ਇਸੀ ਕੇ ਸਾਯਾ ਮੇਂ ਬੇਕਸ ਕੀ ਜਾਨ ਹੈ
 ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕੀ ਢਾਲ ਯੇਹੀ 'ਬੇਗੁਮਾਨ' ਹੈ

ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ

ਜਿਸ ਸਰ ਪਿ ਛਾਈ ਉਸ ਪੇ ਫਿਰ ਆਫ਼ਤ ਗਿਰੀ ਨਹੀਂ।

ਹੈ 'ਚਰਖ਼' ਭੀ ਗਵਾਹ ਯਿ ਰਨ ਮੇਂ ਫਿਰੀ ਨਹੀਂ।

ਅਸਮਾਨ

ਇਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਜਹਾਨ ਸਭ ਨੂੰ ਰਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ
 ਫ਼ਖ਼ਰ ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ। ਹਰ ਬੇਸਹਾਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਨਾਹ ਭਾਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ
 ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਢਾਲ ਹਨ। ਜਿਸ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ
 ਦਾ ਹੱਥ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਅੱਗੇ ਫੇਰ ਕੋਈ ਔਕੜ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ
 ਅਸਮਾਨ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹਾਰਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਖੋਲ੍ਹੇ ਗ੍ਰੰਥ ਪਾਕ ਕੋ ਬੈਠੇ ਹਜ਼ੂਰ ਬੇ
 ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਨ ਕੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਭ ਕੋ ਸਰੂਰ ਬੇ
 ਜਿਤਨੇ ਭੀ 'ਸਾਮਈਨ' ਵਹ ਨਜ਼ਦੀਕੋ ਦੂਰ ਬੇ
 ਉਨ ਸਭ ਕੇ ਰੁਖ ਪੈ ਨੂਰ ਕੇ ਪੈਦਾ ਜ਼ਹੂਰ ਬੇ

ਤਾਸੀਰ ਥੀ ਜੁਬਾਂ ਮੇਂ ਯੇ ਤਾਕਤ ਬਿਆਨ ਮੇਂ।

ਰੂਹ ਫੁਕ ਗਈ ਧਰਮ ਕੀ ਥੀ ਇਕ ਇਕ ਜਵਾਨ ਮੇਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਤਾਬੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼
 ਸੁਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਸਰੋਤੇ ਦੂਰ-ਨੇੜੇ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ
 ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਛਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਜੁਬਾਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ
 ਸੀ ਤੇ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਹਰ ਇੱਕ ਵਿੱਚ
 ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰੂਹ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਈ ਸੀ।

ਦੀਵਾਨ ਕਾ ਅਭੀ ਨ ਹੂਆ 'ਇਖਤਤਾਮ' ਥਾ
 ਗਰਦਸ਼ ਮੇਂ ਅਭੀ 'ਬਾਦਇ ਇਰਫ਼ਾਂ' ਕਾ ਜਾਮ ਥਾ
 ਇਤਨੇ ਮੇਂ ਆ ਕੇ ਕਹਿਨੇ ਲਗਾ ਇੱਕ ਗੁਲਾਮ ਥਾ
 ਪਹਿਰੇ ਪੈ ਜੁ ਖੜਾ ਹੂਆ 'ਬਾਲਾਏ ਬਾਮ' ਥਾ
 ਬੋਲਾ, 'ਅਦੂ' ਕੀ ਫ਼ੌਜ ਹੈ ਘੇਰੇ 'ਹਿਸਾਰ' ਕੇ।
 ਕਿਆ ਹੁਕਮ ਅਬ ਹਜ਼ੂਰ ਕਾ ਹੈ 'ਜਾਂ-ਨਿਸਾਰ' ਕੇ ?

ਖ਼ਾਤਮਾ
 ਆਤਮ-ਗਿਆਨ

ਕੋਠੇ ਤੇ ਹੀ
 ਦੁਸ਼ਮਣ, ਕਿਲ੍ਹਾ

ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ

ਅਜੇ ਲੱਗਿਆ ਦੀਵਾਨ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਜੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਫ਼ੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇੰਨੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਸੇਵਕ ਜੋ ਕੋਠੇ 'ਤੇ ਖੜਾ ਪਹਿਰਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਆ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਆ ਕੇ ਕਿਲ੍ਹਾ ਘੇਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ ਦਾ ਹੁਣ ਕੀ ਹੁਕਮ ਹੈ?

'ਅਰਸ਼ਾਦ' ਹੋ ਤੋ ਸਭ ਕੋ ਅਕੇਲਾ ਭਗਾਕੇ ਆਊਂ
 ਅਜਮੇਰ ਚੰਦ ਆਨ ਮੈਂ ਕੈਦੀ ਬਣਾ ਕੇ ਆਊਂ
 ਬਾਜ਼ੀਦ ਖ਼ਾਂ ਕਾ ਸਰ ਭੀ ਅਭੀ ਜਾ ਕੇ ਮੈਂ ਉੜਾਊਂ
 ਏਕ ਸਿੰਘ, ਏਕ ਲਾਖ ਪੈ ਗਾਲਿਬ ਹੂਆ ਦਿਖਾਊਂ ?

ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ

'ਸ਼ਾਬਾਸ਼ !' ਕਹਿ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਫ਼ੌਰਨ ਖੜੇ ਹੁਏ।

'ਜੁਰੱਅਤ' ਪਿ ਪਹਿਰਾਦਾਰ ਕੀ ਵੁਹ ਖੁਸ਼ ਬੜੇ ਹੁਏ।

ਦਲੇਰੀ

ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਭਜਾ ਆਵਾਂ। ਮੈਂ ਅਜਮੇਰ ਚੰਦ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਕੈਦੀ ਬਣਾ ਕੇ ਲੈ ਆਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਜਾ ਕੇ ਬਾਜ਼ੀਦ ਖ਼ਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਦੇਖੋਗੇ ਕਿ ਇੱਕ ਸਿੰਘ, ਇੱਕ ਲੱਖ ਉੱਤੇ ਛਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਸੁਣ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਵੇਖ ਕੇ ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ।

ਖੈਮੋ ਕੋ ਅਪਨੇ ਅਪਨੇ ਰਵਾਂ ਫਿਰ ਜਵਾਂ ਹੁਏ
 ਹਥਿਆਰ ਕਸਕੇ ਓ ਪੱਚੀ ਸ਼ੇਰਿ 'ਯਿਆ' ਹੁਏ
 ਜਬ ਕਿਲਾ ਮੇਂ ਬੁਲੰਦ ਗੁਰੂ ਕੇ ਨਿਸ਼ਾਂ ਹੁਏ
 ਸਾਹਮਨੇ ਜੰਗ ਦੇਖ ਕੇ ਸਭ 'ਸ਼ਾਦਮਾਂ' ਹੁਏ

ਜਾਹਰ

ਖੁਸ਼

ਸਿੰਘੋਂ ਕੀ ਫ਼ੌਜ ਹੋ ਚੁੱਕੀ 'ਆਹਨ' ਮੇਂ ਗਰਕ ਥੀ।

ਲੋਹਾ

ਥੇ ਸਰ ਪੈ ਬੋਦ 'ਬਰਮਿ' ਜਿਰਹਾ ਤਾਬ ਫ਼ਰਕ ਥੀ।

ਢਾਲ

ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਜਵਾਨ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਤੰਬੂ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। ਪੱਚੀ ਸਿੰਘ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਨਿਕਲੇ। ਜਦੋਂ ਸਭ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਲੇ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਸਭ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੋਬਾਲਾ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਸਾਰੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਫ਼ੌਜ ਲੋਹੇ ਨਾਲ਼ ਲੈਸ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਢਾਲਾਂ, ਤਲਵਾਰਾਂ ਚਮਕਦੀਆਂ ਸਨ।

ਖੈਮੋਂ ਸੇ ਲੈਸ ਹੋ ਕੇ ਅਕਾਲੀ ਨਿਕਲ ਪੜੇ
 ਖੰਜਰ ਉਠਾਯਾ ਤੇਗ ਸੰਭਾਲੀ ਨਿਕਲ ਪੜੇ
 ਲੇ ਕਰ ਤੁਫ਼ੰਗ ਬਾਅਜ਼ ਦੋਨਾਲੀ ਨਿਕਲ ਪੜੇ
 ਇਤਨੇ ਮੇਂ ਗੁਲ ਹੂਆ ਸ਼ਾਹਿ ਆਲੀ ਨਿਕਲ ਪੜੇ

ਖ਼ੁਰਸ਼ੀਦ ਦੇਖ 'ਸਰਵਰੇ ਫ਼ੌਜਿ' ਅਕਾਲ ਕੋ।

ਫ਼ੌਜ ਦਾ ਆਗੂ

ਕਿਬਲ ਅਜ਼ ਦੁਪਹਿਰ ਸ਼ਰਮ ਸੇ ਪਹੁੰਚਾ 'ਜਵਾਲ' ਕੋ।

ਪਤਨ

ਫਿਰ ਤੰਬੂਆਂ 'ਚੋਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਅਕਾਲੀ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ। ਤੇਗਾਂ, ਬਰਛੇ ਤੇ ਹੋਰ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਕਈਆਂ ਕੋਲ਼ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਅਤੇ ਦੋਨਾਲੀ ਬੰਦੂਕਾਂ ਸਨ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਛਿਪ ਗਿਆ। ਸਾਰੀ ਫ਼ੌਜ ਅੱਗੇ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਸਨ ਜੋ ਮੋਹਰੀ ਸਨ। ਇਹ ਦੇਖ ਦੁਪਹਿਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ, ਸੂਰਜ ਦੀ ਚਮਕ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਢਲ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

ਜਿਸ ਜਾ ਕੀਆ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਜਾ ਕਰ ਕਿਆਮ ਥਾ
 ਚਮਕੌਰ ਕੀ ਗੜ੍ਹੀ ਮੇਂ ਜਿਹ ਇੱਕ ਉੱਚਾ 'ਬਾਮ' ਥਾ ਕੋਠਾ
 ਉਸ ਜਾ ਸੇ ਚਾਰ ਕੁੰਟ ਕਾ ਨੱਜ਼ਾਰਾ ਆਮ ਥਾ
 ਦਿਖਤਾ ਯਹਾਂ ਸੇ ਲਸ਼ਕਰਿ 'ਆਅਦਾ' ਤਮਾਮ ਥਾ ਦੁਸ਼ਮਣ
 ਅਸਵਾਰ ਹੀ ਅਸਵਾਰ ਥੇ, ਫੈਲੇ ਹੁਏ ਰਨ ਮੇਂ।
 ਪਿਆਦੇ ਥੇ, ਯਾ ਥੀ 'ਆਦਮੀ-ਘਾਸ' ਉਗ ਪੜੀ ਬਨ ਮੇਂ।

ਜਿਥੋਂ ਜਾ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਮੋਰਚਾ ਲਗਾਇਆ ਉਹ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਉੱਚਾ ਕੋਠਾ ਸੀ ਜਿਥੋਂ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਨਜ਼ਰ ਦੌੜਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ਤੇ ਵੈਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਫ਼ੌਜ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਹੀ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਦਿਸਦੇ ਸਨ। ਪੈਦਲ ਸਿਪਾਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਸਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਬਣ ਵਿੱਚ ਲੰਬਾ-ਲੰਬਾ ਘਾਹ ਉੱਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਮੌਕਾ ਮੌਕਾ ਸੇ ਸਭ ਕੋ ਬਿਠਾ ਦੀਆ
 ਹਰ ਬੁਰਜ ਪਿ 'ਫ਼ਸੀਲ' ਪਿ ਪਹਿਰਾ ਲਗਾ ਦੀਆ ਦੀਵਾਰ
 ਜਿਹ ਮੋਰਚਾ ਇਸੇ, ਉਸੇ ਵੁਹ ਦਮਦਮਾ ਦੀਆ
 ਸਿੰਘੋਂ ਕਾ ਇਕ 'ਹਿਸਾਰ' ਕਿਲਾ ਮੇਂ ਬਨਾ ਦੀਆ ਕਿਲ੍ਹਾ
 ਦੀਵਾਰੋ ਦਰ ਪੈ, ਪੁਸ਼ਤੋਂ ਪੈ ਜਬ ਸਿੰਘ ਡਟ ਗਏ।
 ਡਰ ਕਰ 'ਮੁਹਾਸਰੀਨ' ਸਭੀ ਪੀਛੇ ਹਟ ਗਏ। ਘੇਰਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਕਰਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਠਾ ਕੇ ਕੰਧ ਦੇ ਹਰ ਬੁਰਜ ਕੋਲ ਪਹਿਰੇ ਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੋਰਚਾ ਸੰਭਾਲ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਿਲ੍ਹਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਦਰਾਂ, ਕੋਨਿਆਂ, ਕੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਸਿੰਘ ਹਰ ਪਾਸੇ ਡਟ ਗਏ ਤਾਂ ਘੇਰਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਫ਼ੌਜ ਡਰ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਹੱਟ ਗਈ।

ਫੁਰਮਾਏ ਕਲਗੀਧਰ ਕਿ ਅਬ ਇੱਕ ਇੱਕ ਜਵਾਂ ਚਲੇ
 ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਹੁਕਮ ਭੇੜੋਂ ਮੇਂ ਸ਼ੇਰਿ-ਯਿਆਂ ਚਲੇ
 ਬਚ ਕਰ ਅਦੂ ਕੇ ਦਾਉ ਸੇ ਯੂ ਪਹਿਲਵਾਂ ਚਲੇ
 ਦਾਂਤੋਂ ਮੇਂ ਜੈਸੇ ਘਿਰ ਕੇ 'ਦਹਨ' ਮੇਂ ਜ਼ਬਾਂ ਚਲੇ

ਮੁੰਹ

ਘੁਸਤੇ ਹੀ ਰਨ ਮੇਂ ਜੰਗ ਕਾ ਪੱਲਾ ਝੁਕਾ ਦੀਆ।

ਜਿਸ 'ਸਿਮਤ' ਤੇਗ ਤੋਲ ਕੇ ਪਹੁੰਚਾ ਭਗਾ ਦੀਆ।

ਪਾਸੇ

ਕਲਗੀਧਰ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਸਿੰਘ ਬਾਹਰ ਜਾਵੇ। ਬੱਸ ਹੁਕਮ ਸੁਣਦਿਆਂ ਬਹਾਦੁਰ ਜਵਾਨ, ਸ਼ੇਰਾਂ ਵਾਂਗੂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਦਾਉ ਪੇਚਾਂ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਹੋਏ ਤੁਰ ਪਏ। ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਦੰਦਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਜ਼ੁਬਾਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਦਾਨਿ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਵੜਦਿਆਂ ਹੀ ਪਾਸਾ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਜਿਧਰ ਤਲਵਾਰ ਚੁੱਕਣ, ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਭਜਾ ਦੇਣ।

ਏਕ ਏਕ ਲਾਖ ਲਾਖ ਸੇ ਮੈਦਾਨ ਮੇਂ ਲੜਾ
 ਜਿਸ ਜਾ ਪੈ ਸਿੰਘ ਅੜ ਗਏ ਝੰਡਾ ਵਹਾਂ ਗੜਾ
 'ਚਸਮਿ ਫਲਕ' ਨੇ ਥਾ ਜੁ ਨਾ ਦੇਖਾ ਵਹ ਰਨ ਪੜਾ
 ਘੋੜੇ ਪੈ ਝੂਮਤਾ ਇੱਕ ਅਕਾਲੀ ਜਵਾਂ ਬੜਾ

ਅਸਮਾਨੀ ਅੱਖ

ਗੁਲ ਮਚ ਗਿਆ ਯਿਹ ਪਾਂਚ ਪਿਆਰੋਂ ਮੇਂ ਏਕ ਹੈ।

ਬੇਮਿਸਾਲ ਹੈ 'ਸ਼ੁਜਾਅ' ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਮੇਂ ਏਕ ਹੈ।

ਬਹਾਦਰ

ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਸਿੰਘ ਸੌ-ਸੌ ਨਾਲ ਲੜਿਆ। ਜਿੱਥੇ ਜਾ ਖੜ੍ਹਦੇ, ਝੰਡਾ ਗੱਡ ਦਿੰਦੇ। ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਪਰੀ ਜੋ ਅਸਮਾਨੀ ਅੱਖ ਨੇ ਕਦੀ ਨਾ ਦੇਖੀ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਅਕਾਲੀ ਜਵਾਨ ਘੋੜੇ ਉੱਤੇ ਝੂਮ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰੋਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ 'ਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਹਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਬਹਾਦਰ ਹੈ।

ਚਿੱਲਾਏ ਬਾਅਜ਼ ਲੇ ਵੇਹ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੜੇ
 ਖੰਡਾ ਪਕੜ ਕੇ ਹਾਥ ਮੇਂ ਜੀਵਤ ਬਲੀ ਬੜੇ
 ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਬਾਗ਼ ਕੇ ਹੈਂ ਯਿਹ ਸਰੂ ਸਹੀ ਬੜੇ
 ਲਾਸ਼ੋਂ ਕੇ ਪਾਟਨੇ ਕੋ ਸਫ਼ਰ ਜਨਅਤੀ ਬੜੇ

ਇਨ ਸਾ ਦਲੇਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਿਪਾਹ ਮੇਂ।

ਸਰ ਨਜ਼ਰ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹੈਂ ਯਿਹ ਮੌਲਾ ਕੀ ਰਾਹ ਮੇਂ।

ਕਈ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਦੇਖੋ ਔਹ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਅੱਗੇ
 ਵਧਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਖੰਡਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਾਗ਼ ਦਾ ਸਰੂ ਕੱਦ
 ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਲਾਉਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ
 ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬਹਾਦਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਰੱਬ ਦੀ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ
 ਸਿਰ ਭੇਟ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ।

60

ਮੁਹਕਮ ਕੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇਖ ਕੇ ਲੋਹੂ ਨੁਚੜ ਗਿਆ
 ਧੱਬਾ ਅਦੂ ਕੇ ਜਾਮਏ ਜੁਅਰਤ ਪੈ ਪੜ ਗਿਆ
 ਪਟਖਾ ਮਰੋੜ ਕਰ ਉਸੇ ਹੱਥੋਂ ਜੁ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ
 ਦਹਿਸ਼ਤ ਸੇ ਹਰ ਜਵਾਂ ਕਾ ਹੁਲੀਆ ਬਿਗੜ ਗਿਆ

ਸਾਹਿਬ ਕੋ ਦੇਖ 'ਮਸਖ਼ ਖ਼ਤੋ ਖ਼ਾਲ' ਹੋ ਗਏ।

ਹੁਲੀਏ ਬਦਲ ਗਏ

ਡਰ ਸੇ ਸਫ਼ੈਦ ਜ਼ਾਲਮੋਂ ਕੇ ਵਾਲ ਹੋ ਗਏ।

ਮੁਹਕਮ ਚੰਦ 'ਸਿੰਘ' ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇਖ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਖੂਨ ਨੁਚੜ ਗਿਆ।
 ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਮੰਦੀ ਪੈ ਗਈ। ਜੋ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਧੱਕੇ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਧਰਤੀ ਨਾਲ
 ਪਟਕਾ ਮਾਰਿਆ। ਜਿਸ ਨੇ ਵੀ ਦੇਖਿਆ, ਹੈਰਾਨ, ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਸਾਹਿਬਾਂ
 ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਹੁਲੀਏ ਬਦਲ ਗਏ ਤੇ ਡਰ ਦੇ ਮਾਰਿਆਂ ਵਾਲ ਵੀ ਚਿੱਟੇ
 ਹੋ ਗਏ।

ਜਿਸ 'ਸਿਮਤ' ਗੁਲ ਮਚਾ ਥਾ ਉਧਰ ਜਬ ਨਿਗ੍ਹਾ ਕੀ
 ਆਵਾਜ਼ ਸਾਫ਼ ਆਨੇ ਲਗੀ ਆਹ ਆਹ ਕੀ
 ਇੱਕ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੇ ਹਾਲਤਿ ਲਸ਼ਕਰ, ਤਬਾਹ ਕੀ
 ਰਣ ਮੇਂ ਕਹੀਂ ਜਗ੍ਹਾ ਨ ਰਹੀ ਥੀ ਪਨਾਹ ਕੀ
 ਭਾਗੇ ਕਿ ਅਬ ਬਚਾਉ ਕੀ ਸੂਰਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ।
 ਆਏ 'ਧਰਮ' ਤੇ ਜੰਗ ਕੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ।

ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਸ਼ੇਰ ਪਿਆ, ਉਸ ਵੱਲ ਤੌਕਿਆ ਤਾਂ ਹਾਵਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ
 ਸੁਣਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਦੁਸ਼ਮਣ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਅਜਿਹੀ
 ਤਬਾਹੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬੱਚ ਕੇ ਨਿਕਲਣ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਾ ਰਹੀ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ
 ਸਿਪਾਹੀ ਭੱਜ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਬਚਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਜੰਗ
 ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ।

62

ਲਾਖੋਂ ਕੋ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਪਿਆਰੇ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ
 ਏਕ ਏਕ ਕਰਕੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਸਾਰੇ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ
 ਸਦਹਾ ਫ਼ਨਾਹ ਕੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰੇ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ
 ਭੂਸ ਮੇਂ ਲਗਾ ਕੇ ਆਗ 'ਸ਼ਰਾਰੇ' ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ
 ਜ਼ਖ਼ਮੋਂ ਸੇ ਸਿੰਘ ਸੂਰਮੇਂ ਜਬ ਚੂਰ ਹੋ ਗਏ।
 ਸਰਦਾਰ ਸਰ ਕਟਾਨੇ ਪੈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਗਏ।

ਚੰਗਿਆੜੇ

ਲੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਬੁਲਾ ਕੇ, ਪਿਆਰੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੇ, ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ
 ਬਹਾਦਰ ਚਲ ਬਸੇ। ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਿਪਾਹੀ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੇ ਤੇ
 ਆਪ ਫੂਸ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਚੰਗਿਆੜੇ ਬਣ ਚਲੇ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਿੰਘ
 ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਨਾਲ ਥੱਕ ਗਏ ਅੰਤ ਸਿਰ ਕਟਾਉਣ ਲਈ ਆਮਾਦਾ ਹੋ ਗਏ।

ਫਵੱਰਾਏ ਖੂੰ ਹਰ 'ਬੁਨਿ ਮੂ' ਸੇ ਰਵਾਂ ਹੂਆ
 ਜ਼ਖਮੋਂ ਸੇ ਚੂਰ ਚੂਰ ਇਕ ਇਕ ਜਵਾਂ ਹੂਆ
 ਖਾ ਖਾ ਤੀਰ ਸਿੰਘ ਹਰ ਇਕ 'ਨਾਤਵਾਂ' ਹੂਆ
 ਸਰ ਤਨ ਪੈ ਸ਼ੌਕਿ ਕੁਤਲ ਮੇਂ 'ਬਾਰਿਗਿਰਾਂ' ਹੂਆ
 ਲਾਖੋਂ ਕੀ ਜਾਨ ਲੇ ਕੇ ਦਲੇਰੋਂ ਨੇ ਜਾਨ ਦੀ।
 ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਸ਼ੇਰੋਂ ਨੇ ਜਾਨ ਦੀ।

ਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜੜ੍ਹੋਂ

ਕਮਜ਼ੋਰ

ਬੋਝਲ

ਹਰ ਵਾਲ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਵਿੱਚੋਂ ਖੂਨ ਚੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਹਰ ਜਵਾਨ ਜ਼ਖਮਾਂ ਨਾਲ
 ਛਲਣੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਰ ਇਕ ਸਿੰਘ ਹੁਣ ਤੀਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ
 ਸੀ। ਕਤਲ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰ ਉੱਪਰ ਸਿਰ ਭਾਰਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ।
 ਫਿਰ ਬਹਾਦਰਾਂ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤੀ।
 ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ।

ਐ ਤਬਏ-ਰਸਾ! ਆਜ ਦਿਖਾ ਅਪਨੀ ਰਸਾਈ
 ਐ ਤੇਗੋ ਸੁਖਨ! ਤੂ ਭੀ ਬਤਾ ਅਪਨੀ ਸਫਾਈ
 ਸ਼ਹਬਾਜ਼ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕਭੀ ਮੂੰਹ ਕੀ ਨਹੀਂ ਖਾਈ
 ਹੈਂ ਦੁਰ ਦੋ ਅਸਰ-ਸ਼ੇਰ ਸੇ ਦੋਨੋਂ ਸਗੋ ਭਾਈ

ਖਾਕ ਉੜਨੇ ਲਗੇ 'ਬਹਰ' ਮੇਂ ਗਰ ਆਹ ਕਰੂੰ ਮੈਂ।

ਸਾਗਰ

‘ਗੁਲਬੁਨ’ ਬਨੇ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਅਗਰ ਵਾਹ ਕਰੂੰ ਮੈਂ।

ਗੁਲਾਬ

ਐ ਕਾਵਿ ਉਡਾਰੀ! ਅੱਜ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਪਹੁੰਚ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਹਰ ਕਰ। ਐ
 ਸੁੰਦਰ ਤਿੱਖੇ ਬੋਲੇ! ਆਪਣਾ ਨਿਰਣਾ ਦੱਸੋ। ਮੇਰੇ ਬਹਾਦਰਾਂ ਨੇ ਕਦੀਵੀ ਹਾਰ ਨਹੀਂ
 ਮੰਨੀ। ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਕੀਮਤੀ ਮੋਤੀ ਹਨ। ਜੇ ਮੈਂ ਆਹ ਭਰਾਂ ਤਾਂ ਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਮਿੱਟੀ
 ਉੱਡ ਪਵੇਗੀ ਤੇ ਜੇ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਕਰਾਂਗਾ ਤਾਂ ਗੁਲਾਬ ਨਾਲ ਭਰੀ ਫੁਲਵਾੜੀ
 ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ।

ਗੁਲਸ਼ਨ ਮੇਂ ਚਹਕ ਮੁੜ ਸੇ ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਨੇ ਉੜਾਈ
ਗੁਲਬੁਨ ਮੇਂ ਮਹਕ ਮੁੜ ਸੇ ਹੀ ਸਾਰੋਂ ਨੇ ਉੜਾਈ
ਬਿਜਲੀ ਨੇ ਤੜਪ 'ਜੂਇ' ਸਤਾਰੋਂ ਨੇ ਉੜਾਈ
'ਜੋਗੀ' ਸੇ 'ਖਟਕ' ਬਨ ਮੇਂ ਹੈ ਸਾਰੋਂ ਨੇ ਉੜਾਈ

ਰੌਸ਼ਨੀ

ਡਰ

ਨਸ਼ਤਰ ਕੁਈ ਰੱਖ ਦੇਤਾ ਹੂੰ ਹਰ ਮਿਸਰਾਇ ਤਰ ਮੇਂ।

ਕਾਂਟਾ ਹੂੰ ਜਬੀਂ 'ਗੁਲਸ਼ਨਿ ਆਲਮ' ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਮੇਂ। ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਬਾਗ਼

ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੇ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਮੇਰੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।
ਫੁਲਵਾੜੀ ਵਿੱਚੋਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਸਭ ਨੇ ਖੂਸ਼ਬੂ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।
ਬਿਜਲੀ ਨੇ ਚਮਕ ਕੇ ਸਿਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਮੱਧਮ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀ। ਕੰਡਿਆਂ ਨੇ
ਐ ਜੋਗੀ! ਬਣ ਵਿੱਚ ਖਲਾਰਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਹਰ ਤਰਦੇ ਸ਼ੇਅਰ ਵਿੱਚ
ਅਜਿਹੀ ਤੇਜ਼ ਅੱਗ ਭਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਸੰਸਾਰੀ ਬਾਗ਼ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ
ਇਕ ਕੰਡੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹਾਂ।

ਮੈਦਾਂ ਮੇਂ ਅਦੂ ਮੇਰੀ ਹਵਾ ਕੋ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ
'ਸ਼ਬਦੇਜ਼ਿ ਸੁਖਨ' ਕੇ ਸੁਮਿ ਪਾ ਕੋ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ
ਤਾ ਅਰਸ਼ ਗਿਆ 'ਤਬਾਇ ਰਸਾ' ਕੋ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ
ਬੰਦਾ ਕੋਈ ਜਿਸ ਤਰਹ ਖੁਦਾ ਕੋ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ

ਕਾਵਿ-ਤੁਰੰਗ

ਮੰਜ਼ਲ

'ਖਾਮਾ' ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਾਥ ਮੇਂ ਮੂਸਾ ਕਾ ਅਸਾ ਹੈ।

ਕਲਮ

ਫ਼ਰਉਨ ਅਦੂ ਕੀ ਮਿਰੀ ਮੁੱਠੀ ਮੇਂ 'ਕਜ਼ਾ' ਹੈ।

ਮੌਤ

ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣ ਮੇਰੀ ਹਵਾ ਵੱਲ ਝਾਕ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਮੇਰੀ
ਕਾਵਿ-ਤੁੰਗ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨਹੁਆਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਿਆ। ਅਸਮਾਨ ਤੇ ਜਾ ਕੇ
ਮੰਜ਼ਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਬਸ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਰੱਬ ਤੱਕ
ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਿਆ। ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਕਲਮ ਨਹੀਂ, ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਵਾਲਾ ਸੋਟਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ
ਮੁੱਠੀ ਵਿੱਚ ਦੁਸ਼ਮਣ ਫ਼ਰਉਨ ਦੀ ਮੌਤ ਹੈ।

ਅਸ਼ਯਾਰ ਸੇ ਮੁਰਦੋਂ ਕੋ ਭੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕੀਆ ਮੈਂ ਨੇ
 ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਮਰੀਜ਼ੋਂ ਕੋ ਮਸੀਹਾ ਕੀਆ ਮੈਂ ਨੇ
 'ਉਰਦੂਇ ਮੁਅੱਲਾ' ਕੇ 'ਮੁਜੱਲਾ' ਕੀਆ ਮੈਂ ਨੇ ਵਿਦਵਾਨ, ਰੋਸ਼ਨ
 ਨਾ ਪੈਦ ਥਾ ਜੁ ਰੰਗ ਵਹ ਪੈਦਾ ਕੀਆ ਮੈਂ ਨੇ
 'ਤਹਸੀ' ਲੀਆ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਟੁਟੇ ਹੁਏ ਦਿਲ ਸੇ। ਅਸੀਸ
 ਬਸ ਇਸ਼ਕ ਕੇ ਮਾਰੇ ਹੁਏ ਲੂਟੇ ਹੁਏ ਦਿਲ ਸੇ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ੇਅਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਿਊਂਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ
 ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੀਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਟ-ਪੁਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਉਰਦੂ ਦੇ ਮਾਹਰਾਂ ਨੂੰ
 ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਹੜਾ ਰੰਗ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ।
 ਮੈਂ ਟੁਟੇ ਹੋਏ ਤੇ ਇਸ਼ਕ ਮਾਰੇ ਦਿਲਾਂ ਤੋਂ ਅਸੀਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਜਿਸ ਦਿਲ ਕੋ ਨਹੀਂ ਇਸ਼ਕਿ ਹਕੀਕੀ ਸੇ ਸਰੋਕਾਰ
 ਪੱਥਰ ਕਾ ਵਹ ਟੁਕੜਾ ਹੈ ਵਹ ਦਿਲ ਨਹੀਂ 'ਜ਼ਿਨਹਾਰ' ਬਿਲਕੁਲ
 ਖਾਲ਼ਕ ਕਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਜੋ ਖਲਕਤ ਕੋ ਕਰੇ ਪਿਆਰ
 ਇਤਨਾ ਹੈ ਫ਼ਕਤ ਕਾਫ਼ਰੋ 'ਦੀਦਾਰ' ਕਾ ਮੱਯਾਰ ਧਰਮੀ
 ਸਿੱਖੀ ਭੀ ਸਿਖਾਤੀ ਹੈ ਫ਼ਨ੍ਹਾ ਜ਼ਾਤ ਮੇਂ ਹੋ ਜਾ।
 'ਪੈਰੋ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾ ਹਰ ਇੱਕ ਬਾਤ ਮੇਂ ਹੋ ਜਾ। ਚੇਲਾ

ਜਿਸ ਦਿਲ ਦਾ ਸੱਚੇ ਇਸ਼ਕ ਨਾਲ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ 'ਤੇ
 ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਹਾ ਸਕਦਾ, ਪੱਥਰ ਦਾ ਇੱਕ ਟੁਕੜਾ ਹੈ। ਜੋ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਪਿਆਰ
 ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੈ। ਐ ਲੋਕੋ! ਇਹੋ ਹੀ ਕਾਫ਼ਰ ਤੇ ਧਰਮੀ
 ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਹੈ। ਸਿੱਖੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਫ਼ਨਾਂਹ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਸਬਕ ਦਿੰਦੀ
 ਹੈ। ਸੋ ਤੂੰ ਹਰ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਜਾ।

ਮਿਲ ਸ਼ੇਖ ਕੋ ਐ ਸਿੰਘ! ਤੂੰ ਮਰਦਾਨਾ ਸਮਝ ਕਰ
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੀ ਸ਼ਮਾਅ ਕਾ ਪਰਵਾਨਾ ਸਮਝ ਕਰ
 ਕਰ 'ਤ੍ਵਾਫ਼ਿ ਹਰਮ' ਭੀ ਦਰਿ ਜਾਨਾਨਾ ਸਮਝ ਕਰ
 ਕਾਸ਼ੀ ਮੇਂ ਭੀ ਜਾ ਰਾਮ ਕਾ 'ਕਾਸ਼ਾਨਾ' ਸਮਝ ਕਰ
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ਤੂੰ ਮੰਦਰ ਮੇਂ ਗਜਾ ਦੇ।
 ਨਾਅਰਾ ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਕਾ ਮਸਜਿਦ ਮੇਂ ਲਗਾ ਦੇ।

ਕਾਅਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ
 ਘਰ, ਦੁਆਰ

ਐ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾ! ਤੂੰ ਸ਼ੇਖ ਨੂੰ ਵੀ ਬਹਾਦਰ ਜਾਣ ਕੇ ਮਿਲ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਮ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨਾ ਜਾਣ। ਤੂੰ ਸੁਰਗ ਦਾ ਬੁਹਾ ਜਾਣ ਕੇ ਕਾਅਬੇ
 ਦੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰ। ਕਾਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰਾਮ ਦੁਆਰੇ ਜਾਹ। ਤੂੰ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਫ਼ਤਹਿ ਦਾ ਬੋਲ ਬਾਲਾ ਕਰ ਦੇ ਅਤੇ ਮਸੀਤ ਵਿੱਚ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ
 ਅਕਾਲ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਗੁੰਜਾ ਦੇ।

70

ਜਬ ਤੱਕ ਤੇਰੀ ਨਜ਼ਰੋਂ ਮੇਂ ਕੋਈ ਗ਼ੈਰ ਹੈ ਬਾਕੀ
 ਤਬ ਤੱਕ ਹੀ 'ਤਮੀਜ਼ਿ ਹਰਮੇ ਦੈਰ' ਹੈ ਬਾਕੀ
 ਦੋ ਸ਼ੇਖ ਔ ਬ੍ਰਾਹਮਨ ਕੋ ਕੁੱਛ ਬੈਰ ਹੈ ਬਾਕੀ
 ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਗੁਰੂ 'ਸ਼ਰ ਹੈ' ਫ਼ਨ੍ਹਾ 'ਖ਼ੈਰ ਹੈ' ਬਾਕੀ। 1. ਬੁਰਾਈ, ਨੇਕੀ 2. ਕੁਰਬਾਨੀ
 ਨੇਕੀ ਹੀ ਵੁਹ ਦੌਲਤ ਹੈ ਜੋ ਛੁਟ ਨਹੀਂ ਸਕਤੀ।
 ਸਰਹੰਦ ਤੋ ਲੁਟ ਸਕਤਾ ਹੈ ਯਿਹ ਲੁਟ ਨਹੀਂ ਸਕਤੀ।

ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਤੇਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪਰਾਇਆ ਹੈ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਹੀ
 ਮੰਦਰ, ਮਸੀਤ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵੈਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ
 ਉਹ ਤੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਤੇ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ
 ਬੁਰਾਈ ਨੇ ਫ਼ਨਾਹ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤੇ ਨੇਕੀ ਨੇ ਅਮਰ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਨੇਕੀ ਰੂਪੀ ਦੌਲਤ
 ਕਦੀ ਜੁਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਰਹੰਦ ਤਾਂ ਲੁੱਟੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੋ
 ਕੁਰਬਾਨੀ ਹੈ ਉਹ ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੱਕ ਅਮਰ ਰਹਿਣੀ ਹੈ।

‘ਤੌਹੀਦ’ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸੇ ਸਭ ਨੇਕੀਆਂ ਕਮ ਹੋਂ
ਮੁਹਤਾਜ਼ ਇਸੀ ਚੀਜ਼ ਕੇ ਅਬ ਦੀਨੋ ਧਰਮ ਹੈਂ
ਸਾਗਰ ਮੈਇ ਤੌਹੀਦ ਕਾ ਗੋ ਪੀ ਚੁੱਕੇ ਹਮ ਹੈਂ
ਲੇਕਿਨ ਦਿਲੇ ਮੁਸਲਿਮ ਮੇਂ ਭੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨਮ ਹੈਂ

ਅਦਵੈਤ

ਹੈ ‘ਸ਼ਿਰਕਿ ਖ਼ਫ਼ੀ’ ‘ਸ਼ਿਰਕਿ ਜਲੀ’ ਆਮ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ, ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ

‘ਤਾਹਮੁ’ ਜੁ ਹੈ ਇਸਲਾਮ ਵੁਹ ਇਸਲਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫੇਰ ਵੀ

ਸਾਰੀਆਂ ਨੇਕੀਆਂ ਅਦਵੈਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੁੱਛ ਹਨ। ਹੁਣ ਦੀਨ ਤੇ ਧਰਮ
ਇਸ ਵਸਤੂ ਦੇਹੀ ਦੇ ਮੁਹਤਾਜ਼ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਅਦਵੈਤ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀ
ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਅੱਲ੍ਹਾ ਪਿਆਰਾ
ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਪਿਆਰ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਆਮ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।
ਫੇਰ ਵੀ ਜੇ ਗੁਪਤ ਨਾਲ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਇਸਲਾਮ ਹੁਣ ਉਹ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।

ਉਠ ਸਾਫ਼ੀਆ! ਉਠ ‘ਸਾਗਰੇ ਤੌਹੀਦ’ ਪਿਲਾਏ
ਅੰਜਾਮਿ ਧਰਮੁ ਦੀਨ ਕੀ ‘ਤਮਹੀਦ’ ਪਿਲਾਏ
ਐ ਮੇਰੇ ਸਖੀ! ਐ ਮੇਰੇ ਜਮਸ਼ੀਦ! ਪਿਲਾਏ
ਹੋ ਜਾਇ ਫ਼ਕੀਰੋਂ ਕੀ ਭੀ ਆਜ਼ ਈਦ, ਪਿਲਾਏ

ਅਦਵੈਤ ਦਾ ਪਿਆਲਾ

ਸੋਝੀ

ਤਾ ‘ਮਜ਼ਹਬਿ ਉੱਸ਼ਾਕ’ ਸੇ ਸਰ ਲੇ ਕੇ ਨ ਜਾਏਂ।

ਕਤਲਗਾਹ

ਮਾਨਿੰਦ ਇਬਰਾਹੀਮ ‘ਪਿਸਰ’ ਲੇ ਕੇ ਨ ਜਾਏਂ।

ਪੁੱਤਰ

ਐ ਸਾਫ਼ੀ! ਉੱਠ ਅਤੇ ਅਦਵੈਤ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪਿਲਾ ਦੇ। ਤੂੰ ਦੀਨ ਧਰਮ ਦੀ
ਸੂਝ ਅਤੁਟ ਕਰ। ਐ ਮੇਰੇ ਸਖੀ ਤੇ ਜਮਸ਼ੇਦ! ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਸਦਕਾ ਐਧਰ ਪਿਆਲਾ
ਪਿਲਾ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੀ ਵੀ ਈਦ ਮਨਾਈ ਜਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਕਤਲਗਾਹ
ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਲੈ ਜਾਈਏ ਤੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਭੱਜ
ਜਾਈਏ ਸਗੋਂ ਜਿਵੇਂ ਇਬਰਾਹੀਮ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤੇ ਸੀ, ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ
ਦੇਈਏ।

ਇਕ ਖਾਬ ਸਾ ਦੁਨੀਆਂ ਕਾ 'ਵਜੂਦ', ਔਰ 'ਅਦਮ' ਹੈ ਹੋਂਦ, ਅਣਹੋਂਦ
 ਦਿਲ ਮੇਂ ਮਿਰੇ ਜਿਸਕਾ ਯਿਹ ਸਭ 'ਜਾਹੋ ਹਸ਼ਮ' ਹੈ ਨੌਕਰਾਂ-ਚਾਕਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ
 ਨਜ਼ਾਮਿ ਦੁਆਲਮ ਮਿਰੇ ਆਗਾਜ਼ ਸੇ ਕਮ ਹੈ
 ਆਜ਼ਾਦ ਹੂੰ ਬੇਫਿਕਰ ਹੂੰ ਨ ਸ਼ਾਦੀ ਹੈ ਨ ਗ਼ਮ ਹੈ

‘ਸੇਰ’ ਇਤਨਾ ਹੂੰ ਹਰ ਬੇਸ ਮੁਝੇ ਕਮ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ। ਰੱਜਿਆ-ਪੁੱਜਿਆ
 ਇਕ ਬੂੰਦ ਸੇ ਬੜ੍ਹ ਕਰ ਨ ਮੁਝੇ ‘ਯਮ’ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ। ਦਰਿਆ

ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਅਣਹੋਂਦ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੁਫ਼ਨਾ ਜਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਦਿਲ
 ਵਿੱਚ ਨੌਕਰਾਂ-ਚਾਕਰਾਂ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਹੋਂਦ ਅੱਗੇ ਦੋਵਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਦੀ ਦੌਲਤ ਤੇ
 ਹਕੂਮਤ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਜ਼ਾਦ ਹਾਂ, ਬੇਫਿਕਰ ਹਾਂ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ੀ-
 ਗ਼ਮੀ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਇੰਨਾ ਰੱਜਿਆ-ਪੁੱਜਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਸ਼ੈ
 ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਹੋਚ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਦਰਿਆ ਵੀ ਇਕ ਬੂੰਦ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਦਿਸਦਾ ਹੈ।

ਉੱਧਾਏ ਹੂਏ ਮਸਤ ਪਿਆਲਾ ਕੋ ਹੈਂ ਕਬ ਸੇ
 ਬਾਤ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਤੀ ਹੈ ‘ਨਕਾਹਤ’ ਕੇ ਸਬੱਬ ਸੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀ
 ਅਬ ਤੱਕ ਨ ਕਹਾ ਹਮ ਨੇ ਤਕੱਲਫ਼ ਸੇ ਅਦਬ ਸੇ
 ਬੇਹਾਲ ਹੈਂ ਮੈ-ਕਸ਼ ਤੇਰੀ ‘ਬਾਦਾ’ ਕੀ ਤਲਬ ਸੇ ਸ਼ਰਾਬ
 ‘ਸ਼ੀਸ਼ੇ’ ਮੇਂ ਭੁਬੋ ਦੇ ਹਮੇਂ ‘ਸਾਗਰ’ ਮੇਂ ਭੁਬੋ ਦੇ। ਸੂਰਤ, ਪਿਆਲਾ
 ਸੰਤੋਖ ਕੇ ਤਾਲਾਬ ਮੇਂ ਕੌਸਰ ਮੇਂ ਭੁਬੋ ਦੇ।

ਮਸਤ ਲੋਕ ਕਦੋਂ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਨਾਲ਼ ਉਲਝੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਾਰਨ ਉਹ
 ਬੋਲਣੋਂ ਵੀ ਔਖੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਬੇਨਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਅਦਬ ਨਾਲ਼
 ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। ਸ਼ਰਾਬੀ ਲੋਕ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵਿੱਚ ਬੇਹਾਲ ਹੋਏ ਪਏ ਹਨ।
 ਸਾਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਸੁਰਾਹੀ ਵਿੱਚ, ਭਾਵੇਂ ਪਿਆਲੇ ਵਿੱਚ ਡਬੋਦੇ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਸਬਰ ਦੇ ਤੇ
 ਸ਼ਹਿਦ ਦੇ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਧੱਕਾ ਦੇ ਦੇ।

ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਕੇ 'ਇਰਫ਼ਾਨ' ਕੇ ਵਾਹਦਤ ਕੇ ਪਿਆਲੇ
 ਦਸ ਬੀਸ ਪਿਲਾਦੇ ਮੈਅ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੇ ਪਿਆਲੇ
 ਉਲਫ਼ਤ ਕੇ ਪਿਆਲੇ ਵੁਹ ਮੁਹੱਬਤ ਕੇ ਪਿਆਲੇ
 ਦੁਨੀਆਂ ਮੇਂ ਦਿਲਾ 'ਕੌਸਰਿ ਜੰਨਤ' ਕੇ ਪਿਆਲੇ

ਰੱਬੀ ਪਛਾਣ

ਸੂਰਗੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ

ਨਸ਼ਾ ਹੋ ਫਿਰ ਐਸਾ ਕਿ ਦੂਈ ਦਿਲ ਸੇ ਜੁਦਾ ਹੋ।

ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਕੋ ਦੇਖੂੰ, ਮੁਝੇ 'ਦੀਦਾਰਿ ਖੁਦਾ' ਹੋ।

ਰੱਬੀ ਦਰਸ਼ਨ

ਮੈਨੂੰ ਇਸ਼ਕ, ਰੱਬੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਬੰਦਗੀ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਬਖਸ਼ ਦੇ।
 ਦਸ-ਵੀਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਪਿਲਾ ਦੇ। ਉਸਦੇ ਇਸ਼ਕ ਦੇ
 ਪਿਆਲੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ, ਪਿਆਲੇ ਹਨ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੂਰਗੀ
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਤੁਟ ਕਰਦੇ। ਬਸ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਨਸ਼ਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਦਿਲ 'ਚੋਂ ਘ੍ਰਿਣਾ
 ਖਤਮ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਜਿਸ ਵਸਤੂ ਵੱਲ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੂੰਗਾ, ਰੱਬੀ ਨੂਰ ਹੀ ਦਿੱਸੇਗਾ।

ਐ ਕੁਤਰਾਇ ਨਾਚੀਜ਼ ਮੇਂ ਜਾਂ ਡਾਲਨੇ ਵਾਲੇ!

ਐ 'ਰਹਮ' ਕੇ ਸਾਂਚੇ ਮੇਂ ਹੁਸੀਂ ਢਾਲਨੇ ਵਾਲੇ!

ਗਰਭ

ਐ ਰੰਗ ਰੰਗੀਲੇ, ਐ ਹਮੇਂ ਪਾਲਨੇ ਵਾਲੇ!

ਆਛਾਤ ਕੋ ਐ ਬਨ ਕੇ, 'ਸਿਪਰ' ਟਾਲਨੇ ਵਾਲੇ!

ਢਾਲ

ਨਾਅਹਿਲ ਹੂੰ ਦਾਤਾ! ਤੂ ਮੁਝੇ 'ਅਹਲ' ਬਨਾ ਦੇ।

ਜਾਣਕਾਰ

ਮੁਸ਼ਕਲ ਜਿਸੇ ਸਮਝੂੰ ਤੂ ਉਸੇ ਸਹਲ ਬਨਾ ਦੇ।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ ਤੁੱਛ ਵਿੱਚ ਜਾਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ! ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਸੁੰਦਰ ਪੁਤਲਾ
 ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ! ਹੇ ਰੰਗੀਲੇ ਮਾਲਿਕ! ਸਾਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲੇ! ਢਾਲ ਬਣ ਕੇ ਮੌਤ
 ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਵਾਲੇ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੇਸਮਝ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਅਕਲ ਬਖਸ਼ ਤਾਂ ਜੋ ਹਰ ਔਕੜ ਨੂੰ
 ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ ਸਦਕਾ ਆਸਾਨ ਬਣਾ ਸਕਾਂ।

ਹਾਂ, ਮੁਲਕਿ ਸੁਖਨ ਕੀ ਮੁਝੇ ਜਾਗੀਰ 'ਅਤਾ ਕਰ'

ਬਖਸ਼

ਲਫਜ਼ੋਂ ਕੋ ਮਿਰੇ 'ਬੁਰਸ਼ਿ ਸ਼ਮਸ਼ੀਰ' ਅਤਾ ਕਰ

ਤਲਵਾਰ ਵਰਗੀ ਕਾਟ

ਬੇ ਮਿਸਾਲ ਮੁਝੇ ਕੁੱਵਤਿ ਤਹਿਰੀਰ ਅਤਾ ਕਰ

ਤੂੰ ਆਪ ਮਅੱਸਰ ਹੋ ਵਹ ਤਾਸੀਰ ਅਤਾ ਕਰ

ਮੁਸ਼ਕਲ ਤੋ ਨਹੀਂ ਗਰ ਮੇਰੇ ਮੌਲਾ ਕਾ 'ਕਰਮ' ਹੋ।

ਕਿਰਪਾ

ਬਾਬ ਸੀ ਸੈ 'ਗੰਜੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ' ਯਿਹ 'ਰਕਮ' ਹੋ।

ਲਿਖੀ ਜਾਵੇ

ਮੈਨੂੰ ਲਿਖਣ-ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਜਾਂਚ ਤੇ ਦੌਲਤ ਬਖਸ਼ ਦੇ। ਮੇਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਕਾਟ ਵਰਗੀ ਸ਼ਕਤੀ ਭਰ ਦੇ। ਮੇਰੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਮੇਰੀ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਅਸਰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕਿ ਜਿਸ ਸ਼ੈ ਦਾ ਤੂੰ ਆਪ ਵੀ ਅਸਲ ਕਬੂਲ ਕਰੇਂ। ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜੇ ਤੇਰੀ ਰਹਿਮਤ ਤੇ ਮਿਹਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਔਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਮੇਰੀ ਇਹ ਪੁਸਤਕ 'ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ' ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਲਿਖੀ ਜਾਵੇ।

ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ 'ਦਿਲਦਾਰ' ਕ੍ਰਿਲ੍ਹੇ ਸੇ ਨਿਕਲ ਆਏ

ਪਿਆਰੇ

ਵਹ ਦੇਖੀਏ ਸਰਕਾਰ ਕ੍ਰਿਲ੍ਹੇ ਸੇ ਨਿਕਲ ਆਏ

ਘੋੜੇ ਪੈ ਹੋ ਅਸਵਾਰ ਕ੍ਰਿਲ੍ਹੇ ਸੇ ਨਿਕਲ ਆਏ

ਲੇ ਹਾਥ ਮੇਂ ਤਲਵਾਰ ਕ੍ਰਿਲ੍ਹੇ ਸੇ ਨਿਕਲ ਆਏ

ਕਿਆ ਵਸਫ਼ ਹੋ ਉਸ ਤੇਗ਼ ਕਾ ਇਸ ਤੇਗ਼ਿ ਜ਼ਬਾਂ ਸੇ।

ਵਹ ਮਿਆਂ ਸੇ ਨਿਕਲੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ ਯਿਹ 'ਦਹਾਂ' ਸੇ।

ਮੂੰਹ

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਕ੍ਰਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ। ਵੇਖੋ ਸਰਕਾਰ ਆਪ ਵੀ ਕ੍ਰਿਲ੍ਹਿਓਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਏ। ਘੋੜੇ ਉੱਤੇ ਸਵਾਰ ਹਨ ਤੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਤਲਵਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਨਾਲ ਕੀ ਸਿਫਤ ਕਰਾਂ ਜਿਹੜੀ ਮਿਆਨ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਚਮਕ ਰਹੀ ਹੈ।

ਕਿਸ ਮੂੰਹ ਸੇ ਕਰੂੰ ਤੇਗਿ ਖਮਦਾਰ ਕੀ ਤਾਰੀਫ਼
ਗੋਬਿੰਦ ਕੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੂਈ ਤਲਵਾਰ ਕੀ ਤਾਰੀਫ਼
ਪਰਕਾਲੀਏ ਆਤਸ਼ ਕੀ 'ਸ਼ਰਰਬਾਰ' ਕੀ ਤਾਰੀਫ਼
ਬਾਂਕੀ ਕੀ ਨੁਕੀਲੀ ਕੀ ਤਰਹਦਾਰ ਕੀ ਤਾਰੀਫ਼

ਅੱਗ-ਵਰਸਾਉ

ਬੀ 'ਦੋਸ਼' ਪੈ ਸ਼ਮਸ਼ੀਰ ਯਾ ਕਾਂਧੇ ਪੈ ਪਰੀ ਬੀ।

ਮੋਢਾ

ਬੀ ਤਿਸ਼ਨਾਇ-ਖੂੰ ਇਸ ਲੀਏ ਗੁਸੇ ਮੇਂ ਭਰੀ ਬੀ।

ਮੈਂ ਉਸ ਚਮਕਦੀ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਕਿਵੇਂ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਾਂ ਜੋ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗ ਬਰਸਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਨੂਰਾਨੀ, ਨਕੀਲੀ ਅਤੇ ਤਿੱਖੀ ਧਾਰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸਿਫ਼ਤ ਦੇ ਕ੍ਰਾਬਲ ਹੈ। ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮੋਢੇ ਉੱਤੇ ਤਲਵਾਰ ਸੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਪਰੀ ਸੀ। ਉਹ ਖ਼ੂਨ ਦੀ ਪਿਆਸੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਸੇ ਨਾਲ਼ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਅਜ਼ ਦੀਦਾਰਿ ਜੌਹਰ ਇਸੇ ਦੇਖਾ ਉਸੇ ਦੇਖਾ
ਕੁਛ ਦੇਰ ਬਰਾਬਰ ਇਸੇ ਦੇਖਾ ਉਸੇ ਦੇਖਾ
ਪਹਲੂ ਕੇ ਬਦਲ ਕਰ ਇਸੇ ਦੇਖਾ ਉਸੇ ਦੇਖਾ
ਸਦਕੇ ਹੂਈ ਸਰ ਪਰ ਇਸੇ ਦੇਖਾ ਉਸੇ ਦੇਖਾ

ਅਬ ਕਿਆ ਥਾ ਗਿਰੀ 'ਬਰਕਿ ਬਲਾ' ਬਨਕੇ ਗਿਰੀ ਵੁਹ। ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ
ਮੂੰਹ ਫਿਰ ਗਏ ਲਾਖੇਂ ਹੀ ਕੇ ਜਿਸ 'ਸਿਮਤ' ਫਿਰੀ ਵੁਹ। ਪਾਸੇ

ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਚੱਲਦਿਆਂ ਤੱਕਿਆ। ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਚੱਲਦੀ ਰਹੀ। ਫਿਰ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਪਾਸੇ ਬਦਲ ਕੇ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਉਹ ਸਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬਿਜਲੀ ਬਣਕੇ ਡਿੱਗੀ। ਉਹ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਚਲੀ, ਲੱਖਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਘੁੰਮਾ ਦਿੱਤੇ।

ਕਹਤੇ ਥੇ ਅਦੂ, 'ਬਰਕ' ਹੈ, ਤਲਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ

ਬਿਜਲੀ

ਇਸ ਕਾਟ ਕਾ ਦੇਖਾ ਕਭੀ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ

'ਨੌ-ਮਸ਼ਕ' ਜਵਾਂ ਯਿਹ ਕੋਈ ਜਿਨਹਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ

ਸਿਖਾਂਦਰੂ

ਸਤਿਗੁਰ ਹੈਂ ਯੇ ਫ਼ਰਜ਼ੀਦਿ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ

ਲਲਕਾਰੇ ਅਜੀਤ ਔਰ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੁਏ ਸਭ ਸੇ।

ਫ਼ੁਰਮਾਏ ਅਦੂ ਸੇ ਨ ਨਿਕਲੁ ਹੋਇ ਅਦਬ ਸੇ।

ਦੁਸ਼ਮਣ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਤਲਵਾਰ ਨਹੀਂ, ਬਿਜਲੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਕਾਟ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਹਥਿਆਰ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਇਹ ਨਵੇਂ ਸਿੱਖ ਹੋਏ ਸਿਖਾਂਦਰੂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੱਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾ ਜਾਹ।

ਸਤਿਗੁਰ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ 'ਹਮਸਰ' ਨਹੀਂ ਹਮ ਹੈਂ

ਬਰਾਬਰ

ਉਨਕੇ ਤੋ 'ਕਛੇ ਪਾ' ਕੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹਮ ਹੈਂ

ਪਾਤਲੀਆਂ

ਖਾਦਮ ਹੈਂ ਹਰ ਇਕ ਸਿੰਘ ਕੇ ਅਫ਼ਸਰ ਨਹੀਂ ਹਮ ਹੈਂ

ਜੋ ਤੁਮ ਸਮਝਤੇ ਵੁਹ ਮੁਕੱਰਰ ਨਹੀਂ ਹਮ ਹੈਂ

ਫ਼ਰਜ਼ੀਦ ਹੈਂ ਦਿਲਬੰਦ ਹੈਂ ਹਮਸਰ ਤੋ ਨਹੀਂ ਹੈਂ।

ਹਮ ਕਲਗੀਓਂ ਵਾਲੇ ਕੇ ਬਰਾਬਰ ਤੋ ਨਹੀਂ ਹੈਂ।

ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਤਲੀਆਂ ਸਮਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੇਵਕ ਹਾਂ ਅਫ਼ਸਰ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਸਮਝਦੇ ਹੋ, ਅਸੀਂ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਕਲਗੀ ਵਾਲੇ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਤਾਬੇਦਾਰ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ। ਕਲਗੀ ਵਾਲੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।

ਉਸ ਹਾਥ ਮੇਂ ਥੇ ਬਾਜ਼ੂਇ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਕਸ ਬਲ
ਫਰਜ਼ਦ ਕੀ ਤਲਵਾਰ ਸੇ ਥਰਾ ਗਏ ਜਲ ਬਲ
ਜ਼ਿੰਦੋਂ ਕਾ ਤੋ ਕਿਆ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਮੁਰਦੇ ਹੂਏ ਬੇਕਲ
ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਮੇਂ ਥਾ ਸ਼ੋਰ ਮਜ਼ਾਰੋਂ ਮੇਂ ਥੀ ਹਲਚਲ

ਜਮਨਾ ਕੇ ਭੀ ਪਾਨੀ ਮੇਂ 'ਤਲਾਤਮ' ਸਾ ਬਪਾ ਥਾ।

ਹੜ੍ਹ

ਗੰਗਾ ਕੇ ਭੀ ਜ਼ਰੋਂ ਮੇਂ ਅਜਬ ਜੋਸ਼ ਭਰਾ ਥਾ।

ਉਸ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਾਜੂਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ-ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਜਲ ਤੇ ਥਲ ਕੰਬ ਉੱਠੇ। ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਹੀਏ, ਮੁਰਦੇ ਵੀ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਉੱਠੇ। ਮੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੋਰ ਮਚ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਕਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਏ ਮੁਰਦੇ ਵੀ ਹਰਕਤ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ। ਯਮੁਨਾ ਨਦੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਉਛਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਗੰਗਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਰੇਤੇ ਦੇ ਕਿਣਕੇ ਕੁਰਲਾ ਉੱਠੇ ਸਨ।

ਦੇਵ ਲੋਕ ਕੇ ਸਭ ਦੇਵਤੇ ਫ਼ਿਰਦੌਸ ਸੇ ਝਾਂਕੇ
ਰੁਸਤਮ ਸੇ ਜਵਾਂ ਭੀਮ ਸੇ ਯਲ ਨਲ ਸੇ ਥਾਂਕੇ
ਹੈਰਾਂ ਥੇ ਹੁਨਰ ਸੇ ਪਿਸਰਿ ਪੀਰਿ ਯਿਆਂ ਕੇ
ਆਕਾਸ਼ ਕੀ ਮਖ਼ਲੂਕ ਕੋ ਖ਼ਤਰੇ ਹੂਏ ਜਾਂ ਕੇ

ਤਲਵਾਰ ਵੁਹ ਖ਼ੁੰਖ਼ਾਰ ਥੀ ਤੋਬਾ ਹੀ ਭਲੀ ਹੈ।

ਲਾਖੋਂ ਕੀ ਹੀ ਜਾਂ ਲੇ ਕੇ ਬਲਾ ਸਰ ਸੇ ਟਲੀ ਹੈ।

ਸੂਰਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਝਾਤੀਆਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਰੁਸਤਮ ਭਲਵਾਨ ਵਰਗੇ ਜਵਾਨ ਤੇ ਨਲ ਵਰਗੇ ਥਾਂਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਤੇ ਅਸਮਾਨ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਨ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਤਲਵਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖ਼ੂਨ ਨਾਲ਼ ਲੱਥ-ਪੱਥ ਸੀ ਕਿ ਤੋਬਾ ਹੀ ਭਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ।

ਪਲਟਨ ਪੈ ਗਿਰੀ ਕਾਟ ਦੀਆ ਪਲ ਮੇਂ ਰਸਾਲਾ
ਸਰ ਉਸ ਕਾ ਉਛਾਲਾ ਕਭੀ ਧੜ ਉਸ ਕਾ ਉਛਾਲਾ
ਲਾਸ਼ੇਂ ਸੇ ਵੁਹ ਜਾ ਪਟ ਗਈ ਸਾਯਾ ਜਹਾਂ ਡਾਲਾ
ਬਾ ਬੈਂਚ ਲੀਆ ਡਰ ਸੇ 'ਮਾਹੋ ਮਹਰ' ਨੇ ਹਾਲਾ

ਚੰਦ, ਸੂਰਜ

ਤੋਂਦਲ ਫਲਕੇ ਪੀਰ ਖੜਾ ਹਾਂਪ ਰਹਾ ਥਾ।

'ਮਰਯਖ' ਕੋ ਲਰਜਾ ਬਾ 'ਜੁਹਲ' ਕਾਂਪ ਰਹਾ ਥਾ।

ਸਤਾਰੇ

ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਕਾਟ ਜਿਉਂ ਹੀ ਪਲਟਨ ਤੇ ਡਿੱਗੀ ਤਾਂ ਪਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਾਰਾ
ਰਸਾਲਾ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਕਦੀ ਉਸ ਦੀ ਗਰਦਨ ਤੇ ਕਦੀ ਇਸ ਦੀ ਗਰਦਨ ਕਟ
ਮਾਰੀ। ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਮੂੰਹ ਕੀਤਾ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਬਹਾਦਰੀ ਵੇਖ ਚੰਦ ਤੇ
ਸੂਰਜ ਨੇ ਵੀ ਡਰਦਿਆਂ ਮੂੰਹ ਛੁਪਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਪੀਰ ਮਾਨੋ ਮਾਯੂਸ ਹੋਇਆ
ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਹੋਕੇ ਭਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਰੀਯਖ ਤੇ ਜੁਹਲ ਸਿਤਾਰੇ ਕੰਬ ਰਹੇ ਸਨ।

ਦਹਿਸ਼ਤ ਸੇ ਸਭੀ ਬੁਰਜ ਸਤਾਰੋਂ ਮੇਂ ਘੁਸੇ ਬੇ
ਅਕਰਬੁ 'ਅਸਦੋ' ਸੂਹ 'ਹਿਸਾਰੋ' ਮੇਂ ਘੁਸੇ ਬੇ
ਜਿਹ ਹੋਸ਼ ਬੇ ਗੁਮ ਅਜ਼ਦਹੇ ਗ਼ਾਰੋਂ ਮੇਂ ਘੁਸੇ ਬੇ
ਸ਼ੇਰੋਂ ਮੇਂ ਹਰਨ ਸ਼ੇਰ 'ਚਕਾਰੋ' ਮੇਂ ਘੁਸੇ ਬੇ

ਸ਼ੇਰ, ਕਿਲ੍ਹਾ

ਬਾਰਾਂ ਸਿੰਗਾ

ਜਿਹ ਇਸ ਕੋ ਦਿਖਾ ਔਰ ਨ ਉਸ ਕੋ ਨਜ਼ਰ ਆਯਾ।

ਛੁਪਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਭੇੜੀਆ ਭੇੜੋਂ ਮੇਂ ਦਰ ਆਯਾ।

ਡਰਦੇ ਮਾਰਿਆਂ ਸਾਰੇ ਬੁਰਜ ਸਿਤਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੁਕ ਗਏ ਸਨ। ਹਾਥੀ, ਸ਼ੇਰ
ਤੇ ਸੂਰ ਸਭ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਘੁਸੇ ਸਨ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਅਜ਼ਦਹੇ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ
ਖੁਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵੜ ਗਏ ਸਨ। ਬਾਰਾਂਸਿੰਗੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪਨਾਹਗਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲੇ
ਗਏ ਸਨ। ਕੋਈ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦਾ। ਬਘਿਆੜ ਵੀ ਘਬਰਾ
ਕੇ ਭੇਡਾਂ ਦੇ ਬਾੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਚਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ।

ਯਿਹ ਆਈ ਵਹ ਪਹੁੰਚੀ ਵਹ ਗਈ 'ਸ਼ਨ' ਸੇ ਨਿਕਲ ਕਰ
 ਜਬ ਬੈਠ ਗਈ ਸਿਰ ਪਿ ਉਠੀ ਤਨ ਸੇ ਨਿਕਲ ਕਰ
 ਦੋ ਕਰ ਗਈ ਚਾਰ ਆਈਨਾ ਜੋਸ਼ਨ ਸੇ ਨਿਕਲ ਕਰ
 ਤਰਾਰੀ ਮੇਂ ਤੇਜ਼ੀ ਮੇਂ ਥੀ ਨਾਗਿਨ ਸੀ ਨਿਕਲ ਕਰ
 ਦੁਸ਼ਮਨ ਕੋ ਲੀਆ ਮਰਕਬਿ ਦੁਸ਼ਮਨ ਭੀ ਨਾ ਛੋੜਾ।
 ਅਸਵਾਰ ਕੋ ਦੋ ਕਰ ਗਈ ਤੇ ਸ਼ਨ ਭੀ ਨਾ ਛੋੜਾ।

ਸੰਜੋਅ

ਤਲਵਾਰ ਇਧਰ-ਉਧਰ, ਸੰਜੋਗ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਘੁੰਮਦੀ ਦਿਸਦੀ ਸੀ। ਸਿਰ
 ਦੀ ਖੋਪਰੀ ਤੇ ਲੱਗਦੀ ਤੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦੋਫ਼ਾੜ ਕਰ ਦਿੰਦੀ। ਕਦੀ ਖੋਪਰੀ 'ਚੋਂ
 ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਚਾਰ ਟੋਟੇ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ। ਇੰਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਲੱਗਦੀ ਸੀ
 ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਨਾਗਣੀ ਹੋਵੇ। ਆਪਣੇ ਦੁਆਲੇ ਜੋ ਦੁਸ਼ਮਣ ਆਏ, ਕੋਈ ਵੀ ਨਾ
 ਛੱਡਿਆ ਤੇ ਸੰਜੋਆ ਸਣੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭੰਨ ਦਿੱਤੀਆਂ।

88

ਤਲਵਾਰ ਸੀ ਤਲਵਾਰ ਥੀ ਕਿਆ ਜਾਨੀਏ ਕਿਆ ਥੀ
 ਖੁੰਬਾਰ ਥੀ ਖੁੰਬਾਰ ਥੀ ਆਫ਼ਤ ਥੀ ਬਲਾ ਥੀ
 ਥੀ ਆਬ ਯਾ ਫ਼ੌਲਾਦ ਪੇ ਬਿਜਲੀ ਕੀ 'ਜਲਾ' ਥੀ
 ਯਮਰਾਜ ਕੀ ਅੰਮਾ ਥੀ ਵਹ ਹਮਸ਼ੀਰਇ 'ਕਜ਼ਾ' ਥੀ
 ਅਰਦਲ ਮੇਂ ਬਿਚਾਰੇ ਮਲਕੁਲ-ਮੌਤ ਖੜੇ ਥੇ।
 ਅਪਨੇ ਸੁਗਲਿ-ਖਾਸ ਮੇਂ ਮਸ਼ਗੂਲ ਬੜੇ ਥੇ।

ਚਮਕ

ਮੌਤ

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਤਲਵਾਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਤਲਵਾਰ ਸੀ। ਖੂਨ ਹੀ ਖੂਨ
 ਵਹਾਉਣ ਵਾਲੀ ਆਫ਼ਤ ਸੀ। ਪਾਣੀ ਜਾਂ ਫੋਲਾਤ ਉੱਤੇ ਜਿਵੇਂ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕ
 ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਸਮਝ ਲਵੋ ਮਾਨੋਂ ਉਹ ਯਮਰਾਜ ਦੀ ਮਾਂ ਜਾਂ ਮੌਤ ਦੀ ਭੈਣ ਸੀ। ਉਸ
 ਦੀ ਅਰਦਲ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦਾ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਖੜਾ ਸੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਜਾਤੀ ਸੁਗਲ ਲਈ
 ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਘੋੜਾ ਵਹ 'ਸੁਬਕ ਸੀਅਰ' ਬਦਲ ਜਿਸਕਾ ਨਹੀਂ ਥਾ
 ਦੇਖਾ ਤੇ ਕਹਾਂ ਥਾ ਅਭੀ ਦੇਖਾ ਤੇ ਨਹੀਂ ਥਾ
 ਮਹਿਫੂਜ਼ ਕੋਈ ਇਸ ਸੇ ਮਕਾਂ ਥਾ ਨ ਮਕੀਂ ਥਾ
 ਬਾਲਾਏ ਫਲਕ ਥਾ ਵਹ ਕਭੀ ਜ਼ੋਰਿ ਜ਼ਿਮੀਂ ਥਾ

ਤੇਜ਼ ਚਾਲ

ਥੀ ਟਾਪ ਕੀ ਆਵਾਜ਼ ਯਾ 'ਸੈਲਏ ਸਬਾ' ਥੀ।

ਹਵਾ ਦੀ ਸਰ ਸਰ

ਗੁੰਚੇ ਕੇ ਚਟਖਨੇ ਕੀ ਸਦਾ, ਉਸ ਸੇ 'ਸਿਵਾ' ਥੀ।

ਵਧੇਰੇ

ਘੋੜਾ ਇੰਨਾ ਤੇਜ਼ ਚਾਲ ਵਾਲਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਦੇਖਦਿਆਂ ਕਦੀ ਕਿਤੇ ਤੇ ਕਦੀ ਕਿਤੇ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਥਾਂ ਵੀ ਬਚਦਾ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਕਦੀ ਅਸਮਾਨ ਉੱਤੇ ਤੱਕਦਾ ਤੇ ਕਦੀ ਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਟਾਪ ਸੁਣਦੀ ਸੀ ਜਾਂ ਬੱਸ ਸਵੇਰ ਦੀ ਹਵਾ ਦੀ ਸਰ ਸਰ। ਮਾਨੋ ਕਲੀ ਦੇ ਚਟਪਟੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੁਣਦੀ ਸੀ।

90

ਇਸ ਕੇ ਕੁਚਲ ਆਇਆ ਕਭੀ ਉਸ ਕੇ ਕੁਚਲ ਆਇਆ
 ਸਦਹਾ ਕੀ 'ਲਕਦ-ਕੋਬੀ' ਸੇ 'ਹੱਯਤ' ਬਦਲ ਆਇਆ
 ਠੋਕਰ ਜਹਾਂ ਮਾਰੀ ਵਹਾਂ ਪਾਨੀ ਨਿਕਲ ਆਇਆ
 ਸ਼ੇਰ ਆ ਗਿਆ ਗਰ ਸਾਹਮਣੇ ਬੋਲਾ—ਸੰਭਲ ਆਇਆ

ਲੱਤ ਮਾਰਨਾ, ਰੂਪ

ਤੇਜ਼ੀ ਮੇਂ ਹਵਾ ਕੇ ਭੀ ਥਾ ਵਹ ਕਾਨ ਕੁਤਰਤਾ।

ਥਾ ਸੁਮ ਸੇ ਕਭੀ ਫੂਲ ਕਭੀ ਪਾਨ ਕੁਤਰਤਾ।

ਕਦੀ ਉਸ ਪਾਸੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਮਧੋਲ ਆਇਆ ਤੇ ਕਦੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੁਚਲ ਦਿੱਤਾ। ਸੈਂਕੜੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਲੱਤਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੂਪ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਥਾਂ ਵੀ ਠੋਕਰ ਮਾਰੀ, ਧਰਤੀ 'ਚੋਂ ਪਾਣੀ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਜੇ ਕੋਈ ਸ਼ੇਰ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਿਆ, ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇੰਨਾ ਤੇਜ਼ ਸੀ ਕਿ ਹਵਾ ਵੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਖੁਰਾਂ ਨਾਲ ਕਦੀ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕਦੀ ਪਾਨ ਪੀਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਕਹਿਤੇ ਥੇ ਸਭੀ 'ਅਸਪ' ਨਹੀਂ, ਹੈ ਯਿਹ ਛਲਾਵਾ
ਤਾਕਤ ਭੀ ਬਲਾ ਕੀ ਹੈ ਨਜ਼ਾਕਤ ਕੇ ਅਲਾਵਾ
ਕਰਤੇ ਥੇ ਨਜ਼ਰ-ਬਾਜ਼ ਉਸੇ ਦੇਖ ਕੇ ਦਾਅਵਾ
ਐਸਾ ਨ ਕ੍ਰਦਮ ਹੀ ਹੈ ਕਿਸੀ ਕਾ ਨਾ ਹੈ 'ਕਾਵਾ'

ਘੋੜਾ

ਪੁੱਠਾ ਹੈ ਅਲਗ ਇਸ ਕੀ ਕਨੌਤੀ ਹੀ ਜੁਦਾ ਹੈ।

ਟਾਪ

'ਸੀਮਾਬ' ਲਹੂ ਕੀ ਜਗਰ ਰਗ ਰਗ ਮੇਂ ਭਰਾ ਹੈ।

ਪਾਰਾ

ਸਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਘੋੜਾ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਛਲਾਵਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਨਜ਼ਾਕਤ ਵੀ ਲੋਹੜੇ ਦੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਖ ਕੇ ਬਾਜ਼ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਕਿ ਨਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਘੋੜੇ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਕਦਮ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਟਾਪ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਬਣਤਰ ਹੀ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਤੇ ਜੜਤ ਵੀ ਜੁਦਾ ਹੈ। ਏਦਾਂ ਲੱਗਦੈ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਰਗ-ਰਗ ਵਿੱਚ ਖੂਨ ਦੀ ਥਾਂ ਪਾਰਾ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ।

'ਤਾਊਸ' ਸੀ ਦੁਮ ਚਾਂਦ ਸੇ 'ਸੁਮ', 'ਮਾਰ' ਕੀ ਸੂਰਤ
ਬੇਪਰ ਹੈ ਮਗਰ ਉੜਤਾ ਹੈ 'ਪਰਦਾਰ' ਕੀ ਸੂਰਤ
'ਕਸ' ਸ਼ੇਰ ਕੀ ਬਲ ਫੀਲ ਕਾ ਰਹਿਵਾਰ ਕੀ ਮੂਰਤ
ਫਿਰਤਾ ਹੈ ਇਸ਼ਾਰੇ ਸੇ ਹੀ ਪਰਕਾਰ ਕੀ ਸੂਰਤ

ਮੋਰ, ਸੱਪ

ਪੰਛੀ

ਪਕੜ

ਜਿਸ 'ਸਿਮਤ' ਗਿਆ ਰਨ ਕਾ ਯਿਹ ਨਕਸ਼ਾ ਬਦਲ ਆਯਾ।

ਤਰਫ

ਪਲਟਨ ਪਲਟ ਆਯਾ ਯਿਹ ਰਸਾਲਾ ਕੁਚਲ ਆਯਾ।

ਉਸਦੀ ਪੁੰਛ ਮੋਰ ਵਰਗੀ, ਮੁੱਖ ਚੰਦ ਵਰਗਾ ਅਤੇ ਸੂਰਤ ਸੱਪ ਵਰਗੀ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਖੰਭ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਪੰਛੀ ਵਾਂਗੂ ਉੱਡ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਪਕੜ ਸ਼ੇਰ ਵਰਗੀ, ਤਾਕਤ ਹਾਥੀ ਜਿੰਨੀ ਤੇਦਿੱਖ ਘੋੜੇ ਵਰਗੀ ਸੀ ਤੇ ਇੱਕ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਾਂਗੂ ਚੁਫੇਰੇ ਘੁੰਮਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਗਿਆ, ਜੰਗ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ-ਪਲਟਨ ਨੂੰ ਪਲਟ ਤੇ ਉਲਟਾ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਰਸਾਲੇ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਆਇਆ।

ਪਕੜਾ ਜਿਸੇ ਗਰਦਨ ਸੇ ਯਿਹ ਪੂਰਾ ਉਸੇ ਕਰਦੇ

ਹੋ ਕਾਮਿਲਿ ਫਨ ਭੀ ਤੋ ਅਧੂਰਾ ਉਸੇ ਕਰਦੇ

ਪੈਰੋਂ ਮੇਂ 'ਤੁਫੰਗ' ਆਏ ਤੋ ਬੂਰਾ ਉਸੇ ਕਰਦੇ

ਗੋਲਾ

ਜਿਸ ਤੋਪ ਪੈ ਦੇ ਟਾਪ ਯਹ ਚੂਰਾ ਉਸੇ ਕਰਦੇ

ਜੀ ਮੇਂ ਕਦਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਡਰੇ 'ਓਪਚੀ' ਭਾਗੇ।

ਸੂਰਮੇ

ਤੋਪੋਂ ਕੋ ਗਰਜ਼ ਛੋੜਕੇ ਸਭ ਤੋਪਚੀ ਭਾਗੇ।

ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਰਦਨ ਤੋਂ ਫੜਦਾ, ਖਤਮ ਕਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਤਕੜੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕੰਬਣ ਲਾ ਦਿੰਦਾ। ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗੇ ਗੋਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪੂੜ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਤੋਪ 'ਚੋਂ ਆਉਂਦਾ, ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਇਹ ਵੇਖ ਸੂਰਮੇ ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ ਭੱਜ ਨਿਕਲੇ। ਗੱਲ ਕੀ ਤੋਪਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੇ ਤੋਪਚੀ ਵੀ ਦੌੜ ਗਏ।

ਸਹਿਜ਼ਾਦਾਇ 'ਜੀ ਜਾਹ' ਨੇ ਭਾਗੜ ਬੀ ਮਚਾ ਦੀ

ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲਾ

ਯਿਹ ਫੌਜ ਭਗਾ ਦੀ ਕਬੀ ਵਹ ਫੌਜ ਭਗਾ ਦੀ

ਬੜ ਚੜ੍ਹਕੇ ਤਵੱਕੋ ਸੇ 'ਸੁਜਾਇਤ' ਜੁ ਦਿਖਾ ਦੀ

ਬਹਾਦਰੀ, ਦਲੇਰੀ

ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਵਹੀਂ ਕਿਲ੍ਹਾ ਸੇ ਬੇਟੇ ਕੋ 'ਨਦਾ' ਦੀ

ਆਵਾਜ਼

ਸ਼ਾਬਾਸ਼ 'ਪਿਸਰ'! ਖੂਬ ਦਲੇਰੀ ਸੇ ਲੜੇ ਹੋ।

ਪੁੱਤਰ

ਹਾਂ, ਕਿਉਂ ਨ ਹੋ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਫਰਜ਼ੰਦ ਬੜੇ ਹੋ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਹਿਜ਼ਾਦੇ ਨੇ ਭਾਜੜਾਂ ਪੁਵਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਕਦੀ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਦੀ ਤੇ ਕਦੀ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਫੌਜ ਉਸ ਨੇ ਭਜਾ ਦਿੱਤੀ। ਆਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਹਾਦਰੀ ਦਿਖਾਈ। ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਹਾਕ ਮਾਰੀ ਕਿ ਪੁੱਤਰਾ ਸ਼ਾਬਾਸ਼! ਅੱਜ ਤੂੰ ਖੂਬ ਦਲੇਰੀ ਦਿਖਾਈ ਹੈ। ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ, ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਹੈ।

ਦਿਲਬੰਦ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਸੇ 'ਤਸਲੀਮ' ਬਜਾਈ
ਗਰਦਨ ਪਾਇ ਆਦਾਬ ਦਿਲਾਵਰ ਨੇ ਝੁਕਾਈ
ਇਸ ਵਕਫ਼ਾ ਮੇਂ ਫੌਜਿ 'ਸਿਤਮ-ਆਰਾ' ਉਮਡ ਆਈ
ਬਰਛੀ ਕਿਸੀ ਬਦਬਖ਼ਤ ਨੇ ਪੀਛੇ ਸੇ ਲਗਾਈ

ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ

ਜਾਬਰ

ਤਿਉਰਾ ਕੇ ਗਿਰੇ ਜ਼ੀਨ ਸੇ ਸਰਕਾਰ ਜ਼ਿਮੀਂ ਪਰ।

ਰੂਹ 'ਖ਼ੁਲਦ' ਗਈ ਔਰ ਤਨਿ-ਜ਼ਾਰ ਜ਼ਮੀਂ ਪਰ।

ਸੁਰਗ

ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਸਹਾਰੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨਿਆ ਤੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਪੈਰਾਂ ਉੱਤੇ
ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜਾਬਰ ਫੌਜ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆ ਗਈ ਤੇ ਉਸ
ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਬਰਛੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ
ਪਿਆ। ਰੂਹ ਸੁਰਗ ਵੱਲ ਚਲੀ ਗਈ ਤੇ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਸਰੀਰ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਪਿਆ ਰਹਿ
ਗਿਆ।

96

ਬੇਟੇ ਕੋ ਸ਼ਹਾਦਤ ਮਿਲੀ, ਦੇਖਾ ਜੋ 'ਪਿਦਰ' ਨੇ
ਤੂਫ਼ਾਨ ਬਪਾ ਗ਼ਮ ਸੇ ਕੀਆ ਦੀਦਾਏ ਤਰ ਨੇ
ਇਸ ਵਕ਼ਤ ਕਹਾ ਨੰਨ੍ਹੇ ਸੇ ਮਾਸੂਮ ਪਿਸਰ ਨੇ—
'ਰੁਖ਼ਸਤ ਹਮੇਂ ਦਿਲਵਾਓ ਪਿਤਾ ਜਾਏਂਗੇ ਮਰਨੇ

ਪਿਤਾ

ਭਾਈ ਸੇ ਬਿਛੜ ਕਰ ਹਮੇਂ ਜੀਨਾ ਨਹੀਂ ਭਾਤਾ।

ਸੋਨਾ ਨਹੀਂ, ਖਾਨਾ ਨਹੀਂ, ਪੀਨਾ ਨਹੀਂ ਭਾਤਾ।

ਜਦੋਂ ਪਿਤਾ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਇਆ ਤੱਕਿਆ, ਗ਼ਮ ਦਾ ਤੂਫ਼ਾਨ ਚੜ੍ਹ
ਆਇਆ ਤੇ ਅੱਖੋਂ ਹੰਝੂ ਟਪਕੇ। ਠੀਕ ਉਸੇ ਵਕ਼ਤ ਛੋਟੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ
ਪਿਤਾ ਜੀ! ਹੁਣ ਮੈਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਲਈ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਭਰਾ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਕੇ ਜਿਊਣਾ
ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੌਣਾ, ਖਾਣਾ ਤੇ ਪੀਣਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਥੀ ਦੂਸਰੇ ਬੇਟੇ ਕੀ ਸੁਨੀ ਬੇਨਤੀ ਜਿਸ ਦਮ
ਸਰ ਕੋ 'ਦਹਨਿ ਪਾਕ' ਸੇ ਬੋਸੇ ਦੀਏ ਪੈਰਮ
ਮਰਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਕਹਨੇ ਲਗੇ ਜਾਈਏ ਜੰਮ ਜੰਮ
ਰੂਠੋ ਨਾ ਖੁਦਾ ਰਾ ਨਹੀਂ ਰੋਕੋਗੇ ਕਭੀ ਹਮ

ਸੁੰਦਰ ਮੁਖੜਾ

ਹਮਨੇ ਥਾ ਕਹਾ ਬਾਪ ਕੋ 'ਜਾਂ ਦੀਜੇ ਧਰਮ ਪਰ।'
ਲੋਗ ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਅਬ ਆਪ ਕੋ 'ਜਾਂ ਦੀਜੇ ਧਰਮ ਪਰ।'

ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਦੂਜੇ ਬੇਟੇ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਚੁੰਮਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸ਼ਹੀਦੀ ਲਈ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜਮ-ਜਮ ਜਾਵੇ। ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰੁੱਸ ਨਾ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਰੋਕਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ਧਰਮ ਉੱਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਦੇਖੋ ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਧਰਮ ਖਾਤਿਰ ਮਿਟਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।

98

ਮਰਨੇ ਸੇ ਕਿਸੀ ਯਾਰ ਕੋ ਹਮ ਨੇ ਨਹੀਂ ਰੋਕਾ
ਫ਼ਰਜ਼ਦਇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਕੋ ਹਮ ਨੇ ਨਹੀਂ ਰੋਕਾ
'ਖੁਸ਼ਨੂਦੀਏ-ਕਰਤਾਰ' ਕੋ ਹਮ ਨੇ ਨਹੀਂ ਰੋਕਾ
ਅਬ ਦੇਖੀਏ 'ਸਰਕਾਰ' ਕੋ ਹਮ ਨੇ ਨਹੀਂ ਰੋਕਾ
ਤੁਮ ਕੋ ਭੀ ਇਸੀ ਰਾਹ ਪੈ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰੇਂਗੇ।

ਰੱਬ ਦਾ ਭਾਣਾ
ਪਿਤਾ

'ਸਦ' ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਹਮ ਭੀ ਕਭੀ ਖੰਜਰ ਸੇ ਮਰੇਂਗੇ।

ਸੌ

ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਯਾਰ ਨੂੰ ਮਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ। ਆਪਣੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ। ਰੱਬ ਦੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ। ਦੇਖੋ ਅਸੀਂ 'ਸਰਕਾਰ' ਨੂੰ ਵੀ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਾਂਗੇ। ਸੋ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਕਦੀ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਵਾਂਗੇ।

ਕੁਰਬਾਨ! ਪਿਦਰ ਕੋ ਕੋਈ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ

‘ਸਿਨ’ ਖੇਲ ਕਾ ਹੈ ਰਨ ਕਾ ਸਜ਼ਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ

ਉਮਰ

ਆਤੀ ਹੈ ਚਲਾਨੀ ਤੁਮ੍ਹੇ ਤਲਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ

ਯਹ ਗੁਲ ਸਾ ਬਦਨ ‘ਕਾਬਿਲੇ-ਸੱਫ਼ਾਰ’ ਨਹੀਂ ਹੈ

ਤੀਰ ਦੀ ਨੌਕ

ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾਇ ਜੁਝਾਰ ਨੇ ਫੌਰਨ ਕਹਾ—‘ਅੱਬਾ!

ਮੈਂ ਭਾਈਓਂ ਸੇ ਭਲਾ ਕਿਉਂ ਰਹੂੰ ਘਟ ਕਰ ਭਲਾ ਅੱਬਾ!’

‘ਪੁੱਤਰਾ ਕੁਰਬਾਨ! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਜੋ ਜੰਗ ਲੜਨ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਅਜੇ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਉਣੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਤੇਰਾ ਇਹ ਫੁੱਲ ਜਿਹਾ ਸਰੀਰ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਨੌਕ ਸਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।’ ਇਹ ਸੁਣ ਝੱਟ ਪੁੱਤਰ ਜੁਝਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਕਿਵੇਂ ਰਹਾਂਗਾ ?

100

ਜ਼ਿੰਦਾ ਚੁਨਾ ਜਾਨਾ ਭੀ ਤੋ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ?

ਸਰਹੰਦ ਮੇਂ ਦੀ ਭਾਈਓਂ ਨੇ ਜਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ?

ਕਿਉਂ ਮੁੜ ਕੋ ਧਰਮ-ਯੁੱਧ ਕਾ ਕੁਛ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ?

ਬੰਦੇ ਕੋ ਛੁਰੀ ਖਾਨੇ ਕਾ ਕਿਆ ਅਰਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ?

ਲੜਨਾ ਨਹੀਂ ਆਤਾ ਮੁੜੇ ਮਰਨਾ ਤੋ ਹੈ ਆਤਾ।

ਖੁਦ ਬੜ੍ਹ ਕੇ, ਗਲਾ ਤੇਗ ਪੈ ਧਰਨਾ ਤੋ ਹੈ ਆਤਾ।

ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਦੀਵਾਰ ਪਿੱਛੇ ਚਿਣਿਆ ਜਾਣਾ ਕੋਈ ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੀ ਸਰਹੰਦ ਵਿੱਚ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਜਾਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀ? ਤਾਂ ਕੀ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਤੇ ਕੀ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕੁਤਲ ਹੋਣ ਦਾ ਅਰਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਲੜਨਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਮਰਨਾ ਤਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਕੇ ਗਰਦਨ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਧਾਰ ‘ਤੇ ਰੱਖਣੀ ਤਾਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਰੋਕੇ ਸੇ ਕਭੀ ਸ਼ੇਰ ਕਾ ਬੱਚਾ ਭੀ ਰੁਕਾ ਹੈ ?
 ਝੂਠੇ ਤੋ ਰੁਕੇਂ ਕਿਆ ਕੋਈ ਸੱਚਾ ਭੀ ਰੁਕਾ ਹੈ ?
 ਪਤਝੜ ਮੇਂ 'ਸਮਰ' ਸ਼ਾਖ ਪੈ ਕੱਚਾ ਭੀ ਰੁਕਾ ਹੈ ?
 ਸਰ ਦੇਨੇ ਸੇ ਰੱਬ ਕੋ ਕੋਈ ਅੱਛਾ ਭੀ ਰੁਕਾ ਹੈ ?

ਫਲ

ਨੇਕੀ ਹੈ ਯਹ ਐਸੀ ਕਿ ਜਵਾਬ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਤਾ।

ਪਾਪੀ ਪਿ ਭੀ ਦੋਸ਼ਕਾ ਕਾ 'ਅਜ਼ਾਬ' ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਤਾ।

ਸੰਤਾਪ

ਕੀ ਕਦੀ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰੋਕਣ ਤੇ ਰੁਕਿਆ ਹੈ? ਝੂਠੇ ਤਾਂ ਰੁਕਣ, ਸੱਚੇ ਕਦੀ ਰੁਕੇ ਹਨ? ਕੀ ਪਤਝੜ ਦੀ ਰੁੱਤੇ ਦਰਖਤ ਦੀ ਟਹਿਣੀ ਉੱਤੇ ਕੱਚਾ ਫਲ ਵੀ ਰੁੱਕਿਆ ਹੈ? ਕੂਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਕਦੀ ਚੰਗੇ ਬੰਦੇ ਵੀ ਰੁਕੇ ਹਨ? ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਨੇਕੀ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤੇ ਪਾਪੀ ਉੱਤੇ ਨਰਕਾਂ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਕਿਸ ਸ਼ਖ਼ਸ ਨੇ ਹੋਨਾ ਯਹਾਂ 'ਤਾਰਾਜ' ਨਹੀਂ ਹੈ
 ਕਿਆ ਦਮ ਕਾ ਭਰੋਸਾ ਕਿ ਥਾ ਕੱਲ੍ਹ ਆਜ ਨਹੀਂ ਹੈ
 ਬੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹਕੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਸੇ ਮਿਅਰਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ
 ਮਰਗਿ 'ਸ਼ੁਹਦਾ' ਵਸਫ਼ ਕੀ ਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ

ਤਿਬਾਹ, ਮਰਨਾ

ਸ਼ਹੀਦਾਂ

ਸਿੱਖਾਂ ਕੇ ਲੀਏ ਮੌਤ ਪਿ 'ਰਹਿਮਤ' ਕਾ ਸਬੱਬ ਹੈ।

ਮਿਹਰਬਾਨੀ

ਰੱਬ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਨ ਭਗਤੋਂ ਕਾ ਉਨ ਕੇ ਲੀਏ ਸਭ ਹੈ।

ਕੌਣ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਥੇ ਮਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦਮ ਦਾ ਕੀ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਕੱਲ੍ਹ ਆਵੇ ਕਿ ਨਾ। ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਉੱਚੀ ਪੌੜੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਕਿਸੇ ਸਿਫਤ ਦੀ ਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਕੂਰਬਾਨੀ ਦੇਣਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੱਬ ਰਾਖਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਭਗਵਾਨ ਹੋ ਖੁਸ਼ ਜਿਨ ਸੇ ਹੈ ਖੁਸ਼ਕੀ ਤਰੀ ਉਨਕੀ
 ਰਹਤੀ ਹੈ ਹਰ ਇੱਕ ਫ਼ਸਲ ਮੇਂ ਖੇਤੀ ਹਰੀ ਉਨਕੀ
 ਕਰਤਾਰ ਸਦਾ ਰਖਤੇ ਹੈਂ ਝੋਲੀ ਭਰੀ ਉਨਕੀ
 'ਫ਼ਿਰਦੌਸ' ਭੀ ਉਨਕਾ ਹੈ, ਇੰਦਰਪੁਰੀ ਉਨਕੀ

ਸੁਰਗ

ਮਰ ਜਾਨਾ ਧਰਮ ਪਰ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਹੈ ਹਮ ਕੋ।

ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪਿਸਰ ਹੈਂ ਯਹੀ 'ਸ਼ਾਯਾਂ' ਹੈ ਹਮ ਕੋ।

ਫ਼ਬਦਾ ਹੈ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖਿਜਾਵਾਂ ਵੀ
 ਬਹਾਰਾਂਵਾਂਗ ਲੰਘਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਹਰ ਫ਼ਸਲ ਵਿੱਚ ਹਰੀ ਹੀ
 ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਸਦਾ ਭਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਸੁਰਗ ਤੇ
 ਇੰਦਰਪੁਰੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਸਭ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ
 ਧਰਮ ਉੱਤੇ ਮਰਨਾ ਬਹੁਤ ਸੌਖਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਹੀ ਮਾਣ ਹੈ
 ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਤੁਹਾਡੇ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ।

ਭੱਰਾਈ ਸੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੇ ਬੋਲੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
 ਪਾਲਾ ਹੈ ਤੁਮ੍ਹੇ ਨਾਜ਼ ਸੇ ਬੋਲੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
 ਰੋਕਾ ਨਹੀਂ ਆਗਾਜ਼ ਸੇ ਬੋਲੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
 ਉਸ ਨੰਨ੍ਹੇ ਸੇ ਜਾਂਬਾਜ਼ ਸੇ ਬੋਲੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ

‘ਲੇ ਆਓ ਤਨਿ ਪਾਕ ਪੈ ਹਥਿਆਰ ਸਜਾ ਦੇਂ।

ਛੋਟੀ ਸੀ ਕਮਾਂ, ਨੰਨ੍ਹੀ ਸੀ ਤਲਵਾਰ ਸਜਾ ਦੇਂ।

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਭਰਵੀਂ ਜਿਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਿਣ
 ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪਾਲਿਆ ਹੈ। ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਮੈਂ
 ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ। ਛੋਟੇ ਬਹਾਦਰ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਬੋਲੇ, ‘ਬੇਟਾ! ਆ ਤੇਰੇ
 ਪਵਿੱਤਰ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਕਰ ਦੇਵਾਂ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਕਮਾਨ
 ਤੇ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਤਲਵਾਰ ਸਜਾ ਦੇਵਾਂ।

‘ਹਮ ਦੇਤੇ ਹੈਂ ਖੰਜਰ ਉਸੇ ਸਮਝੀਰ ਸਮਝਨਾ
 ਨੇਜੋਂ ਕੀ ਜਗਹ ਦਾਦਾ ਕਾ ਤੁਮ ਤੀਰ ਸਮਝਨਾ
 ਜਿਤਨੇ ਮਰੇਂ ਉਸ ਸੇ ਉਨ੍ਹੇ ਬੇਪੀਰ ਸਮਝਨਾ
 ਜ਼ਖ਼ਮ ਆਏ ਤੋਂ ਹੋਨਾ ਨਹੀਂ ਦਿਲਗੀਰ ਸਮਝਨਾ

ਜਬ ਤੀਰ ਕਲੇਜੇ ਮੇਂ ਲਗੇ ‘ਸੀ’ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।

‘ਉਫ਼’ ਮੂੰਹ ਸੇ ਮਿਰੀ ਜਾਂ! ਕਭੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।

ਮੈਂ ਜੋ ਖੰਜਰ ਪਕੜਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਜਾਣ ਲੈਣਾ। ਨੇਜੇ ਦੀ ਥਾਂ
 ਆਪਣੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਦਾ ਤੀਰ ਸਮਝ ਲੈਣਾ। ਜਿੰਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਮਰਨ, ਸਮਝ ਲੈਣਾ
 ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਿਗੁਰੇ ਸਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਜ਼ਖ਼ਮ ਵੀ ਲੱਗ ਜਾਣ ਤਾਂ ਦਿਲ ਨਹੀਂ
 ਛੱਡਣਾ। ਜਦੋਂ ਕਲੇਜੇ ਵਿੱਚ ਤੀਰ ਵੀ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਹੋ
 ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ! ਕਦੀ ਵੀ ਮੂੰਹੋਂ ਉਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ।

‘ਲੇ ਜਾਓ ਸਿਧਾਰੇ ਤੁਮ੍ਹੇ ਅੱਲਾਹ ਕੋ ਸੌਂਪਾ
 ਮਰ ਜਾਓ ਯਾ ਮਾਰੇ ਤੁਮ੍ਹੇ ਅੱਲਾਹ ਕੋ ਸੌਂਪਾ
 ਰੱਬ ਕੋ ਨਾ ਬਿਸਾਰੋ ਤੁਮ੍ਹੇ ਅੱਲਾਹ ਕੋ ਸੌਂਪਾ
 ਸਿੱਖੀ ਕੋ ਉਭਾਰੋ ਤੁਮ੍ਹੇ ਅੱਲਾਹ ਕੋ ਸੌਂਪਾ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਬ ਜੰਗ ਕੀ ਹਿੰਮਤ ਤੁਮ੍ਹੇ ਬਖ਼ਸ਼ੇ।

ਪਿਆਸੇ ਹੋ ਜਾਤ, ਜਾਮਿ-ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੁਮ੍ਹੇ ਬਖ਼ਸ਼ੇ।’

ਲਓ ਬੇਟਾ! ਜਾਵੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ
 ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮਕਾਵੇ। ਪਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਾ ਭੁਲਣਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ
 ਯਾਦ ਰੱਖ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਕਰੋ। ਹੁਣ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੈਨੂੰ ਜੰਗ ਕਰਨ ਦੀ
 ਹਿੰਮਤ ਬਖ਼ਸ਼ੇ। ਪਿਆਸੇ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਿਆਲਾ ਪੀਂਦੇ ਰਹਿਣਾ।

ਯਾਕੂਬ ਕੋ ਯੂਸਫ਼ ਕੇ ਬਿਛੜਨੇ ਨੇ ਰੁਲਾਯਾ।

ਸਾਬਰ ਕੋਈ ਕਮ ਐਸਾ ਰਸੂਲੋਂ ਮੇਂ ਹੈ ਆਯਾ।

ਕਟਵਾਕੇ ਪਿਸਰ ਚਾਰ ਇਕ ਆਂਸੂ ਨਾ ਗਿਰਾਯਾ।

ਰੁਤਬਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਨੇ ਰਿਸ਼ੀਓਂ ਕਾ ਬੁਝਾਯਾ।

ਡੰਡਕ ਮੇਂ ਫਿਰੇ ਰਾਮ ਤੋ ਸੀਤਾ ਥੀ ਬਗਲ ਮੇਂ।

ਵਹ ਫ਼ਖਰਿ ਜਹਾਂ, ਹਿੰਦ ਕੀ ਮਾਤਾ ਥੀ ਬਗਲ ਮੇਂ।

ਯਾਕੂਬ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਯੂਸਫ਼ ਦੀ ਜੁਦਾਈ ਤੇ ਉਮਰ ਭਰ ਰੋਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਸੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਯਾਨੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਰਗਾ ਸਬਰ ਸਬੂਰੀ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਚਾਰ ਬੇਟੇ ਕਟਵਾ ਕੇ ਵੀ ਇਕ ਹੰਝੂ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਨ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਵਾਲਾ ਮਰਤਬਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਰਾਮ ਜੀ ਜੇ ਬਨਵਾਸ ਵਿੱਚ ਗਏ ਤਾਂ ਸੀਤਾ ਨਾਲ਼ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਹਾਨ ਦੇ ਮਾਣ, ਹਿੰਦ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਨਾਲ਼ ਲੈ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹੇ।

116

ਲਛਮਨ ਸਾ ਬਿਰਾਦਰ ਪਇ ਤਸਕੀਨਿ ਜਿਗਰ ਥਾ

ਸੀਤਾ ਸੀ ਪਤੀਬ੍ਰਤਾ ਸੋ ਬਨ ਰਾਮ ਕੋ ਘਰ ਥਾ

ਬਾਕੀ ਹੈ ਕਨ੍ਹਈਆ ਤੋ ਨਹੀਂ ਉਨਕਾ 'ਪਿਸਰ' ਥਾ

ਸੱਚ ਹੈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਕਾ ਰੁਤਬਾ ਹੀ 'ਦਿਗਰ' ਥਾ

ਪੁੱਤਰ
ਹੋਰ

ਕਟਵਾ ਦੀਏ ਸ਼ਿਸ਼, ਸ਼ਾਮ ਨੇ ਗੀਤਾ ਕੋ ਸੁਨਾ ਕਰ।

ਰੂਹ ਫੁੰਕ ਦੀ ਗੋਬਿੰਦ ਨੇ ਔਲਾਦ ਕਟਾ ਕਰ।

ਤਸੱਲੀ ਦੇਣ ਲਈ ਰਾਮ ਨਾਲ਼ ਉਸਦਾ ਭਰਾ ਸੀ। ਸੀਤਾ ਪਤੀ ਵਰਤਾ ਨਾਲ਼ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਘਰ ਵਾਂਗ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਤਾਂ ਪੁੱਤਰ ਸੀ ਕੋਈ ਕਨ੍ਹਈਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਾਂ ਪਦਵੀ ਹੀ ਵੱਖਰੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਗੀਤਾ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਪਾਸ਼ਕ ਕਤਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਰੀ ਔਲਾਦ ਕਟਵਾ ਕੇ ਅਜਬ ਮਿਸਾਲ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

‘ਹਮ ਦੇਤੇ ਹੈਂ ਖੰਜਰ ਉਸੇ ਸਮਝੀਰ ਸਮਝਨਾ
ਨੇਜ਼ੋਂ ਕੀ ਜਗਹ ਦਾਦਾ ਕਾ ਤੁਮ ਤੀਰ ਸਮਝਨਾ
ਜਿਤਨੇ ਮਰੇਂ ਉਸ ਸੇ ਉਨ੍ਹੇ ਬੇਪੀਰ ਸਮਝਨਾ
ਜ਼ਖਮ ਆਏ ਤੇ ਹੋਨਾ ਨਹੀਂ ਦਿਲਗੀਰ ਸਮਝਨਾ

ਜਬ ਤੀਰ ਕਲੇਜੇ ਮੇਂ ਲਗੇ ‘ਸੀ’ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।

‘ਉਫ’ ਮੂੰਹ ਸੇ ਮਿਰੀ ਜਾਂ! ਕਭੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।

ਮੈਂ ਜੋ ਖੰਜਰ ਪਕੜਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਜਾਣ ਲੈਣਾ। ਨੇਜ਼ੇ ਦੀ ਥਾਂ
ਆਪਣੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਦਾ ਤੀਰ ਸਮਝ ਲੈਣਾ। ਜਿੰਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਮਰਨ, ਸਮਝ ਲੈਣਾ
ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਿਗੁਰੇ ਸਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਜ਼ਖਮ ਵੀ ਲੱਗ ਜਾਣ ਤਾਂ ਦਿਲ ਨਹੀਂ
ਛੱਡਣਾ। ਜਦੋਂ ਕਲੇਜੇ ਵਿੱਚ ਤੀਰ ਵੀ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਹੇ
ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ! ਕਦੀ ਵੀ ਮੂੰਹੋਂ ਉਫ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ।

‘ਲੇ ਜਾਓ ਸਿਧਾਰੇ ਤੁਮੇ ਅੱਲਾਹ ਕੋ ਸੌਂਪਾ
ਮਰ ਜਾਓ ਯਾ ਮਾਰੋ ਤੁਮੇ ਅੱਲਾਹ ਕੋ ਸੌਂਪਾ
ਰੱਬ ਕੋ ਨਾ ਬਿਸਾਰੋ ਤੁਮੇ ਅੱਲਾਹ ਕੋ ਸੌਂਪਾ
ਸਿੱਖੀ ਕੋ ਉਭਾਰੋ ਤੁਮੇ ਅੱਲਾਹ ਕੋ ਸੌਂਪਾ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਬ ਜੰਗ ਕੀ ਹਿੰਮਤ ਤੁਮੇ ਬਖਸ਼ੇ।

ਪਿਆਸੇ ਹੋ ਜਾਤ, ਜਾਮਿ-ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੁਮੇ ਬਖਸ਼ੇ।’

ਲਓ ਬੇਟਾ! ਜਾਵੋ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ
ਜਾਵੋ ਜਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮਕਾਵੋ। ਪਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਾ ਭੁਲਣਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ
ਯਾਦ ਰੱਖ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਕਰੋ। ਹੁਣ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੈਨੂੰ ਜੰਗ ਕਰਨ ਦੀ
ਹਿੰਮਤ ਬਖਸ਼ੇ। ਪਿਆਸੇ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਿਆਲਾ ਪੀਂਦੇ ਰਹਿਣਾ।

‘ਬੇਟਾ! ਹੋ ਤੁਮ੍ਹੀ ਪੰਥ ਕੇ ਬੇੜੇ ਕੇ ਖਿਵੱਈਆ
ਸਰ ਭੋਟ ਕਰੋ ਤਾ ਕਿ ਚਲੇ ਧਰਮ ਕੀ ਨੱਈਆ
ਲੇ ਦੇ ਕੇ ਤੁਮ੍ਹੀ ਬੇ ਮਿਰੇ ਗੁਲਸ਼ਨ ਕੇ ਬਕੱਈਆ
ਲੇ ਜਾਓ ਕਿ ਰਾਹ ਤਕਤੇ ਹੈਂ ਸਭ ਖੁਲਦ ਮੇਂ ਭੱਈਆ।

ਖਾਹਸ਼ ਹੈ ਤੁਮ੍ਹੇ ਤੇਗ਼ ਚਲਾਤੇ ਹੁਏ ਦੇਖੇਂ।

ਹਮ ਆਖ ਸੇ ਬਰਛੀ ਤੁਮ੍ਹੇ ਖਾਤੇ ਹੁਏ ਦੇਖੇਂ।’

ਪੁੱਤਰਾ! ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਪੰਥ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਦੇ ਮਲਾਹ ਹੋ। ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਵੋ। ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਲੈ ਦੇ ਕੇ ਮੇਰੇ ਬਾਗ਼ ਦੇ ਬਾਕੀ ਬਚੇ ਫੁੱਲ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਜਾਵੋ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਭਰਾ ਸੁਰਗ ਵਿੱਚੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਹ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਦਿਲੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਰਣ ਤੱਤੇ ਵਿੱਚ ਤੈਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਉਂਦਿਆਂ ਤੱਕਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਸ਼ਰੀਰ ਉੱਤੇ ਬਰਛੀ ਲੱਗਦੀ ਵੇਖਾਂ।

ਦਾਦਾ ਸੇ ਮਿਲੇ ਸੁਰਗ ਮੇਂ ਜਿਸ ਦਮ ਤੋ ਯਿਹ ਕਹਨਾ
ਦੋ ਚਾਰ ਹੋਂ ਗਰ ਖੁਲਦ ਮੇਂ ਆਦਮ ਤੋ ਯਿਹ ਕਹਨਾ
ਜਬ ਭੇਸ ਮੇਂ ਨਾਨਕ ਕੋ ਮਿਲੇਂ ਹਮ ਤੋ ਯਿਹ ਕਹਨਾ
ਪਾਏਂ ਕਹੀਂ ਗੋਬਿੰਦ ਕਾ ਮਹਿਰਮ ਤੋ ਯਿਹ ਕਹਨਾ

ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਇਆ ਬਨੀ ਆਦਮ ਕੇ ਗਲੇ ਕੋ।

ਕਟਵਾ ਦੀਏ ਬੱਚੇ ਭੀ ਮੁਰੀਦੋਂ ਕੇ ਭਲੇ ਕੋ।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ, ਉਥੇ ਦੋ-ਚਾਰ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਵੀ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ, ਨਾਨਕ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪਿਆਰਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਾਨਵ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਬੱਚੇ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਜਬ ਫੜ੍ਹੇ ਗਜਾ ਕਰ ਗਏ ਜੁਝਾਰ ਥੇ ਰਨ ਮੇਂ
 ਹਰ ਸ਼ੇਰ ਬਘੇਲਾ ਨਜ਼ਰ ਆਨੇ ਲਗਾ ਬਨ ਮੇਂ
 ਨੰਨ੍ਹੀ ਸੀ 'ਕੁਜ਼ਾ' ਬੋਲੀ, ਮੈਂ ਆਈ ਹੂੰ ਸ਼ਰਨ ਮੇਂ ਮੌਤ
 ਦਿਲਵਾਉ 'ਅਮਾਂ' 'ਗੋਸ਼ਾਇ ਦਾਮਾਨੇ ਕਫ਼ਨ' ਮੇਂ ਪਨਾਹ, ਕਫ਼ਨ ਦੇ ਦਾਮਨ ਦੇ ਕੋਨੇ
 ਵਿੱਚ

ਮੈਂ ਜਿਸਕੇ ਹੂੰ ਕਬਜ਼ੇ ਮੇਂ ਵਹ ਕਾਬੂ ਮੇਂ ਹੈ ਮੇਰੇ।
 ਗੁਰਿਆਈ ਕਾ ਬਲ ਨੰਨ੍ਹੇ ਸੇ ਬਾਜ਼ੂ ਮੇਂ ਹੈ ਮੇਰੇ।

ਜਦੋਂ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਫ਼ਤਹਿ ਬੁਲਾ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਗਏ ਸਨ। ਬਣ ਵਿੱਚ ਹਰ
 ਕੋਈ ਸ਼ੇਰ ਬਘੇਲਾ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਮੌਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਉਣ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ
 ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਫ਼ਨ ਦੇ ਕੋਨੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪਨਾਹ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਜਿਸਦੇ ਕਾਬੂ
 ਸਾਂ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਮੇਰੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਬਾਜ਼ੂ
 ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਦਸ ਬੀਸ ਕੋ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਕੀਆ ਦਸ ਬੀਸ ਕੋ ਮਾਰਾ
 ਇੱਕ ਹਮਲੇ ਮੇਂ ਇਸ ਏਕ ਨੇ ਇੱਕੀਸ ਕੋ ਮਾਰਾ
 'ਖੱਨਾਸ' ਕੋ ਮਾਰਾ ਕਭੀ ਇਬਲੀਸ ਕੋ ਮਾਰਾ ਦੇਓ
 ਗੁਲ ਮਚ ਗਿਆ ਇਕ 'ਤਿਫ਼ਲ' ਨੇ ਚਾਲੀਸ ਕੋ ਮਾਰਾ ਬੱਚਾ
 'ਬਚ ਬਚ ਕੇ ਲੜੋ ਕਲਗੀਓਂ ਵਾਲੇ ਕੇ ਪਿਸਰ ਸੇ।
 ਯਿਹ 'ਨੀਮਚਾ' ਲਾਏ ਹੈਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਕਮਰ ਸੇ। ਛੋਟਾ ਤੇਗ਼ਾ

ਉਸਨੇ ਦਸ ਵੀਹ ਵਿਅਕਤੀ ਮਾਰੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦਸ-ਵੀਹ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਕੀਤੇ। ਹਰ
 ਹਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕੱਲੇ ਨੇ ਇੱਕੀ ਜਣਿਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਦੀ ਕੋਈ
 ਦਿਓ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ ਤੇ ਕਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ੈਤਾਨ ਪਾਰ ਬੁਲਾਇਆ। ਸ਼ੇਰ ਮੱਚ ਗਿਆ
 ਕਿ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਨੇ ਚਾਲੀ ਬੰਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਉੜਾ ਦਿੱਤੇ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ
 ਸਿਪਾਹੀ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਪੁਕਾਰ ਰਹੇ ਸੀ 'ਕਲਗੀ ਵਾਲੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨਾਲ ਬੱਚ ਕੇ
 ਲੜੋ। ਇਸ ਪਾਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਲਾ ਨਿੱਕਾ ਤੇਗ਼ਾ ਹੈ।'

ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਕੇ ਹਰਬੇ ਸੇ 'ਸ਼ੁਜਾਅ ਓ ਜਰੀ' ਹਾਰੇ
ਜ਼ੀ ਦਾਰੋਂ ਕੇ ਜ਼ੀ ਛੂਟ ਗਏ ਸਭ 'ਕਵੀ' ਹਾਰੇ
ਮਾਸੂਮ ਸੇ ਬਾਜ਼ੀ ਵੁਹ ਸਭੀ ਲਸ਼ਕਰੀ ਹਾਰੇ
ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੇ ਨਿਰਬਲ ਸੇ ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਬਲੀ ਹਾਰੇ

ਬਹਾਦਰ, ਜੋਧੇ
ਤਾਕਤਵਰ

ਮੈਦਾਂ ਮੇਂ ਜਬ ਭਾਈ ਕਾ ਲਾਸ਼ਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ।

ਘੋੜੇ ਸੇ ਵੋਹ ਮਾਸੂਮ 'ਦਿਲਾਵਰ' ਉਤਰ ਆਇਆ।

ਬਹਾਦਰ

ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਪਾਸੋਂ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਬਹਾਦਰ ਹਾਰ ਗਏ। ਹੌਸਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ
ਟੁੱਟ ਗਏ ਤੇ ਬਲੀ ਬੇਵੱਸ ਹੋ ਗਏ। ਵੱਡੇ ਲਸ਼ਕਰ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਮਾਸੂਮ ਪਾਸੋਂ ਹਾਰ
ਖਾ ਗਏ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿੱਚ ਬਹਾਦਰ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸ਼ੇਰ ਪਾਸੋਂ ਭੱਜ
ਗਏ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਦਿੱਸੀ ਤਾਂ ਝੱਟ
ਆਪਣੇ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰਿਆ।

ਸਰ ਗੋਦ ਮੇਂ ਲੇ ਕਰ ਕਹਾ ਭਾਈ ਸੇ, 'ਬੋਲੇ'
ਇਸ 'ਖਾਬੇ-ਗਿਰਾਂ' ਸੇ ਕਹੀਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਤੇ ਹੋ ਲੇਂ
ਹਮ ਕੌਨ ਹੈਂ ਦੇਖੇ ਤੇ ਜ਼ਰਾ ਆਖ ਤੇ ਖੋਲ੍ਹੇਂ
ਸੋਨੇ ਕੀ ਹੀ ਠਾਨੀ ਹੈ ਅਗਰ ਮਿਲ ਕੇ ਤੇ ਸੋ ਲੇਂ

ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦ

ਭਾਈ ਤਮਹੇਂ ਜਬ 'ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ' ਕੀ ਜ਼ਮੀਂ ਹੈ।

ਠਾਨੀ ਹੂਈ ਹਮ ਨੇ ਭੀ ਬਸੇਰੇ ਕੀ ਯਹੀਂ ਹੈ।'

ਭਾਈ ਦਾ ਸਿਰ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, 'ਵੀਰਾ! ਹੁਣ ਗੂੜ੍ਹੀ
ਨੀਂਦੋਂ ਜਾਗ ਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋ। ਅੱਖ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਤੱਕ ਕਿ ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ। ਜੇ ਸੌਣਾ ਹੀ
ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਮਿਲ ਕੇ ਹੀ ਸੌਂ ਲਈਏ। ਵੀਰਾ ਜਦੋਂ ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ
ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਹੀ ਆਪਣੇ ਰਹਿਣ ਦੀ
ਠਾਣ ਲਈ ਹੈ।'

ਬੇਚੈਨ ਹੈਂ ਅਬ, ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਰੰਜ ਕੇ ਮਾਰੇ
 ਦਿਲ ਪਰ 'ਗਮੇ ਅੰਦੋਹ' ਸੇ ਚਲਨੇ ਲਗੇ ਆਰੇ
 ਖਾਮੋਸ਼ ਤੜਪਨੇ ਲਗੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪਿਆਰੇ।
 'ਜੋਗੀ ਜੀ' ਕਹੇ ਪੰਥ ਸੇ ਅਬ ਫਤਹਿ ਪੁਕਾਰੇ।

ਚਿੰਤਾ ਫਿਕਰ

ਛਾਯਾ ਹੂਆ ਦੀਵਾਨ ਪੇ, ਅਬ ਗਮ ਕਾ ਸਮਾਂ ਹੈ।
 ਬਸ ਖਤਮ ਸ਼ਹੀਦੋਂ ਕੀ, ਸ਼ਹਾਦਤ ਕਾ ਬਿਆਂ ਹੈ।

ਹੁਣ ਚਿੰਤਾ ਤੇ ਦੁੱਖ ਦੇ ਮਾਰੇ ਖਾਲਸਾ ਬੇਚੈਨ ਹੋਇਆ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਫਸੋਸ ਦੇ ਆਰੇ ਨਾਲ ਫਿਕਰ ਰੂਪੀ ਆਰੇ ਚੱਲਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿੰਘ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਤੜਪ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ 'ਜੋਗੀ' ਪੰਥ ਨੂੰ ਫਤਹਿ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਪੁਸਤਕ ਉੱਤੇ ਹੁਣ ਮਾਤਮ ਛਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਅਫਸੋਸ ਕਰਨ ਦਾ ਵਕਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਬਿਆਨ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਹਾਲਤਿ ਚਮਕੌਰ—ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਹਾਲਤ

ਬਸ ਏਕ ਹਿੰਦ ਮੇਂ ਤੀਰਥ ਹੈ ਯਾਤਰਾ ਕੇ ਲੀਏ।

ਕਟਾਏ ਬਾਪ ਨੇ ਬੱਚੇ ਜਹਾਂ ਖੁਦਾ ਕੇ ਲੀਏ।

ਚਮਕ ਹੈ 'ਮਿਹਰ' ਕੀ ਚਮਕੌਰ! ਤੇਰੇ ਜੁੱਤੇ ਮੇਂ,

ਯਹੀਂ ਸੇ ਬਨਕੇ ਸਤਾਰੇ ਗਏ 'ਸਮਾ' ਕੇ ਲੀਏ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕੋ ਹੀ ਤੀਰਥ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਬਾਪ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਬੇਟੇ ਕੁਤਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ। ਐ ਚਮਕੌਰ! ਤੇਰੇ ਕਿਣਕੇ ਕਿਣਕੇ ਉੱਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੈ। ਆਸਮਾਨ ਨੂੰ ਚਮਕਾਉਣ ਲਈ ਏਥੋਂ ਹੀ ਸਤਾਰੇ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਗਏ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਲਖਤਿ ਜਿਗਰ ਅਜੀਤੋ ਜੁਝਾਰ।

ਫਲਕ ਪਿ ਇਕ ਯਹਾਂ ਦੇ ਚਾਂਦ ਹੈਂ ਜਿਯਾ ਕੇ ਲੀਏ।

ਦੱਕਨ ਮੇਂ ਦੂਰ ਮਰਕਦ ਹੈ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਕਾ,

ਪਹੁੰਚਨਾ ਜਿਸ ਜਗਹ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ ਬੇਨਵਾ ਕੇ ਲੀਏ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਾਨ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਧਰਤੀ ਤੇ ਦੇ ਚੰਦਾਂ ਸਮਾਨ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਅਸਮਾਨ ਉੱਤੇ ਇੱਕੋ ਚੰਦ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਅੰਤਮ ਠਿਕਾਨਾ ਦੂਰ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਗ਼ਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਪੁੱਜਣਾ ਔਖਾ ਹੈ।

ਭਟਕਤੇ ਫਿਰਤੇ ਹੈਂ ਕਿਉਂ, ਹੱਜ ਕਰੋਂ ਯਹਾਂ ਆ ਕਰ,

ਜਿ ਕਾਅਬਾ ਪਾਸ ਹੈ ਹਰ ਇੱਕ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕੇ ਲੀਏ।

ਯਹਾਂ ਵੁਹ ਲੇਟੇ ਹੈਂ ਸਤਲੁਜ ਨੇ ਜੋਸ਼ ਮੇਂ ਆ ਕਰ,

ਚਰਨ ਹਜ਼ੂਰ ਕੇ ਨਹਰੋਂ ਬਹਾ, ਬਹਾ ਕੇ ਕੇ ਲੀਏ।

ਲੋਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਭਟਕਦੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਏਥੇ ਦਾ ਹੱਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਖ਼ਾਲਸੇ ਲਈ ਕਾਅਬਾ ਹੀ ਹੈ। ਏਥੇ ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੁਲਾਰੇ ਲੇਟੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਛੋਹ ਸਤਲੁਜ ਨੇ ਵੀ ਨਹਿਰਾਂ ਬਹਾ-ਬਹਾ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਮਜ਼ਾਰ ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਹੈ ਉਨ ਸ਼ਹੀਦੋਂ ਕਾ,
ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਜਿਨਕੀ ਤਰਸਤੇ ਥੇ ਖਾਕਿ ਪਾ ਕੇ ਲੀਏ।
ਉਠਾਏਂ ਆਂਖੋਂ ਸੇ ਆ ਭਰ ਯਹਾਂ ਕੀ ਮਿੱਟੀ ਕੋ,
ਜੋ ਖਾਕ ਛਾਨਤੇ ਫਿਰਤੇ ਹੈਂ ਕੀਮਿਯਾ ਕੇ ਲੀਏ।

ਇਹ ਪੁਸਤਕ 'ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ' ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਕਬਰ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਲਈ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਤਰਸਦੇ ਸਨ। ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੋ ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਸਿਜਦਾ ਕਰ ਸਕੋ। ਐਵੇਂ ਕੀਮੀਯਾ (ਅਮਰ ਦਵਾਈ) ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਮਿੱਟੀ ਨਾ ਛਾਣਦੇ ਫਿਰੋ।

ਯਿਹ ਹੈ ਵੁਹ ਜਾ ਜਹਾਂ ਚਾਲੀਸ ਤਨ ਸ਼ਹੀਦ ਹੂਏ,
ਖਤਾਬਿ ਸਰਵਰੀ ਸਿੰਘੋਂ ਨੇ ਸਰ ਕਟਾ ਕੇ ਲੀਏ।
ਦਿਲਾਈ ਪੰਥ ਕੋ ਸਰਬਾਜ਼ੀਓਂ ਸੇ ਸਿਰਦਾਰੀ,
ਬਰਾਇ ਕੌਮ ਯਿ ਰੁਤਬੇ ਲਹੂ ਬਹਾ ਕੇ ਲੀਏ।

ਇਹ ਉਹ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਚਾਲੀ ਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਕਟਾ ਕੇ ਅਮਰ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪੰਥ ਨੂੰ, ਸਿਰ ਦੇ ਕੇ ਸਰਦਾਰੀ ਦਿਲਵਾਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਖੂਨ ਬਹਾ ਕੇ ਕੌਮ ਲਈ ਉੱਚ ਮਰਤਬੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ।

ਕੋਈ ਗਿਲਾ ਨਹੀਂ ਤਵੱਜਾ ਦਿਲਾਨੀ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ,
ਅਪੀਲ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਸਿੰਘੋਂ ਕੀ ਕਰਬਲਾ ਕੇ ਲੀਏ।
ਗ਼ਲਤ ਇਕ ਹਰਫ਼ ਹੋ 'ਜੋਗੀ' ਤੋ ਫਿਰ ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਮੇਂ,
ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੂੰ ਸੁਖਨਹਾਇ ਨਾਰਵਾਂ ਕੇ ਲੀਏ।

ਮੈਂ ਕੋਈ ਗਿਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਇਸ ਕਰਬਲਾ (ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ 'ਜੋਗੀ' ਅਰਥਾਤ ਮੇਰਾ ਇਸ ਸਾਰੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅੱਖਰ ਗ਼ਲਤ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਮੈਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਸੰਬੰਧੀ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹਾਂ।

(2) ਸ਼ਹੀਦਾਨਿ ਵਫ਼ਾ

(ਸਾਕਾ ਸਰਹੰਦ)

1

ਜਿਸ ਦਮ ਅਨੰਦਪੁਰ ਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰ 'ਮੁਕੀਮ' ਥੇ
ਹਮਰਾਹ ਘਰ ਕੇ ਲੋਕ ਥੇ, ਔਰ ਕੁੱਛ 'ਨਦੀਮ' ਥੇ
ਚਾਰੇਂ ਤਰਫ਼ ਸੇ ਕੁਲੂ ਕੇ ਘੇਰੇ 'ਗਨੀਮ' ਥੇ
ਟੁਟੇ ਸੇ ਰਿਜ਼ਕ ਕੇ ਦਿਲਿ ਸਿੰਘਾਂ 'ਦੁਨੀਮ' ਥੇ

ਰਹਿ ਰਹੇ
ਸਾਥੀ
ਵੈਰੀ
ਟੁੱਟੇ-ਭੱਜੇ

ਪਯਾਸੇ ਥੇ ਔਰ ਭੂਕ ਕੀ ਸ਼ਿੰਦਤ ਕਮਾਲ ਥੀ।
ਥੀ ਮੁਖਤਸਰ ਸੀ ਫ਼ੌਜ, ਵਹ ਵੀ ਨਿਢਾਲ ਥੀ।

ਜਿਸ ਵਕਤ ਆਨੰਦਪੁਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ।
ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਸਾਥੀ ਵੀ ਸਨ। ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ
ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਵੈਰੀਆਂ ਨੇ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਖਾਧ ਖੁਰਾਕ ਜਾਣੀ
ਰੋਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਭੁੱਖ ਦੇ ਮਾਰੇ ਸਿੰਘ ਟੁੱਟ ਭੱਜ ਗਏ ਸੀ। ਪਿਆਸ ਅਤੇ
ਭੁੱਖ ਨੇ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿਖਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੇਵਲ ਕੁੱਝ ਗੁਰੂ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਬਾਕੀ ਸੀ
ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਭੁੱਖੀ ਭਾਣੀ ਸੀ।

2

'ਅਦਾ' ਕੀ ਫ਼ੌਜ ਕੇ ਨ ਸੁਮਾਰੇ ਹਿਸਾਬ ਥੇ
ਸਰਦਾਰਿ ਫ਼ੌਜ ਏਕ ਨਹੀਂ ਦੇ ਨਵਾਬ ਥੇ
ਰਾਜੇ ਕਈ ਪਹਾੜ ਕੇ ਭੀ 'ਹਮਰਕਾਬ' ਥੇ
ਸਿੰਘੇਂ ਸੇ ਬਸਤ ਚੰਦ ਯੇ 'ਸ਼ੇਖੋ ਸ਼ਬਾਬ' ਥੇ

ਵੈਰੀ
ਸਾਥੀ
ਬੁੱਢੇ ਤੇ ਜਵਾਨ

ਸਿੱਖੋਂ ਕੀ ਆਰਜੂ ਥੀ ਕਿ ਲੜ ਕਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਂ।
ਸਤਿਗੁਰ ਯਹਿ ਸੋਚਤੇ ਥੇ ਨਾ ਜਾਯਾ ਮੁਰੀਦ ਹੋਂ।

ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਇੱਕ ਨਹੀਂ
ਸਰੋਂ ਦੇ ਸਿਰਦਾਰ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਵੀ ਸਹਾਇਕ ਸਨ।
ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਬੁੱਢੇ ਜਵਾਨ ਸਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਲੜ ਕੇ ਅਸੀਂ
ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣਾ ਹੈ ਪਰ ਮਹਾਰਾਜ ਸੋਚਦੇ ਸਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ
ਜਾਨਾਂ ਵਿਅਰਥ ਨਾਂ ਗੁਆ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ।

ਬੋਲੇ ਕਿ-ਅਪਨੀ ਫ਼ੌਜ ਨਿਹਾਯਤ ਹੈ 'ਮੁਖਤਸਰ'
 ਘੇਰੇ ਹੂਏ ਹੈਂ ਹਮ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਹੀ 'ਅਹਿਲ ਸ਼ਰ'
 ਛੋੜੇਂ ਗਰ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੇ ਰਹਿਮ ਪਰ
 ਇਸ ਮੇਂ ਭੀ ਅਪਨੀ ਇੱਜ਼ਤੇ ਅਜ਼ਮਤ ਕਾ ਹੈ ਖ਼ਤਰ
 ਚਿੜੀਓਂ ਕੋ ਆਜ਼ ਹੀ ਮੈਂ ਲੜਾ ਦੂਗਾ ਬਾਜ਼ ਸੇ।
 ਕੁਛ ਛਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮਗਰ 'ਤੁਰਕੋ ਤਾਜ' ਸੇ।

ਥੋੜੀ

ਸ਼ਰਾਰਤੀ

ਸ਼ਾਨ

ਨੱਠ-ਭੱਜ

ਮਹਾਰਾਜ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਆਪਣੀ ਫ਼ੌਜ ਬਹੁਤ ਕਮ ਹੈ
 ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਆਪਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ
 ਆਪ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਰਹਿਮ ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ
 ਅਤੇ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਚਿੜੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਦੇਵਾਂਗਾ।
 ਭੱਜ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੈ।

4

ਫ਼ੁਰਮਾਏ ਸਤਿਗੁਰ—'ਇਸੇ ਲਾਓ ਹਮਾਰੇ ਪਾਸ
 ਯਹ ਪਾ ਕੇ ਹੁਕਮ ਤੁਰਤ ਗਯਾ ਉਠ ਕੇ ਏਕ ਦਾਸ
 ਲਾਯਾ ਸਫ਼ੀਰ ਜਿਸ ਪਿ ਥਾ ਛਾਯਾ ਹੂਆ ਹਰਾਸ
 ਦੀਵਾਨ ਖ਼ਾਲਸੇਂ ਕਾ ਜੁ ਦੇਖਾ, ਗਏ ਹਵਾਸ

ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਦੇਖੇ ਹੋਂਸਲੇ, ਪੂਛਾ ਯਹ ਪਯਾਰ ਸੇ:

'ਪੈਗਾਮ ਕਯਾ ਤੂ ਲਾਯਾ ਹੈ 'ਫ਼ੌਜਿ ਸ਼ਰਾਰ' ਸੇ।'

ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਪਿਆਰਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਿਪਾਹੀ ਮੇਰੇ
 ਪਾਸ ਆਵੇ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਬਾਹਰ ਜੋ ਬੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਲੈ
 ਆਵੇ। ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਉਹ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆਇਆ। ਕੀ ਵੇਖਿਆ
 ਕਿ ਉਹ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ।
 ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਸ਼ਰਾਰਤ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਫ਼ੌਜ ਪਾਪੋਂ
 ਕੀ ਹੁਕਮ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈਂ ?

ਦੁਨੀਆ ਕੇ ਲੋਗ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਪਾਗਲ 'ਜਨੂੰਨ' ਸੇ
 ਹਰ 'ਮੁਸਲਿਹ'—ਜਹਾਂ ਹੈਂ ਗ਼ਰਜ਼ ਹਮਕੋ 'ਦੂਨ' ਸੇ
 ਕਯਾ ਫ਼ਾਯਦਾ ਹੈ ਹਿੰਦੂ ਓ ਮੁਸਲਮ ਕੇ ਖ਼ੂਨ ਸੇ
 ਬਿਹਤਰ ਹੈ 'ਇਜ਼ਤਨਾਬ' ਹੀ ਕਾਰਿ ਜ਼ਬੂਨ ਸੇ
 ਇਤਨੇ ਮੇਂ ਇਤਲ੍ਹਾ ਹੂਈ 'ਕ਼ਾਸਿਦ' ਇੱਕ ਆਯਾ ਹੈ।
 ਸਰਹੰਦ ਕੇ ਨਵਾਬ ਕਾ ਪੈਗ਼ਾਮ ਲਾਯਾ ਹੈ।

ਪਾਗਲਪਨ
 ਸੁਧਾਰਕ, ਕਮੀਨਾ
 ਪਰਹੇਜ਼, ਮੁਰਖ
 ਡਾਕੀਆ

ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਪਾਗਲਪਨ ਵਿੱਚ ਬੇਸੁੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੁਧਾਰਕ ਹਰ ਥਾਂ ਕਮੀਨੇ ਬਣੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮ ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ? ਮਾੜੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਏਨੂੰ ਨੂੰ ਖਬਰ ਮਿਲੀ ਕਿ ਇਕ ਡਾਕੀਆ ਆਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸਰਹੰਦ ਦੇ ਨਵਾਬ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ।

6

ਕਹਨੇ ਲਗਾ, 'ਹਜ਼ੂਰ ਕਾ ਰੁਤਬਾ ਬੁਲੰਦ ਹੋ
 ਨਾਨਕ ਕੀ ਸ਼ਾਨ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਮੇਂ ਦੋ ਚੰਦ ਹੋ
 'ਹਾਦੀ' ਹੋ ਇਕ ਜ਼ਮਾਨੇ ਕੇ ਤੁਮ ਦਰਦਮੰਦ ਹੋ
 ਕੀਜੇ ਮੁਆਫ਼ ਬਾਤ ਅਗਰ ਨ ਪਸੰਦ ਹੋ
 ਭੇਜਾ ਹੈ ਮੁਝ ਕੋ ਨਾਜ਼ਮਿ ਸਰਹੰਦ ਨੇ ਯਹਾਂ।
 ਫ਼ਰਮਾਨਿ ਸ਼ਾਹਿ ਦਿੱਲੀ ਕੇ ਪਾਬੰਦ ਨੇ ਯਹਾਂ।

ਆਗੂ

ਕ਼ਾਸਦ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਜਨਾਬ ਦੀ ਪਦਵੀ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਹੋਵੇ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਦੋ ਬਾਲਾ ਕਰੇ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਆਗੂ ਹੋ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਰਦਾਂ ਦੇ ਜਾਣੂੰ ਹੋ। ਜੇ ਮੇਰੀ ਇੱਕ ਗੱਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੰਗੀ ਨਾਂ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ। ਮੈਨੂੰ ਸਰਹੰਦ ਦੇ ਨਾਜ਼ਮ ਨੇ ਏਥੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਘਲਿਆ ਹੈ। ਤੇ ਇਹ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ।

ਉਸ ਨੇ ਕਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਮ ਕੋ ਨਹੀਂ ਵੈਰ ਆਪ ਸੇ
 ਰਖਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈਂ 'ਕਦ' ਹਰਮੇ ਦੈਰ ਆਪ ਸੇ
 ਪਾਤੇ ਹੈਂ ਸਭ ਬਸਰ 'ਸਬਕਿ-ਖੈਰ' ਆਪ ਸੇ
 ਅਪਨੇ ਬ-ਵਜ੍ਹਾ 'ਤਮਾ' ਹੂਏ ਗੈਰ ਆਪ ਸੇ
 ਦੀਨੋ ਧਰਮ ਕੋ ਛੋੜ ਕੇ ਅੰਧੇ ਹੂਏ ਹੈਂ ਕੁੱਛ।

ਝਗੜਾ
 ਭਲਾਈ
 ਲਾਲਚ

ਨਾਜਲ ਪਹਾੜ ਪਰ ਸੇ 'ਦਰਿਦੇ' ਹੂਏ ਹੈਂ ਕੁੱਛ।

ਮਾਸਖੋਰੇ ਪਸ਼ੂ

ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਕ੍ਰਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਤੁਹਾਡੀ ਭਲਾਈ ਦੀ ਖੈਰ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਲਾਲਚ ਕਾਰਨ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਤੇ ਪਰਾਏ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਅਰਥਾਤ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਹਨ। ਦੀਨ ਈਮਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਪਹਾੜ ਉੱਤੇ ਘੁੰਮਣ ਵਾਲੇ ਕੁੱਝ ਮਾਸਖੋਰੇ ਪਸ਼ੂ ਹਨ।

ਛੋੜੋ ਆਨੰਦਪੁਰ ਯਹ ਸ਼ਾਹੀ ਮੁਕਾਮ ਹੈ
 'ਮਖਦੂਸ਼' ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਪਿ ਤਮਾਰਾ ਕਯਾਮ ਹੈ
 ਫੌਜੋਂ ਸੇ ਔਰ ਕਿਲੋਂ ਸੇ ਕਯਾ ਤੁਮ ਕੋ ਕਾਮ ਹੈ
 ਲੜਨਾ ਹੀ ਜਬ ਨਹੀਂ, ਯਹ ਕਯੋਂ ਧੂਮਧਾਮ ਹੈ
 ਹੈ ਖੈਰ ਇਸੀ ਮੇਂ ਅਪਨੇ ਕਹੇ ਪਰ ਅਮਲ ਕਰੋ।

ਖਤਰਿਆਂ-ਭਰਿਆ

ਬੇਸੂਦ 'ਹਮਦਮੋ' ਕੋ ਨ 'ਨਜ਼ਰਿ ਅਜਲ' ਕਰੋ।

ਸਾਥੀ, ਮੌਤ ਦੇ ਹਵਾਲੇ

ਆਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡ ਦੋਵੇਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਥਾਂ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਇੱਥੇ ਰਹਿਣਾ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਫੌਜਾਂ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀ ਵਾਸਤਾ ਹੈ। ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਲੜਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਫੇਰ ਇਹ ਧੂਮ ਧਾਮ ਕਿਸ ਕੰਮ। ਚੰਗਾ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਹੇ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰੋ ਐਵੇਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਂ ਮਰਵਾਓ।

ਦੁਨੀਆਂ ਕੇ ਹਮ, ਤੇ ਦੀਨ ਕੇ ਤੁਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੋ
 ਆਤਾ ਨਹੀਂ ਯਕੀਂ ਤੁਮੇ ਦੁਨੀਆਂ ਕੀ ਚਾਹ ਹੋ
 ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪਾਸ ਕਿਸ ਲੀਏ ਫੌਜੋ ਸਿਪਾਹ ਹੋ
 ਨਾਨਕ ਕੇ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਕੋ ਕਿਉਂ ਹੁਬਿ ਜਾਹ ਹੋ
 ਸਿੰਘੋਂ ਕੋ ਸਾਬ ਲੇ ਕੇ ਯਹਾਂ ਸੇ ਸਿਧਾਰੀਏ।
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੀ ਫਤਹਿ ਕਾ ਨਾਅਰਾ ਪੁਕਾਰੀਏ।

ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਦੀਨ ਦੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਹੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਬਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਵੇ, ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੋਣ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੌਜੀਆਂ ਤੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜੇ ਨਾਨਕ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਦੌਲਤ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਇਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਵੋ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਫਤਹਿ ਬੁਲਾ ਕੇ ਤੁਰ ਜਾਵੋ।

10

ਪੈਗਾਮ ਸੁਨ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਖਾਮੋਸ਼ ਹੋ ਗਏ
 ਪੈਦਾ ਤਬੀਅਤੋਂ ਮੇਂ ਮਗਰ ਜੋਸ਼ ਹੋ ਗਏ
 ਦਰ-ਪੇ ਨਿਕਾਲਨੇ ਕੇ 'ਸਿਤਮ-ਕੋਸ਼' ਹੋ ਗਏ
 ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਹਮ ਤੇ ਬੋਲੋਗੇ ਰੂਪੋਸ਼ ਹੋ ਗਏ

ਜ਼ਾਲਮ

ਲਲਕਾਰੇ ਫੌਜ ਸੇ ਕਿ ਕਿਲ੍ਹਾ ਸੇ ਨਿਕਲ ਚਲੇ।
 ਦੁਸ਼ਮਨ ਸੇ ਹੁਸ਼ਯਾਰ ਰਹੋ ਔਰ ਸੰਭਲ ਚਲੇ।

ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਸੁਣਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਭਾਵੇਂ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਪਲ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਜੋਸ਼ ਆ ਗਿਆ। ਬੋਲੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬੂਹੇ ਉੱਤੇ ਆਣ ਖਲੋਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਚਲੇ ਜਾਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਮੂੰਹ ਲੁਕਾਕੇ ਚੋਰੀ ਨਿਕਲ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਸੋਚ ਫੌਜ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੋ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਪਾਸੋਂ ਸੰਭਲ ਕੇ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰ ਸਜਾ ਕੇ ਕਦਮ ਪੁੱਟੋ।

ਬੇ ਵਜ੍ਹਾ ਹਮ ਤੋ ਖੁਦ ਨਹੀਂ ਚਾਹਤੇ ਕਿ ਜੰਗ ਹੋ

ਉਸ ਸੇ ਲੜੇਗੇ ਲੜਨੇ ਕੀ ਜਿਸ ਕੋ ਉਮੰਗ ਹੋ

ਠੋਕਰ ਸੇ ਫੈਂਕ ਦੇਂਗੇ ਜੋ ਰਸਤੇ ਮੇਂ 'ਸੰਗ' ਹੋ

ਪੱਥਰ

ਸਰ ਉਸ ਕਾ ਕਾਟ ਲੇਂਗੇ ਕਹਾ ਜਿਸ ਨੇ ਤੰਗ ਹੋ

'ਖੁੰਰੇਜ਼ੀ' ਵਰਨਾ ਖਲਕ ਕੀ ਕਬ ਹਮਕੋ ਭਾਤੀ ਹੈ।

ਖੂਨ ਬਹਾਉਣਾ

ਸ਼ੇਰਾਂ ਕੀ ਫੌਜ ਕਹ ਦੇ, ਤੂੰ ਕਾਸਦ! ਕਿ ਜਾਤੀ ਹੈ।

ਜੰਗ ਦਾ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਹੋਣਾ ਅਸੀਂ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਪਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੜਨੇ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਵੇ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਲੜਾਂਗੇ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪੱਥਰ ਪਿਆ ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਠੋਕਰ ਮਾਰ ਕੇ ਪਰੇ ਸੁੱਟ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਐਵੇਂ ਹੀ ਤੰਗ ਕੀਤਾ, ਅਸੀਂ ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਕੱਟ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਸਾਨੂੰ ਖਲਕਤ ਦਾ ਖੂਨ ਬਹਾਉਣਾ ਕਦੋਂ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਐ ਹਰਕਾਰੇ ! ਅਸੀਂ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਡਰਪੋਕ ਨਹੀਂ।

12

ਮਜ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ 'ਪਾਇ ਗਦਾ' ਲੰਗ ਭੀ ਨਹੀਂ

ਫਕਰਾਂ ਦਾ ਪੈਰ

ਅਪਨੇ ਲਈ ਖੁਦਾ ਕੀ ਜ਼ਿਮੀਂ ਤੰਗ ਭੀ ਨਹੀਂ

ਲੋਗੋਂ ਸੇ ਹਮਕੋ ਆਰਜ਼ੂਇ ਜੰਗ ਭੀ ਨਹੀਂ

ਵਰਨਾ ਕੋਈ ਦਲੇਰੀ ਮੇਂ ਪਾਸੰਗ ਭੀ ਨਹੀਂ

ਮਜ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਲੜਾਈ ਦਿਖਾਏਂਗੇ।

ਫਿਰ ਤੇਗ਼ਿ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕੀ ਸਫ਼ਾਈ ਦਿਖਾਏਂਗੇ।

ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੇ ਸੱਚੀ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਛੋਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਫ਼ਕਰ ਦੇ ਪੈਰ ਲੰਗੜੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਜੰਗ ਦੀ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਡੀ ਦਲੇਰੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਲੜਨ ਲਈ ਮਜ਼ਹੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਲੜਾਂਗੇ ਤੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਕਰਤੱਬ ਦਿਖਾਵਾਂਗੇ।

ਦੇਖਾ 'ਅਦੂ' ਨੇ ਕਿਲ੍ਹਾ ਮਿਲੇਗਾ ਨਾ ਜ਼ੋਰ ਸੇ
 ਬਿਫਰੋਂਗੇ ਔਰ ਸ਼ੇਰ 'ਸ਼ਿਰਗਾਲੋ' ਕੇ ਸ਼ੇਰ ਸੇ
 ਬੀਕਾ ਨ ਵਾਲ ਹੋਗਾ ਸੁਲੇਮਾਂ ਕਾ 'ਮੋਰ' ਸੇ
 ਵਾਕਿਫ਼ ਬੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਿਲੇ 'ਆਦਾ' ਕੇ ਚੋਰ ਸੇ

ਦੁਸ਼ਮਣ
 ਗਿੱਦੜ
 ਕੀੜੀ
 ਦੁਸ਼ਮਣ

ਮਿਲ ਕਰ ਦਗ਼ਾ ਕਰੇਂਗੇ ਯੇ ਵਾਅਦੇ ਕੇ ਰੰਗ ਮੇਂ।
 ਸਮਝੇਂਗੇ ਹਮ ਭੀ ਕਿਆ ਹੂਆ ਮੈਦਾਨਿ ਜੰਗ ਮੇਂ।

ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਕਿਲ੍ਹਾ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ। ਬਹਾਦਰ ਸ਼ੇਰ, ਗਿੱਦੜਾਂ ਦੇ ਸ਼ੇਰ ਮਚਾਉਣ ਤੇ ਹੋਰ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣਗੇ। ਕੀੜੀ, ਸੁਲੇਮਾਨ ਦਾ ਬਾਲ ਵਿੰਗਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਫੋਕੀਆਂ ਫੜਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੂਰੇ ਜਾਣਕਾਰ ਸੀ। ਇਹ ਵਾਅਦੇ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਕਰਕੇ ਧੋਖਾ ਕਰਨਗੇ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਲੜਾਈ ਦੇ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਕੀ ਕਰਨਗੇ।

14

ਤਾਰੋਂ ਕੀ ਛਾਉਂ ਕਿਲ੍ਹਾ ਸੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਵਾਂ ਹੂਏ
 ਕਸ ਕੇ ਕਮਰ ਸਵਾਰ ਬੇ ਸਾਰੇ ਜਵਾਂ ਹੂਏ
 ਆਗੇ ਲੀਏ ਨਿਸ਼ਾਂ ਕਈ ਸ਼ੇਰਿ ਜਯਾਂ ਹੂਏ
 ਕੁਛ ਪੀਛੇ ਜਾਂ-ਨਿਸਾਰ ਗੁਰੂ ਦਰਮਯਾਂ ਹੂਏ

ਚਾਰੋਂ ਪਿਸਰ ਹਜ਼ੂਰ ਕੇ ਹਮਰਾਹ ਸਵਾਰ ਬੇ।
 ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਔਰ ਫਤਹ, ਅਜੀਤ ਔਰ ਜੁਝਾਰ ਬੇ।

ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਲੇ ਤੋਂ ਚੱਲ ਪਏ। ਸਾਰੇ ਜਵਾਨ ਵੀ ਕਮਰਕਸੇ ਕਰਕੇ ਨਾਲ਼ ਤੁਰ ਪਏ। ਕਈ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ੇਰ ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਤੁਰੇ ਤੇ ਕੁੱਝ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਚਾਰੋਂ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਘੋੜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸਵਾਰ ਸਨ, ਤੇ ਉਹ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ, ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ, ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਸਨ।

ਸਿੰਘੋਂ ਕੀ ਮਾਏਂ ਸਾਥ ਥੀਂ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਮਾਂ ਕੇ ਸਾਥ
 ਥੀ ਹਮਰਕਾਥ ਸ਼ੇਰਨੀ, 'ਸ਼ੇਰਿ—ਜ਼ਯਾਂ' ਕੇ ਸਾਥ
 ਗਰਜਿ ਕਿ ਕੂਚ ਕਰ ਦੀਆ, ਕੁਲ ਖ਼ਾਨਦਾਂ ਕੇ ਸਾਥ
 ਕਯਾ ਬਾਵਫ਼ਾ ਮੁਰੀਦ ਬੇ, ਪੀਰੇ—ਜ਼ਮਾਂ ਕੇ ਸਾਥ
 ਸਤਿਗੁਰ ਜਹਾਂ ਪੇ ਅਪਨਾ ਪਸੀਨਾ ਗਿਰਾਤੇ ਬੇ।
 ਸਿੰਘ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਪਿ ਅਪਨਾ ਲਹੂ ਤਕ ਬਹਾਤੇ ਬੇ।

ਜਿਉਂਦਾ ਸ਼ੇਰ

ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਤਾਵਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਸਨ। ਸਗੋਂ ਸ਼ੇਰਨੀ
 ਜਿਉਂਦੇ ਸ਼ੇਰ ਨਾਲ਼ ਸੀ। ਗੱਲ ਕੀ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡ ਸਫ਼ਰ ਇਖ਼ਤਿਆਰ
 ਕਰ ਲਿਆ। ਕਿੰਨੇ ਹੁਕਮ ਪਾਲਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਸਨ।
 ਜਿੱਥੇ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪਣਾ ਪਸੀਨਾ ਵਹਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਸਿੰਘ ਖ਼ੂਨ ਵਹਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਦੇਖਾ 'ਫ਼ਰਸ਼' ਪਿ ਜਿਸ ਘੜੀ ਆਲੀ ਜਨਾਬ ਕੋ
 'ਪਾ-ਬੋਸੀਓ' ਕੀ ਪੜ ਗਈ ਹਰ ਸ਼ੈਲੇ ਸ਼ਾਬ ਕੋ
 ਕਦਮੋਂ ਕੋ ਚੁਮਤਾ ਥਾ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਰਕਾਬ ਕੋ
 ਘੇਰਾ ਹੁਆ ਸਤਾਰੋਂ ਨੇ ਥਾ 'ਮਹਿਤਾਬ' ਕੋ

ਘੋੜਾ

ਪੈਰ ਚੁੰਮਣ ਵਾਲੇ

ਸੂਰਜ

ਜਲਵਾ ਜੁ ਥਾ ਫ਼ਲਕ ਪਿ ਵਹੀ ਥਾ ਜਹਾਨ ਪਰ।
 ਪਹੁੰਚੀ ਹੁਈ ਥੀ ਰਨ ਕੀ ਜ਼ਿਮੀਂ ਆਸਮਾਨ ਪਰ।

ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਘੋੜੇ ਤੇ ਸਵਾਰ ਵੇਖਿਆ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਪੈਰਾਂ
 ਉੱਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ। ਕੋਈ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਪੈਰ ਚੁੰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਕੋਈ ਰੁਕਾਬ ਉੱਤੇ ਮੱਥਾ
 ਟੇਕਦਾ ਸੀ। ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਤਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇ।
 ਜੋ ਰੋਸ਼ਨੀ ਆਸਮਾਨ ਉੱਤੇ ਦਿਸਦੀ ਸੀ ਉਹੀ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਉੱਤੇ ਸੀ ਤੇ ਜੰਗ
 ਦਾ ਮੈਦਾਨ ਆਸਮਾਨ ਤੱਕ ਪੁੱਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਹੋਨੇ ਕੋ ਅਨਕਰੀਬ 'ਸਹਰ' ਕਾ ਜ਼ਹੂਰ ਥਾ
 ਸਬ ਮਿਟ ਚੁੱਕੇ ਥੇ ਸੁਬਹ ਕੇ ਤਾਰੇ ਪਿ ਨੂਰ ਥਾ
 ਪਾਤਾਲ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸ਼ਮਇ ਮਸ਼ਰਕੁ 'ਅਬੂਰ' ਥਾ
 ਬੋੜਾ ਮੁਕਾਮਿ 'ਉਫ਼ਕ' ਸੇ 'ਖ਼ੁਰਸ਼ੀਦ' ਦੂਰ ਥਾ

ਸਵੇਰ

ਜ਼ਾਹਰ

1. ਜਿਥੋਂ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਅਸਮਾਨ
 ਮਿਲਦੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ, 2. ਸੂਰਜ

ਫੀਕਾ ਫਲਕ ਕਾ ਚਾਂਦ ਥਾ ਨਾਨਕ ਕੇ ਚਾਂਦ ਸੇ।

ਚਿਹਰੇ ਉੱਡੇ ਹੂਏ ਥੇ ਸਤਾਰੇ ਥੇ ਮਾਂਦ ਸੇ।

ਲਗਭੱਗ ਸਵੇਰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਤਾਰੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਮਿਟਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਪਾਤਾਲ ਪੂਰਬ ਵੱਲੋਂ ਰੌਸ਼ਨੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਨਾਨਕ ਰੂਪੀ ਚੰਦ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਹਮਣੇ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਚੰਦ ਫਿੱਕਾ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਚਿਹਰੇ ਉੱਡੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸਤਾਰੇ ਮੱਧਮ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਮਸ਼ਰਕੁ ਕੀ 'ਸਿਮਤ' ਇਤਨੇ ਮੇਂ ਪਹੁ ਛੂਟਨੇ ਲਗੀ

ਪਾਸੇ

ਮਹਤਾਬੀ ਰੁਖ ਪਿ ਚਾਂਦ ਕੇ ਫਿਰ ਛੂਟਨੇ ਲਗੀ

'ਜੋਜ਼ਾ' ਕੇ ਸਾਥ ਕੇ ਫਲਕ ਟੂਟਨੇ ਲਗੀ

ਮਿਥੁਨ ਰਾਸ਼ੀ

ਲੁਤਫਿ 'ਨਸੀਮ' ਖ਼ਲਕਿ ਖ਼ੁਦਾ ਲੂਟਨੇ ਲਗੀ

ਸਵੇਰ ਦੀ ਹਵਾ

ਉਤਰਾ ਹੂਆ 'ਅਰੂਸਿ ਫਲਕ' ਕਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਥਾ।

ਚੰਦ

ਗੁੰਮ 'ਕਹਕਸ਼ਾਂ' ਕਾ ਸੀਨੇ ਸੇ ਨੌਂ ਲੱਖਾ ਹਾਰ ਥਾ।

ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸੜਕ

ਏਨੇ ਨੂੰ ਪੂਰਬ ਵਲ ਪਹੁ ਛੁਟਾਲਾ ਹੋਣ ਲੱਗਿਆ। ਚੰਦ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਬੁਝਣ ਲੱਗੀ। ਮਿਥੁਨ ਰਾਸ਼ੀ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਦਾ ਅਸਮਾਨ ਮੱਧਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਵੇਰ ਦੀ ਹਵਾ ਰੱਬ ਦੀ ਖ਼ਲਕਤ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਲੱਗੀ। ਚੰਦ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਮਿਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਮਾਨੋ ਕਹਿਕਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੀਨੇ ਤੋਂ ਨੌਂ ਲੱਖਾ ਹਾਰ ਗੁੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਜੁਹਰਾ ਕੀ ਤਾਂਕ ਝਾਂਕ ਥੀ ਬੰਦ ਆਸਮਾਨ ਸੇ
ਗਾਇਬ ਥਾ 'ਮੁਸ਼ਤਰੀ' ਭੀ ਫਲਕ ਕੀ ਦੁਕਾਨ ਸੇ
ਝੁੰਮਰ ਭੀ ਉੜ ਚੁੱਕਾ ਥਾ 'ਸੁਰੈਯਾ' ਕੇ ਕਾਨ ਸੇ
ਬੜ੍ਹਨੇ ਲਗੀ ਸਹਰ ਕੀ ਸਪੇਦੀ ਥੀ ਸ਼ਾਨ ਸੇ

ਬ੍ਰਹਸਪਤਿ
ਨਛੱਤਰ

ਲੇ ਕਰ ਕਿਰਨ ਕਾ ਤਾਜ ਥਾ ਸੂਰਜ ਨਿਕਲਨੇ ਕੋ।
ਮਸ਼ਰਕ ਸੇ ਚਸਮਏ ਨੂਰ ਕਾ ਅਬ ਥਾ ਉਬਲਨੇ ਕੋ।

ਜੁਹਰਾ ਸਤਾਰੇ ਦਾ ਟਿਮਟਮਾਉਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਆਸਮਾਨ ਦੀ ਹੱਟ
ਚੋਂ ਮੁਸ਼ਤਰੀ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕ੍ਰਿਤਕ ਨਛੱਤਰ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿੱਚੋਂ ਝੁੰਮਰ ਵੀ
ਉੜ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਪੂਰੀ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਸਵੇਰ ਦੀ ਚਮਕ ਵੱਧ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੂਰਜ
ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਕਿਰਨ ਲੈਕੇ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ ਅਤੇ ਪੂਰਬ ਵਲੋਂ ਨੂਰ ਦਾ
ਚਸਮਾ ਉਬਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਬ ਆਨ ਪਹੁੰਚੇ ਥੇ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਕੇ ਪਾਸ
ਥੇ ਚਾਹਤੇ ਬੁਝਾਏਂ ਵਹ ਬਾਰਹ ਪਹਰ ਕੀ ਪਯਾਸ
ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਔਰ ਬਦਲ ਕੇ ਨਯਾ ਲਿਬਾਸ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਾ ਨਾਮ ਜਪੇਂ ਔਰ ਕਰੇਂ 'ਸਪਾਸ'

ਸ਼ੁਕਰ

ਜਪੁਜੀ ਕਾ ਜਾਪ ਉਸ ਘੜੀ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਥਾ।
ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਔਰ ਬੜ੍ਹਾਨਾ ਸਰੂਰ ਥਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹੁਣ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਦੇ ਲਾਗੇ ਆਣ ਪੁੱਜੇ ਸਨ ਤੇ ਬਾਰਾਂ ਪਹਿਰ
ਦੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾਉਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਹੇ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਸਵੇਰੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਤੇ ਨਵੇਂ
ਕੱਪੜੇ ਬਦਲ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੜ੍ਹਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ
ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਹੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੂਰਾ ਆਨੰਦ ਫੈਲ ਜਾਵੇ।

ਥਾ ਸਿਰ ਪਿ ਵਕਤ ਆ ਗਯਾ 'ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ' ਕਾ

ਸਾਜ਼ੋਂ ਕੇ 'ਜ਼ੀਰੋ ਬਮ' ਕਾ ਚੜ੍ਹਾਉ ਉਤਾਰ ਕਾ

ਸੁਰ ਪੰਚਮ

ਮਨਸ਼ਾ ਤਾ ਕਲਗੀਧਰ ਕੇ ਦਿਲਿ ਬੇਕਰਾਰ ਕਾ

ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ ਤੋ ਕਰ ਲੇਂ ਭਜਨ 'ਕਿਰਦਗਾਰ' ਕਾ

ਪਰਮਾਤਮਾ

ਜਬ ਮਹਵਿ ਬੰਦਗੀ ਹੂਏ ਨਾਨਕ ਕੇ ਜਾਨਸ਼ੀਨ।

ਆ ਟੂਟੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੈ ਅਚਾਨਕ ਕਈ 'ਲਈਨ'।

ਲਾਹਣਤੀ

ਏਨੇ ਨੂੰ 'ਆਸਾਂ ਦੀ ਵਾਰ' ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਜ਼ ਪੂਰੀ ਧੁਨ ਤੇ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਏ। ਕਲਗੀਧਰ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਬੇਚੈਨ ਦਿਲ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਕਰ ਲਈਏ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਬੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਕਈ ਲਾਹਣਤੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਆ ਪਏ।

22

ਬਦਬਖ਼ਤੋਂ ਨੇ ਜੋ ਵਾਅਦਾ ਕੀਆ ਥਾ ਬਿਸਰ ਗਏ

ਨਾਮਰਦ ਕੁੱਲ ਕਰਕੇ ਜੁਬਾਨ ਸੇ ਮੁਕਰ ਗਏ

ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕੇ ਸ਼ੇਰ ਭੀ ਫ਼ੌਰਨ ਬਿਫ਼ਰ ਗਏ

ਤਲਵਾਰੋਂ ਸੂਤ ਸੂਤ ਕੇ ਰਨ ਮੇਂ ਉਤਰ ਗਏ

ਮੈਦਾਂ ਕੋ ਏਕ ਆਨ ਮੇਂ ਚੌਰੰਗ ਕਰ ਦੀਆ।

ਰੁਸਤਮ ਭੀ ਆਯਾ ਸਾਹਮਨੇ ਤੋ ਦੰਗ ਕਰ ਦੀਆ।

ਹਰਾਮੀਆਂ ਨੇ ਜੋ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤੇ ਸੀ, ਭੁੱਲ ਗਏ। ਨਾਮਰਦਾਂ ਨੇ ਜ਼ਬਾਨ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਸਾਰੇ ਇਕਰਾਰ ਤੋੜ ਦਿੱਤੇ। ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸ਼ੇਰਾਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆਕੇ ਤਤਪਰ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਧੂਹ ਕੇ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਆਏ। ਘੜੀ ਪਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੈਦਾਨ ਨੂੰ ਏਨਾਂ ਭਿਆਨਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸ ਵਕਤ ਰੁਸਤਮ ਵੀ ਆਕੇ ਤੱਕ ਲੈਂਦਾ ਤਾਂ ਦੰਗ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇ ਗਿਰਦ ਸੀਨੋਂ ਕੀ ਦੀਵਾਰ ਖੈਂਚ ਲੀ।
 ਸੌ ਬਾਰ ਗਿਰ ਗਈ ਭੀ ਤੋ ਸੌ ਬਾਰ ਖੈਂਚ ਲੀ
 ਖੰਜਰ 'ਅਦੂ' ਕਾ ਦੇਖ ਕੇ ਤਲਵਾਰ ਖੈਂਚ ਲੀ
 ਜ਼ਖਮੀ ਹੂਏ ਤੋ ਲੱਜਤਿ 'ਸੱਫਾਰ' ਖੈਂਚ ਲੀ
 ਯਾਦਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਮੇਂ ਫਿਰ ਭੀ ਜਮੇ ਰਹੇ।
 'ਚਰਕੇ' ਹਜ਼ਾਰ ਖਾ ਕੇ ਅਕਾਲੀ ਥਮੇ ਰਹੇ।

ਤੀਰ

ਜ਼ਖਮ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬਹਾਦਰ ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਇੱਕ ਦੀਵਾਰ
 ਜਿਹੀ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੁਰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਦੁਸ਼ਣ ਦੇ ਖੰਜਰਾਂ ਨੂੰ
 ਖੁੰਢਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਜੇ ਦੁਸ਼ਣ ਦੇ ਤੀਰਾਂ, ਨਾਲ ਜੋਧੇ ਜ਼ਖਮੀ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਵੀ
 ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ
 ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਜੁੱਟੇ ਰਹੇ। ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜ਼ਖਮ ਖਾ ਕੇ ਵੀ ਮੈਦਾਨ
 ਵਿੱਚ ਡਟੇ ਰਹੇ।

24

ਹਰ ਚੰਦ ਟੂਟ ਟੂਟ ਕੇ ਗਿਰਤੇ ਰਹੇ 'ਲਈ'
 ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਏਕ ਇੰਚ ਭੀ ਛੋੜੀ ਨਹੀਂ ਜ਼ਮੀਂ
 ਲੰਗਰ ਕਿਸੀ ਸੇ ਸ਼ੇਰੋਂ ਕਾ ਹਿਲਤਾ ਭੀ ਹੈ ਕਹੀਂ
 ਬੇਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਕਭੀ, ਹਾਂ ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ
 ਮਸਰੂਫ਼ ਯਾਦਿ ਹੱਕ ਮੇਂ ਗੁਰੂ 'ਬੇਦਰੇਗ' ਥੇ।
 ਕਯੋਂ ਮੌਤ ਸੇ ਲਰਜਤੇ ਵੁਹ ਫ਼ਰਜ਼ਦਿ ਤੇਗ ਬੇ।

ਲਾਹਣਤੀ

ਨਿਸ਼ਚਿੰਤ

ਲਾਹਣਤੀ ਮਰ ਮਰ ਕੇ ਗਿਰਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਇੱਕ-ਇੰਚ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ
 ਨਾ ਛੱਡੀ। ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਫਾਂ ਕੌਣ ਤੋੜ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਾਂ ਨੂੰ ਹਾਂ
 ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਿਸ਼ਚਿੰਤ ਹੋਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ
 ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਸਨ। ਉਹ ਮੌਤ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਡਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ
 ਆਪ ਤੇਗ ਦੇ ਧਨੀ ਸਨ।

ਬੇਮਿਸਲੇ-ਬੇਨਜ਼ੀਰ ਤੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਮਾਰਾ ਹੈ
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਅਦ ਤਿਰਾ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਹੈ
 ਹੋ ਕਾਸ਼! ਸਭ ਕੇ ਤੁਝ ਕੇ ਖੁਦਾ ਜਿਤਨਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ
 ਤੇਗੋਂ ਕੇ ਸਾਏ ਮੇਂ ਕਹਾਂ ਦਾਤਾ ਬਿਸਾਰਾ ਹੈ

ਤੋਹੀਦ ਪਿ ਛਿਦਾ ਥਾ ਤੂ ਆਲੀ ਮੁਕਾਮ ਥਾ।

ਤੀਰੋਂ ਕੇ ਮੀਂਹ ਮੇਂ ਯਾਦਿ ਖੁਦਾ ਤੇਰਾ ਕਾਮ ਥਾ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਐਸਾ ਗੁਰੂ ਹੈਂ ਜਿਸ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਤੇਰਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ। ਰੱਬ ਕਰੇ ਸਭ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੈਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਹੈ। ਤੂੰ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਹੇਠਾਂ ਵੀ ਰੱਬ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਇਆ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਚੱਲਦੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਵੇਲੇ ਵੀ ਤੂੰ ਉਸਦੀ ਬੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਯਾਦਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕਾ ਸਭ ਕੇ ਸਬਕ ਦੀਆ
 ਖੰਜਰ ਕੀ ਧਾਰ ਪਿ ਭੀ ਵਰਕ ਦਰ ਵਰਕ ਦੀਆ
 ਕਰਕੇ ਅਮਲ ਸਿਖਾਯਾ ਜੁ ਮਜ਼ਮੂਂ ਅਰਕ ਦੀਆ
 ਫਿਰ ਜ਼ਾਲਮੋਂ ਸੇ ਛੀਨ ਕੇ, ਸਿੰਘੋਂ ਕੇ ਹੱਕ ਦੀਆ

ਰੁਤਬੇ ਸੇ 'ਮਾਅਰਫਤ' ਕੇ ਹੈਂ ਹਮ ਆਜ ਗਿਰ ਗਏ।

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ

ਸੁਹੱਬਤ ਸੇ ਬੁਤਪ੍ਰਸਤੋਂ ਕੀ ਤਕਦੀਰ ਫਿਰ ਗਏ।

ਤੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਇਆ। ਖੰਜਰ ਦੀ ਧਾਰ ਉੱਤੇ ਵੀ ਤੂੰ ਅਡੋਲ ਰਹਿਣਾ ਸਿਖਾਇਆ। ਜੋ ਕਿਹਾ ਉਹ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ। ਤੂੰ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਪਾਸੋਂ ਖੋਹ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਬਖਸ਼ੇ। ਪਰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਪਦਵੀ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਡਿੱਗ ਪਏ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਬੁੱਤ ਪੂਜਾਂ ਦੀ ਸੋਹਬਤ ਵਿੱਚ ਫਸ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਗੰਵਾ ਲਿਆ ਹੈ।

ਫਾਰਿਗ ਇਬਾਦਤੋਂ ਸੇ ਗਰਜਿ ਕਿ ਹੂਏ ਗੁਰੂ
 ਪੂਛਾ ਯਹ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੋਂ ਸੇ ਕਿਉਂ 'ਗੁਲ' ਹੈ ਚਾਰ ਸੂ
 ਫੁਰਮਾਏ ਹਾਥ ਬਾਂਧ ਵੋਹ ਚਾਰੋਂ ਹੀ 'ਨੇਕ-ਖੂ'
 ਸਬ ਵਾਕਯਾ ਬਿਆਂ ਕੀਆ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਰੂਬਰੂ
 ਸੁਨਤੇ ਹੀ ਜਿਸ ਕੋ ਆਪ ਕੇ ਤੇਵਰ ਬਦਲ ਗਏ।
 ਗੱਦੀ ਸੇ ਉਤਰੇ ਤੇਗ ਉਠਾਈ ਸੰਭਲ ਗਏ।

ਰੌਲਾ
 ਚੰਗੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੇ

ਗੱਲ ਕੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦੋਂ ਬੰਦਗੀ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਤਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸ਼ੇਰ ਕਿਉਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਚਾਰੇ ਨੇਕ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਾਰੀ ਖ਼ਬਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਨਵੇਂ ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਤੇ ਗੱਦੀ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਤਲਵਾਰ ਚੁੱਕ ਲਈ।

ਅਸਲਾ ਸਜਾਇ ਕਲਗੀ ਲਗਾਇ 'ਤਬਰ' ਲੀਆ
 ਤੀਰੋਂ ਸੇ ਖੂਬ ਠੌਂਸ ਕੇ ਤਰਕਸ਼ ਕੋ ਭਰ ਲੀਆ
 ਘੋੜਾ ਮੰਗਾ ਰਕਾਬ ਪਿ ਜਬ ਪਾਉਂ ਧਰ ਲੀਆ
 ਕਾਬੂ ਅਨਾ ਕੋ ਥਾਮ ਕੇ ਇਕ ਦੇਵ ਕਰ ਲੀਆ
 ਸਿੰਘੋਂ ਮੇਂ ਜਬ ਰਵਾਂ ਹੂਆ ਗੁਰ ਕਾ 'ਸਮੰਦ' ਥਾ।
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੀ ਫੜੇ ਕਾ ਨਾਅਰਾ ਬੁਲੰਦ ਥਾ।

ਸ਼ਫਾਜੰਗ

ਘੋੜਾ

ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਹਥਿਆਰ ਸਜਾ ਲਏ, ਕਲਗੀ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖੀ ਤੇ ਸ਼ਫਾ ਜੰਗ ਚੁੱਕਿਆ। ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ਼ ਤਰਕਸ਼ ਜਾਂ ਭੱਬੇ ਨੂੰ ਤੁੱਨਕੇ ਭਰ ਲਿਆ। ਫੇਰ ਘੋੜਾ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਰਕਾਬ ਤੇ ਪੈਰ ਟਕਾਇਆ ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਹਾਲਤ ਸੰਭਾਲੀ। ਫੇਰ ਜਦੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਘੋੜਾ ਤੁਰਿਆ ਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਗੂੰਜ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਹਾਂ ਸਾਕੀਆ! ਕਿਧਰ ਹੈ 'ਸ਼ਰਾਬ ਕੁਹਨ' ਪਿਲਾ।
 ਕਹਤਾ ਹੈ ਤੁਝੇ ਜੋ ਹਾਏ ਸ਼ੀਰੀਂ ਸੁਖਨ ਪਿਲਾ
 ਸ਼ੇਰੋਂ ਕੋ ਆਜ ਸ਼ੇਰੀ ਪਿਲਾ ਸ਼ੈਂਪੀਅਨ ਪਿਲਾ
 ਪਾਉ ਆਧ ਪਾਉ ਹੇਚ ਹੈ ਦੋ ਚਾਰ ਮਣ ਪਿਲਾ

ਪੁਰਾਣੀ ਸ਼ਰਾਬ
 ਚੌਧਵੀਂ ਦਾ ਚੰਨ

ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਤਾਕਿ ਰਨ ਮੈਂ ਲੜਾਈ ਦਿਖਾ ਸਕੂੰ।
 ਮੈਂ ਭੀ ਰਕਾਬ ਥਾਮ ਕੇ, ਮੈਦਾਂ ਮੈਂ ਜਾ ਸਕੂੰ।

ਹੇ ਸਾਕੀ ! ਤੇਰੀ ਪੁਰਾਣੀ ਸ਼ਰਾਬ ਕਿੱਧਰ ਪਈ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਉਹ ਪਿਲਾ ਦੇ।
 ਜਿਹੜੇ ਵਿੱਛੜ ਗਏ ਹਨ, ਉਹਾਂ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਬਚਨ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਦੇਹ। ਅੱਜ ਬਹਾਦਰਾਂ
 ਨੂੰ ਸ਼ੇਰੀ ਤੇ ਸ਼ੈਂਪੀਅਨ ਪਿਲਾ ਦੇ। ਅੱਜ ਪਾਓ ਅੱਧ ਪਾਓ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਰਨਾ ਅੱਜ
 ਤਾਂ ਦੋ ਚਾਰ ਮਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸਰੂਗਾ। ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਬੇ ਸੁੱਧ ਹੋਕੇ
 ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਜਾ ਸਕਾਂ ਤੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਲਗਾਮ ਫੜ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾਲ ਚਾਰ ਹੱਥ
 ਕਰ ਸਕਾਂ।

ਵੁਹ ਦੇਖੋ ਰਨ ਮੇਂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਕਾ ਲਾਲ ਹੈ
 ਵੁਹ ਦੇਖੋ ਬਨ ਮੇਂ 'ਸਰਵਰਿ' ਫੌਜਿ ਅਕਾਲ ਹੈ
 ਤਲਵਾਰ ਦਸਤਿ ਰਾਸਤ ਮੇਂ 'ਚਪ' ਮੇਂ ਢਾਲ ਹੈ
 ਸੂਰਜ ਕੇ ਸਰ ਪਿ ਬਦਰ ਭੀ ਹੈ, ਐਰ 'ਹਲਾਲ' ਹੈ

ਸੈਨਾਪਤਿ
 ਖੰਥੇ

ਢਾਲ, ਤਲਵਾਰ

ਸ਼ਮਸ਼ੀਰ ਜਬ ਹਿਲਾਈ ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕ ਗਈ।
 ਦਹਸ਼ਤ ਸੇ ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਅਦੂ ਕੀ 'ਦਬਕ' ਗਈ।

ਕੰਬੀ

ਅਲਾ ਯਾਰ ਖ਼ਾਂ ਤਸਵੀਰ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੇਖੋ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਹੁਣ
 ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਡੱਟ ਗਿਆ ਹੈ। ਵੇਖੋ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਫੌਜ ਦਾ ਸੈਨਾਪਤੀ
 ਨਿੱਤਰ ਪਿਆ ਹੈ। ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਖੰਥੇ ਵਿੱਚ ਢਾਲ ਹੈ। ਇੰਝ ਲੱਗਦੇ
 ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਚੌਧਵੀਂ ਦਾ ਚੰਨ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਢਾਲ ਤਲਵਾਰ ਵੀ
 ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਹਿਲਾਇਆ ਤਾਂ ਇੰਝ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ
 ਬਿਜਲੀ ਚਮਕ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਡਰਦੀ ਮਾਰੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਫੌਜ ਵੀ ਕੰਬ ਗਈ
 ਹੋਵੇ।

ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਦੇਖ ਪੜ ਗਈ ਦੁਸ਼ਮਨ ਮੇਂ ਖਲਬਲੀ
ਨਾਜ਼ਮ ਕੋ 'ਇਜ਼ਤਬਾਰ' ਥਾ, ਰਾਜੋਂ ਕੀ ਬੇਕਲੀ
ਕਹਤੇ ਥੇ ਇਨ ਕੀ ਜਬ ਕਭੀ ਤਲਵਾਰ ਹੈ ਚਲੀ
ਸਰ ਲੇ ਕੇ ਫਿਰ ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਕੇ ਹੀ ਹੈ ਬਲਾ ਟਲੀ

ਘਬਰਾਹਟ

ਜਾਨੋਂ ਕੀ ਖ਼ੈਰ ਚਾਹਤੇ ਹੋ, ਮਿਲ ਕੇ ਘੇਰ ਲੋ।
ਕਿਸਮਤ ਚਲੀ ਹੈ ਹਾਥ ਸੇ, ਫਿਰ ਉਸ ਕੋ ਫੇਰ ਲੋ।

ਜਿਉਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਉਸ ਵਿੱਚ ਘਬਰਾਹਟ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ। ਨਾਜ਼ਮ ਘਬਰਾ ਕੇ ਬੇਚੈਨ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਚੱਲੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਲੈ ਕੀ ਮਿਆਨ 'ਚ ਪਈ ਹੈ। ਜੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦੀ ਖ਼ੈਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਵੋ। ਲਗਦੇ ਆਪਣੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਪਲਟਾ ਲਵੋ।

ਸੁਨ ਕਰ ਯਿ ਬਾਤ ਟੂਟ ਪੜੇ ਮਿਲ ਕੇ 'ਅਹਲਿ ਕੀਂ'
ਹਮਲਾ ਕੀਆ ਵੁਹ ਸਖ਼ਤ ਕਿ ਥਰਰਾ ਗਈ ਜ਼ਿਮੀਂ
ਹੋ ਜਾਤਾ ਜ਼ੋਰ ਇਸ ਘੜੀ ਰੁਸਤਮ ਵੀ ਬਿਲ ਯਕੀਂ
'ਕਰਗਾ' ਮੇਂ ਆ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਘਬਰਾਏ ਤਕ ਨਹੀਂ

ਕੀਨਾਯੋਰ, ਦੁਸ਼ਮਣ

ਘੇਰਾ

ਇਕ ਢਾਲ ਪਿ ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਕੇ ਰੋਕੇ ਹਜ਼ਾਰ ਵਾਰ।
ਤਲਵਾਰ ਜਬ ਉਠਾਈ ਤੋ ਭਾਗੇ ਕਤਾਰਵਾਰ।

ਨਾਜ਼ਮ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰ ਟੁੱਟ ਪਏ। ਏਨਾਂ ਭਾਰੀ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਧਰਤੀ ਵੀ ਕੰਬ ਗਈ। ਜੇ ਇਸ ਵਕਤ ਰੁਸਤਮ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਕੇ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਘਬਰਾਏ। ਕੱਲੀ ਢਾਲ ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ। ਜਦੋਂ ਤਲਵਾਰ ਚੁੱਕ ਲਈ ਤਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕਤਾਰਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ।

ਕਹਨੇ ਲਗੇ, ਗੁਰੂ ਤੋ ਜਯਾਲੇ ਬਲਾ ਕੇ ਹੈਂ
ਸਭ ਦਾਉ ਘਾਤ ਯਾਦ ਇਨ੍ਹੇ 'ਫਨਿ ਵਗਾ' ਕੇ ਹੈਂ
ਗੱਦੀ ਪਿ ਸੁਲਹ-ਕੁਲ ਹੈਂ ਤੋ ਰਨ ਮੇਂ ਲੜਾਕੇ ਹੈਂ
ਬੜ ਚੜ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੋਂ ਸੇ ਬੰਦੇ ਖੁਦਾ ਕੇ ਹੈਂ

ਜੰਗ ਦੇ ਤਰੀਕੇ

ਹਮ ਤੋ ਸਮਝ ਰਹੇ ਥੇ ਪਕੜ ਲੋਂਗੇ ਆਨ ਮੇਂ।

ਸਾਬਤ ਹੁਏ ਯਿ ਸ਼ੇਰ, ਮਗਰ ਇਮਤਿਹਾਨ ਮੇਂ।

ਸਾਰੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਲੋਹੜੇ ਦੇ ਲੜਾਕੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਲੜਾਈ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਾਅ ਉਚੇਚੇ ਯਾਦ ਹਨ। ਜੋ ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ ਸੁਲਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਲੜਾਈ ਵੇਲੇ ਲੋਹੜੇ ਦੇ ਲੜਾਕੇ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਮਝਦੇ ਸੀ ਪਲਾਂ-ਛਿਣਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਫੜ ਲੈਣਗੇ ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਅੱਜ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਰ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

34

ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਰਾਜਪੂਤੋਂ ਕੇ ਛੱਕੇ ਛੁੜਾ ਦੀਏ
ਮੁਗਲੋਂ ਨੇ ਵਲਵਲੇ ਭੀ ਜੁ ਥੇ ਸਭ ਮਿਟਾ ਦੀਏ
ਦੁਸ਼ਮਨ ਕੋ ਅਪਨੀ ਤੇਗ ਕੇ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾ ਦੀਏ
'ਕੁਸ਼ਤੋਂ' ਕੀ ਏਕ ਆਨ ਮੇਂ 'ਪੁਸ਼ਤੋ' ਲਗਾ ਦੀਏ

ਮੁਰਦੇ, ਢੇਰ

ਰਾਜਾ ਜੋ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਏ ਥੇ, ਬਾਹਰ ਪਹਾੜ ਸੇ।

ਪਛਤਾ ਰਹੇ ਥੇ ਜੀ ਮੇਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਲਤਾੜ ਸੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਨਾਂਹ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਸੋਚ ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਉੱਠੇ ਹੋਏ ਜਜ਼ਬਾਤ ਤੇ ਵਲਵਲੇ ਠੰਢੇ ਕਰ ਲਏ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਐਸੇ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਏ ਕਿ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੇ ਪਲਾਂ ਛਿਣਾਂ ਵਿੱਚ ਢੇਰ ਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਜਿਹੜੇ ਬਾਹਰੋਂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਮੁਗਲਾਂ ਨਾਲ ਆਏ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਨੂੰ ਦੇਖ ਪਛਤਾ ਰਹੇ ਸੀ।

ਦੇਖਾ ਜੋ ਜੂੰ ਹੀ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਸਿਮਟ ਗਏ
 ਬੜ੍ਹਨੇ ਕੀ ਜਗਹ ਖੋਫ਼ ਸੇ ਨਾਮਰਦ ਹਟ ਗਏ
 ਘੋੜੇ ਕੋ ਏੜ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਰਨ ਮੇਂ ਡਟ ਗਏ
 ਫੁਰਮਾਏ ਬੁਜ਼ਦਿਲੋਂ ਸੇ ਕਿ ਤੁਮ ਕਿਉਂ ਪਲਟ ਗਏ
 ਅਬ ਆਓ ਰਨ ਮੇਂ ਜੰਗ ਕੇ ਅਰਮਾਂ ਨਿਕਾਲ ਲੋ।
 ਤੁਮ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹੋ ਵਾਰ, ਹਮਾਰਾ ਸੰਭਾਲ ਲੋ।

ਜਿਉਂ ਹੀ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਿਮਟ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਅੱਗੇ ਵੱਧਣ ਦੀ ਥਾਂ ਡਰਦੇ ਹੋਏ ਪਿੱਛੇ ਹੱਟਣ ਲੱਗੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਅੱਡੀ ਲਾਕੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਡੱਟ ਗਏ ਤੇ ਡਰਾਕਲਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬੋਲੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਮੁੜ ਪਏ? ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਆਵੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਲੜਨ ਦੇ ਅਰਮਾਨ ਕੱਢ ਲਵੋ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਵਾਰ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹੋ, ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਵਾਰ ਸੰਭਾਲਣਾ।

36

ਆਏ ਹੋ ਤੁਮ ਪਹਾੜ ਸੇ ਮੈਦਾਨਿ ਜੰਗ ਮੇਂ
 ਬੱਟਾ ਲਗਾਕੇ ਜਾਤੇ ਹੋ ਕਿਉਂ ਨਾਮੋ ਨੰਗ ਮੇਂ
 ਸੁਨਤੇ ਹੈਂ ਤੁਮਕੋ ਨਾਜ਼ ਹੈਂ ਤੀਰੋਂ ਤੁਫੰਗ ਮੇਂ
 ਹੁਸ਼ਯਾਰ ਸ਼ਾਹਸਵਾਰ ਹੋ ਮਾਹਰ 'ਖਦੰਗ' ਮੇਂ
 ਦਸ ਬਾਰਹ ਤੁਮ ਮੇਂ ਰਾਜੇ ਹੈ, ਇੱਕ ਦੋ ਨਵਾਬ ਹੈਂ।
 ਫਿਰ ਹਮ ਸੇ ਜੰਗ ਕਰਨੇ ਮੇਂ ਕਿਉਂ 'ਇਜਤਨਾਬ' ਹੈਂ।

ਤੀਰ

ਕਤਰਾਉਣਾ, ਪ੍ਰਹੇਜ਼ ਕਰਨਾ

ਤੁਸੀਂ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਪਹਾੜੋਂ ਚਲਕੇ ਆਏ ਹੋ। ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਬੱਟਾ ਲਗਵਾ ਕੇ ਕਿਉਂ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਸੁਣਿਐ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੀਰਾਂ ਬਰਫਿਆਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੁਮੰਡ ਹੈ ਤੇ ਤੀਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਹਾਦਰ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੋ ਨਵਾਬ ਹਨ ਤੇ ਦੱਸ ਬਾਰਾਂ ਰਾਜੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਜੰਗ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਕਤਰਾਂਦੇ ਹੋ?

ਦੇਖੋ ਤੋ ਆਜ ਹਮ ਭੀ ਤੁਮ੍ਹਾਰੀ ਬਹਾਦਰੀ
 ਵੁਹ ਖੋਖਰੀ ਕੀ ਕਾਟ ਪਟੇ ਕੀ ਹੁਨਰਵਰੀ
 ਹਮ ਨੇ ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਹਮਲੇ ਕੋ ਰੋਕਾ ਥਾ ਸਰਸਰੀ
 ਅਬ ਅਪਨਾ ਵਾਰ ਰੋਕਨਾ, ਸਬ ਮਿਲਕੇ ਲਸ਼ਕਰੀ

ਹਮ ਕੋ 'ਬਫਜ਼ਲ ਏਜ਼ਦੀ' ਤਨਹਾ ਨ ਜਾਨਨਾ। ਰੱਬ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ
 ਕਸਰਤ ਪੇ ਐਂਠ ਐਂਠ ਕੇ, ਸੀਨਾ ਨਾ ਤਾਨਨਾ।

ਆਵੋ ! ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੀ ਬਹਾਦਰੀ ਅਸੀਂ ਵੀ ਵੇਖ ਲਈਏ। ਖੋਖਰੀ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ
 ਕਿਵੇਂ ਲੜਦੇ ਹੋ, ਦਿਖਾਵੋ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚ ਬਹਾਦਰੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਰਸਰੀ ਤੌਰ
 ਤੇ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਰਲਕੇ ਸਾਡਾ ਵਾਰ ਵੀ ਰੋਕਿਓ।
 ਸਾਨੂੰ ਰੱਬੀ ਫ਼ਜ਼ਲ ਨਾਲ ਕੱਲਾ ਨਾਂ ਸਮਝਿਓ। ਐਵੇਂ ਛਾਤੀਆਂ ਤਾਣ ਤਾਣ ਕੇ
 ਤਾਕਤ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਨਾਂ ਕਰਿਓ।

ਜਿਹ ਕਹਕੇ ਉਨ ਪਿ ਟੂਟ ਪੜੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ
 ਇਸ ਸਫ਼ ਕੋ ਕਾਟਤੇ ਥੇ, ਕਬੀ ਉਸ ਪਰੇ ਕੋ ਗਾਹ
 ਜੰਮਤੀ ਨ ਥੀ ਹਜ਼ੂਰ ਕੀ ਤਲਵਾਰ ਪਿ ਨਿਗਾਹ
 ਤੇਗ਼ਿ ਗੁਰੂ ਪਿ ਹੋਤਾ ਥਾ ਬਿਜਲੀ ਕਾ 'ਸਾਇਬਾਹ'

ਇਕ ਹਮਲੇ ਮੇਂ ਥਾ ਫ਼ੌਜ ਕਾ 'ਤਖ਼ਤਾ' ਉਲਟ ਗਿਆ।

ਭੁਲੇਖਾ

ਪਾਸਾ

ਗੁਰੂ ਕੀ ਹਵਾਇ ਤੇਗ਼ ਸੇ, ਬਾਦਲ ਥਾ ਛਟ ਗਿਆ।

ਏਦਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈ ਗਏ। ਕਦੀ ਏਧਰ ਤੇ
 ਕਦੀ ਉਧਰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਸਫ਼ਾ ਕਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਤਲਵਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇੰਝ
 ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਵੱਲ
 ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸੱਕਦਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇੱਕ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀਆਂ
 ਫ਼ੌਜਾਂ ਦਾ ਪਾਸਾ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਹਵਾ ਨੇ ਛਾਏ
 ਬੱਦਲਾਂ ਨੂੰ ਛਾਈ ਮਾਈਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਜੋ ਬਚ ਗਏ ਵੁਹ ਭਾਗ ਗਏ ਮੂੰਹ ਕੋ ਮੋੜ ਕਰ
 ਰਸਤਾ ਘਰੋਂ ਕਾ ਲੇ ਲੀਆ ਮੈਦਾਂ ਕੋ ਛੋੜ ਕਰ
 ਸਿੰਘੋਂ ਨੇ ਭੁਸ ਨਿਕਾਲ ਦੀਆ ਥਾ ਝੰਜੋੜ ਕਰ
 ਪਛਤਾਏ ਆਖਰਸ਼ ਕੋ ਬਹੁਤ ਕੌਲ ਤੋੜ ਕਰ

ਲਾਸ਼ੋਂ ਸੇ ਔਰ ਸਰੋਂ ਸੇ ਥਾ ਮੈਦਾਨ ਪਟ ਗਿਆ।

ਆਧੇ ਸੇ 'ਬੇਸ਼' ਲਸ਼ਕਰਿ-ਆਦਾ ਥਾ ਕਟ ਗਿਆ।

ਵੱਧ

ਜਿਹੜੇ ਬੱਚ ਗਏ ਉਹ ਮੂੰਹ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਭੱਜ ਗਏ।
 ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਏ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ
 ਝੰਜੋੜ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਘੁਮੰਡ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ
 ਵਾਅਦਾ ਤੋੜ ਕੇ ਬੇਅੰਤ ਪਛਤਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਲਾਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਨਾਲ
 ਮੈਦਾਨ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਫੌਜ ਅੱਧੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤੇ
 ਅੱਧੀ ਫੱਟੜ ਜਾਂ ਭਗੌੜਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

40

ਸਰਹੰਦ ਕੇ ਨਵਾਬ ਕਾ ਫੱਕ ਰੰਗ ਹੋ ਗਿਆ
 ਲਸ਼ਕਰ ਕਾ ਹਾਲ ਦੇਖ ਕੇ ਵੁਹ ਦੰਗ ਹੋ ਗਿਆ
 ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਤੇਗੋ ਤੀਰ ਸੇ ਜਬ ਤੰਗ ਹੋ ਗਿਆ

ਜ਼ਾਲਿਮ ਕਾ ਦਿਲ ਜੁ ਸਖਤ ਥਾ ਅਬ 'ਸੰਗ' ਹੋ ਗਿਆ

ਪੱਥਰ

ਠਹਿਰਾਈ ਦਿਲ ਮੇਂ ਸਿੰਘੋਂ ਸੇ ਮੈਂ 'ਇਤਕਾਮ' ਲੂੰ।

ਬਦਲਾ

ਧੋਕੇ ਫਰੇਬ ਸੇ ਮੈਂ 'ਸਹਰ' ਲੂੰ ਯਾ ਸ਼ਾਮ ਲੂੰ।

ਸਵੇਰ

ਸਰਹੰਦ ਦੇ ਨਵਾਬ ਦਾ ਰੰਗ ਫੱਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਫੌਜ ਦਾ ਇਹ
 ਹਾਲ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਅਤੇ ਤੀਰਾਂ
 ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਦਿਲ ਵਿੱਚ
 ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿੰਘਾਂ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲਵਾਂਗਾਂ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ ਧੋਖੇ ਫਰੇਬ ਤੋਂ
 ਕੰਮ ਲਵਾਂਗਾ।

ਤਾਰੀਖ ਮੇਂ ਲਿਖਾ ਹੈ ਕਿ ਦਰ ਜੋਸ਼ ਕਾਰਜਾਰ
ਸਤਿਗੁਰ ਬੜਾਤੇ ਹੀ ਗਏ ਆਗੇ ਕੋ ਰਾਹਵਾਰ
ਹਮਰਾਹ ਰਹ ਗਏ ਥੇ ਗਰਚਿ ਚੰਦ 'ਜਾਂ ਨਿਸਾਰ'
ਫ਼ਰਜ਼ਦੋਂ ਮੇਂ ਥੇ ਸਾਥ ਅਜੀਤ ਔਰ ਜੁਝਾਰ

ਬਹਾਦਰ

ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਔਰ ਫ਼ਤਿਹ ਜੁ ਦਾਦੀ ਕੋਂ ਸਾਥ ਥੇ।

ਦਾਏਂ ਕੀ ਜਗਹ ਚਲ ਦੀਏ ਵਹ ਬਾਂਏਂ ਹਾਥ ਥੇ।

ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਹੀ ਅੱਗੇ ਘੋੜਾ ਵਧਾਉਂਦੇ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਹੀ ਬਹਾਦਰ ਰਹਿ ਗਏ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤਰ ਅਜੀਤ ਅਤੇ ਜੁਝਾਰ ਵੀ ਨਾਲ ਸਨ। ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਫ਼ਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜਿਹੜੇ ਦਾਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ, ਉਹ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਜਾਣ ਦੀ ਥਾਂ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ।

ਹਰ ਚੰਦ ਕੀ ਤਲਾਸ਼ ਨਾ ਪਾਯਾ ਨਿਸ਼ਾਂ ਕਹੀਂ
ਛੇੜਾ ਥਾ ਜਿਸ ਜਗਹ ਪਿ ਨਹੀਂ ਥੇ ਵਹਾਂ ਕਹੀਂ
ਪਾ ਜਾਏਂ, ਫ਼ਿਕਰ ਥਾ ਨਾ ਉਨ੍ਹੇਂ ਦੁਸ਼ਮਨ ਕਹੀਂ
ਮਾਤਾ ਕੇ ਸਾਥ ਚਲ ਦੀਏ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਗਾਂ ਕਹੀਂ

ਲਖਤਿ ਜਿਗਰ ਹਜ਼ੂਰ ਕੇ, ਜਿਸ ਦਮ ਵਿਛੜ ਗਏ।

ਪਾਉਂ ਵਹੀਂ 'ਵਫ਼ੂਰਿ' ਮੁਹੱਬਤ ਸੇ ਗੜ ਗਏ।

ਵਧੇਰੇ

ਬੜਾ ਢੂੰਡਿਆ ਪਰ ਕੋਈ ਥਹੁ ਪਤਾ ਨਾਂ ਲੱਗਿਆ। ਜਿੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਿਆ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਹੋ ਫ਼ਿਕਰ ਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਹੱਥ ਨਾ ਆ ਜਾਣ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਤੁਰ ਗਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਵਿਛੜ ਗਏ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਰੁੱਕ ਗਏ।

ਫੌਰਨ 'ਮਰਾਕੁਬੇ' ਮੈਂ ਗਏ ਪੀਰਿ ਖੁਸ਼-ਖਿਆਲ
 ਚੌਦਹ ਤਬਕ ਕਾ ਕਰ ਲੀਆ ਮਾਲੂਮ ਪਲ ਮੈਂ ਹਾਲ
 ਫੁਰਮਾਏ ਜਾਂ ਨਿਸਾਰੋਂ ਸੇ, ਕਯੋਂ ਹੋਤੇ ਹੋ ਨਿਵਾਲ
 ਮਾਤਾ ਕੇ ਸਾਬ ਚਲ ਦੀਏ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਨੇ ਲਾਲ
 ਬੁਨਯਾਦ ਮੈਂ ਧਰਮ ਕੀ, ਚੁਨੋਗੇ 'ਅਦੂ' ਉਨ੍ਹੋਂ।
 ਕਰਤਾਰ ਚਾਹਤਾ ਹੈ, ਕਰੇ ਸੁਰਖਰੂ ਉਨ੍ਹੋਂ।

ਸਮਾਧੀ

ਦੁਸ਼ਮਣ

ਝੱਟ ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਇੱਕੋ ਪਲ ਵਿੱਚ ਚੌਦਾਂ
 ਤਬਕਾ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ। ਆਪਣੇ ਬਹਾਦਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ
 ਤੁਸੀਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਿਉਂ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋ। ਉਹ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਕੁਰਬਾਨ
 ਹੋਣ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੀ ਨੀਂਹ ਵਿੱਚ ਚਿਣ
 ਦੇਣਗੇ ਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਮਿਲੇ।

ਹਮ ਨੇ ਭੀ ਉਸ ਮੁਕਾਮ ਪਰ ਜਾਨਾ ਹੈ ਜਲਦ ਤਰ
 ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੁਮ ਕੋ ਅਪਨੇ ਕਟਾਨੇ ਪੜੋਗੇ ਸਰ
 ਹੋਗੇ ਸ਼ਹੀਦ ਲੜ ਕੇ ਜਿ ਬਾਕੀ ਕੇ ਦੋ ਪਿਸਰ
 ਰਹ ਜਾਊਂਗਾ ਇਕੋਲਾ ਮੈਂ ਕੱਲ ਤਕ ਲੁਟਾਕੇ ਘਰ
 ਪਹਿਲੇ ਪਿਤਾ ਕਟਾਯਾ ਅਬ ਬੇਟੇ ਕਟਾਊਂਗਾ।
 ਨਾਨਕ ਕਾ ਬਾਗ਼ ਖ਼ੂਨਿ ਜਿਗਰ ਸੇ ਖਿਲਾਊਂਗਾ।

ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਸ ਥਾਂ ਤੇ ਪੁੱਜਣਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰੇ
 ਬਹਾਦਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਕਟਾਉਣੇ ਪੈਣੇ ਹਨ। ਇਹ ਬਾਕੀ ਰਹੇ, ਦੋਵੇਂ ਬੇਟੇ ਵੀ
 ਲੜਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਘਰ ਘਾਟ ਲੁਟਾ ਕੇ ਕੱਲ ਤੱਕ
 ਕੱਲਾ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਕੁਤਲ ਕਰਵਾਇਆ ਤੇ ਹੁਣ
 ਬੇਟਿਆਂ ਦਾ ਬਲੀਦਾਨ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਬਾਗ਼ ਜਿਗਰ
 ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਨਾਲ ਸਿੰਜ ਕੇ ਖਿੜਾਵਾਂਗਾ।

ਯਿਹ ਕਹਿਕੇ ਫਿਰ ਹਜ਼ੂਰ ਤੋਂ ਚਮਕੌਰ ਚਲ ਦੀਏ
ਹਾਲਤ ਪਿ ਅਪਨੀ ਕੁਛ ਨ ਕੀਆ ਗੌਰ ਚਲ ਦੀਏ
ਕਰਤਾਰ ਕੇ ਧਯਾਨ ਮੇਂ 'ਫਿਲਫੌਰ' ਚਲ ਦੀਏ
ਰਾਜੀ ਹੂਏ ਰਜਾ ਪਿ ਬ ਹਰ ਤੌਰ ਚਲ ਦੀਏ

ਜਲਦੀ

ਜੇ ਕੁਛ ਵਹਾਂ ਪਿ ਗੁਜ਼ਰੀ ਯਿ ਲਿਖਨਾ ਮੁਹਾਲ ਹੈ।

ਯਿ ਮਰਸੀਆ ਸੁਨਾਨਾ, ਤੁਮੇ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਹੈ।

ਏਦਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਚਮਕੌਰ ਵੱਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ। ਆਪਣੀ
ਹਾਲਤ ਵਲ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਤ
ਹੀ ਚੱਲ ਪਏ ਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਰਜਾ ਮੰਨ ਕੇ ਰਾਹੇ ਪਏ।

'ਜੋਗੀ' ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉੱਥੇ ਜੋ ਕੁੱਝ ਵਾਪਰਿਆ, ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ
ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਦੁੱਖ ਭਰੀ ਕਵਿਤਾ ਮੇਂ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਸੁਣਾਉਂਗਾ।

ਰਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਬਰਸ ਲਿਖ ਕੇ ਲਾਉਂਗਾ
ਅਰਸ਼ਦ ਸੇ ਬੜ੍ਹਕੇ ਮਰਸੀਆ ਸਭ ਕੋ ਸੁਨਾਉਂਗਾ
ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਗਮ ਮੇਂ ਰੋਊਂਗਾ, ਤੁਮ ਕੋ ਰੁਲਾਉਂਗਾ
ਦਰਬਾਰਿ ਨਾਨਕੀ ਸੇ 'ਸਿਲਾ' ਇਸ ਕਾ ਪਾਉਂਗਾ

ਇਨਾਮ

ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਔਰ ਫ਼ਤਹਿ ਕਾ, ਇਸ ਦਮ ਬਿਆਂ ਸੁਨੋ।

ਪਹੁੰਚੇ ਬਿਛੜ ਕੇ ਹਾਇ! ਕਹਾਂ ਸੇ ਕਹਾਂ ਸੁਨੋ।

ਅੱਗੋਂ ਜੋਗੀ ਫਰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਜਿਊਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਸਾਲ
ਅਰਸ਼ਦ (ਕਾਬਲੀ ਚੇਲਾ) ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਆ ਮਰਸੀਆ ਲਿੱਖ ਕੇ ਲਿਆਵਾਂਗਾ ਤੇ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਣਾਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਨਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਗਮ ਵਿੱਚ ਖੁਦ ਰੋਵਾਂਗਾ ਤੇ ਨਾਲੇ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੁਲਾਵਾਂਗਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਤੋਂ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਕਰਾਂਗਾ। ਇਸ ਵਕਤ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਫ਼ਤਿਹ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣੋ ਜਿਹੜੇ
ਵਿਛੜ ਕੇ ਕਿੱਥੇ ਤੋਂ ਕਿੱਥੇ ਪੁੱਜ ਗਏ।

ਬਹਰਿ ਦਵਾਤ ਖੂਨਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਬਹਮ ਕਰੂੰ
 ਸੀਨੇ ਕੋ ਅਪਨੇ ਚਾਕ 'ਮਿਸਲਿ ਕਲਮ' ਕਰੂੰ
 ਬਿਛੜੇ ਹੂਓਂ ਕੀ ਅਬ ਮੈਂ ਮੁਸੀਬਤ 'ਰਕਮ' ਕਰੂੰ
 'ਰੂਦਾਦ' ਅਗਰ ਬਿਆਂ ਮੈਂ ਖੁਦਾ ਕੀ ਕੁਸਮ ਕਰੂੰ
 ਰਸਤੇ ਸੇ ਜਬ ਭਟਕ ਗਏ ਨੰਨ੍ਹੇ ਸਵਾਰ ਬੇ।
 ਤਕਤੇ ਪਿਤਾ ਕੋ ਚਾਰੋਂ ਤਰਫ਼ ਬਾਰ ਬਾਰ ਬੇ।

ਕਲਮ ਵਾਂਗ
 ਲਿਖਣਾ
 ਵਿਥਿਆ

ਹੁਣ ਮੈਂ ਦਵਾਤ ਦੇ ਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਖੂਨਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਕੱਠਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਆਪਣੇ ਸੀਨੇ ਨੂੰ ਕਲਮ ਦੇ ਟੱਕ ਵਾਂਗੂੰ ਪਾੜ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਜੋ ਵਿੱਛੜ ਗਏ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਰੱਬ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾ ਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਸਵਾਰ ਰਾਹੋਂ ਭਟਕ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਪਿਤਾ ਵੱਲ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ।

ਦਾਦੀ ਸੇ ਬੋਲੇ ਅਪਨੇ ਸਿਪਾਹੀ ਕਿਧਰ ਗਏ
 ਦਰਯਾ ਪਿ ਹਮ ਕੋ ਛੋੜ ਕੇ ਰਾਹੀ ਕਿਧਰ ਗਏ
 ਤੜਪਾ ਕੇ ਹਾਇ 'ਸੂਰਤਿ ਮਾਹੀ' ਕਿਧਰ ਗਏ
 ਅੱਬਾ ਭਰਾਂਕੇ ਲਸ਼ਕਰਿ-ਸ਼ਾਹੀ ਕਿਧਰ ਗਏ
 ਭਾਈ ਭੀ ਹਮਕੋ ਭੂਲ ਗਏ ਜੋਕਿ ਜੰਗ ਮੇਂ।
 ਅਪਨਾ ਖਯਾਲ ਤਕ ਨਹੀਂ, ਜੋਕਿ ਤੁਫ਼ੰਗ ਮੇਂ।

ਖੂਬਸੂਰਤ ਮੂਰਤਾਂ

ਦਾਦੀ ਨੂੰ ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸਿਪਾਹੀ ਕਿੱਧਰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਕੰਢੇ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿੱਧਰ ਦੇ ਰਾਹੀ ਹੋ ਗਏ। ਏਨੀਆਂ ਖੂਬਸੂਰਤ ਮੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿੱਥੇ ਗਏ ? ਬੱਚੇ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਏਡੀ ਵੱਡੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਫ਼ੌਜ ਭਜਾ ਕੇ ਕਿੱਥੇ ਗਏ ? ਸਾਡੇ ਭਰਾ ਵੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਨ। ਤੀਰ ਫੈਂਕਣ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਖ਼ਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਜਬ ਰਨ ਅਜੀਤ ਜੀਤ ਕੇ ਤਸਰੀਫ਼ ਲਾਏਂਗੇ
 'ਅੱਥਾ' ਕੇ ਸਾਥ ਜਿਸ ਘੜੀ ਜੁ ਜੁਝਾਰ ਆਏਂਗੇ
 ਕਰਕੇ ਗਿਲਾ ਹਰ ਏਕ ਸੇ, ਹਮ ਰੂਠ ਜਾਏਂਗੇ
 ਮਾਤਾ ਕਭੀ ਪਿਤਾ ਕਭੀ, ਭਾਈ ਮਨਾਏਂਗੇ

ਪਿਤਾ

ਹਮ ਕੋ ਗਲੇ ਲਗਾਕੇ ਕਹੇਂਗੇ ਵੁਹ ਬਾਰ-ਬਾਰ।

ਮੰਨ ਜਾਓ ਲੇਕਿਨ ਹਮ ਨਹੀਂ ਮਾਨੇਂਗੇ 'ਜ਼ਿਨਹਾਰ'।

ਬਿਲਕੁਲ

“ਜਦੋਂ ਅਜੀਤ ਜੰਗ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਪਰਤਿਆ ਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਜੁਝਾਰ
 ਵੀ ਘਰ ਮੁੜਿਆ, ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿਹੇਰਾ ਕਰ ਕੇ ਰੁੱਸ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਫੇਰ ਸਾਨੂੰ
 ਕਦੀ ਮਾਂ ਤੇ ਕਦੀ ਪਿਤਾ ਤੇ ਕਦੀ ਭਰਾ ਮਨਾਉਣਗੇ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ
 ਲੱਖ ਮੰਨਣ ਲਈ ਕਹਿਣਗੇ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਾਂਗੇ।”

ਇਕਰਾਰ ਲੇਂਗੇ ਸਭ ਸੇ ਭੁਲਾਨਾ ਨ ਫਿਰ ਕਭੀ
 'ਬਾਰਿ ਦਿਗਰ' ਛੋੜ ਕੇ ਸਤਾਨਾ ਨ ਫਿਰ ਕਭੀ
 ਹਮ ਕੋ ਇਕੇਲੇ ਛੋੜ ਕੇ ਜਾਨਾ ਨ ਫਿਰ ਕਭੀ
 ਕਹ ਦੇਤੇ ਹੈਂ ਯੂੰ ਹੰਸ ਕੇ ਰੁਲਾਨਾ ਨ ਫਿਰ ਕਭੀ

ਦੋਬਾਰਾ

ਬੱਚੋਂ ਕੀ ਗੁਫ਼ਤਗੂ ਜੋ ਸੁਨੀ ਦਾਦੀ ਜਾਨ ਨੇ।

ਬੇਇਖ਼ਤਯਾਰ ਰੋ ਦੀਆ ਉਸ 'ਵਾਲਾ ਸ਼ਾਨ' ਨੇ।

ਵਡਿਆਈ ਵਾਲੀ

“ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਫੇਰ ਨਾਂ ਕਦੀ ਭੁੱਲਣ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਲਵਾਂਗੇ। ਦੂਜੀ ਵਾਰ
 ਵਿਛੋੜ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਨਾਂ ਕਦੀ ਸਤਾਉਣਾ। ਸਾਨੂੰ ਕਦੀ ਵੀ ਕੱਲੇ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾਂ ਜਾਣਾ
 ਤੇ ਏਦਾਂ ਕਦੀ ਵੀ ਨਾ ਰੁਲਾਇਓ।”

ਜਦੋਂ ਦਾਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਇੰਝ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਉਸ
 ਵਡਿਆਈ ਵਾਲੀ ਮਾਂ ਨੇ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਫੁੱਟ-ਫੁੱਟ ਕੇ ਰੋਣਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਕਹਤੀ ਥੀ ਕਿ ਮੈਂ ਲੋਕੇ ਕਿਸ ਤਰਫ਼ ਕੋ ਜਾਊਂ
 ਬੇਟੇ ਕੋ ਔਰ ਬਹੁਓਂ ਕੋ ਯਾ ਰੱਬ! ਮੈਂ ਕੈਸੇ ਪਾਊਂ
 ਲਖਤਿ ਜਿਗਰ ਕੇ ਲਾਲ ਯਿ ਦੋਨੋਂ ਕਹਾਂ ਛਿਪਾਊਂ
 ਤੁਰਕੋਂ ਸੇ ਰਾਜਪੂਤੋਂ ਸੇ ਕਿਉਂ ਕਰ ਇਨ੍ਹੇ ਬਚਾਊਂ

ਬਿਪਤਾ 'ਜ਼ਈਫ਼ੀਓ' ਮੈਂ ਯਿ ਕਿਆ ਮੁੜ ਪਿ ਪੜ ਗਈ।

ਬੁਢਾਪਾ

ਥੀ ਕੌਨ ਸੀ ਘੜੀ ਮੈਂ ਪਿਸਰ ਸੇ ਬਿਛੁੜ ਗਈ।

ਮਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਸੂਮਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਿੱਧਰ ਜਾਵਾਂ। ਰੱਬਾ ! ਹੁਣ
 ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਬਹੂਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲਾਂ। ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਬੇਟੇ ਦੇ
 ਇਹਨਾਂ ਦੋ ਲਾਲਾਂ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਛੁਪਾਵਾਂ। ਤੁਰਕਾਂ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ
 ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬਚਾਵਾਂ। ਇਸ ਬੁੱਢੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਮੁਸੀਬਤ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਕਿਉਂ ਆ ਪਈ ?
 ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਘੜੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੁੱਤਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਗਈ ?

ਬੱਚੋਂ ਕਾ ਸਾਥ ਰਾਹ ਕਠਿਨ, ਸਰ ਪਿ ਸ਼ਾਮ ਹੈ
 ਸੁੰਨਸਾਨ 'ਦਸ਼ਤ' ਚਾਰ ਸੂ ਹੂ ਕਾ ਮੁਕ਼ਾਮ ਹੈ
 ਹੋਤਾ ਕਹਾਂ ਪਿ ਦੇਖੀਏ ਸ਼ਬ ਕੋ ਕੁਯਾਮ ਹੈ
 ਖ਼ਾਦਿਮ ਹੈ ਔਰ ਕੋਈ ਨ ਹਮਰਾਹ ਗੁਲਾਮ ਹੈ

ਗੰਗੂ ਰਸੋਈਆ ਹੈ ਫ਼ਕਤ ਸਾਥ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਲੇ ਦੇ ਕੇ ਰਹਿਬਰੀ ਕੋ ਯਿ 'ਹੈ ਹਾਤ' ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਅਫ਼ਸੋਸ

ਮੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਹਨ, ਰਸਤੇ ਬਹੁਤ ਭਿਆਨਕ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿਰ ਤੇ
 ਕਾਲੀ ਰਾਤ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸੁੰਨਸਾਨ ਬੀਆਬਾਨ ਜੰਗਲ ਹਨ ਤੇ ਡਰ
 ਛਾਇਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਹੁਣ ਕਿੱਥੇ ਠਹਿਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਕੇਵਲ ਇੱਕ
 ਨੌਕਰ ਹੈ ਕੋਈ ਰੱਖਿਅਕ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਕੇਵਲ 'ਗੰਗੂ' ਰਸੋਈਆ ਨਾਲ਼ ਰਹਿ ਗਿਆ
 ਹੈ। ਅਫ਼ਸੋਸੀ ਕਿ ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਇਹੋ ਬਾਕੀ ਹੈ।"

ਆਤੇ ਥੇ ਸ਼ੇਰ ਸਾਹਮਨੇ ਗਰਦਨ ਕੇ ਡਾਲ ਕੇ
 ਤਕਤੇ ਹਿਰਨ ਭੀ ਆਜ ਹੈਂ ਆਖੇਂ ਨਿਕਾਲ ਕੇ
 'ਨੈਰੰਗ' ਹੈਂ ਤਮਾਮ ਜ਼ਮਾਨੇ ਕੀ ਚਾਲ ਕੇ
 ਤੇਵਰ ਹੈਂ ਬਨ ਮੇਂ ਬਦਲੇ ਹੂਏ ਹਰ 'ਸ਼ਿਗਾਲ' ਕੇ
 ਦਰਪੇਸ਼ ਅਨਕਰੀਬ ਕੋਈ ਇਮਤਿਹਾਨ ਹੈ।
 ਖਤਰੇ ਮੇਂ ਦਿਖ ਰਹੀ ਮੁਝੇ ਬੱਚੇਂ ਕੀ ਜਾਨ ਹੈ।

ਅਨੋਖੀ ਖੇਡ
 ਗਿੱਦੜ

ਕਦੀ ਸ਼ੇਰ ਆਪਣੀਆਂ ਪੌਣਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਕਰਕੇ ਆਉਂਦੇ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ
 ਹਿਰਨ ਵੀ ਗਰਦਣਾਂ ਅਕੜਾ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਕੱਢ-ਕੱਢ ਸਾਡੀ ਵੱਲ ਤੱਕ ਰਹੇ ਹਨ।
 ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਚਾਲ ਦਾ ਰੰਗ ਹੀ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਹਰ ਗਿੱਦੜ ਦੀ
 ਵੀ ਤੱਕਣੀ ਵਿੱਚ ਪਰੀਵਰਤਨ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਏਦਾਂ ਲੱਗਦੇ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ
 ਨੇੜੇ ਹੀ ਸਾਡੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਹੋਣੀ ਹੈ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਜਾਨ ਮੈਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰ
 ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਪੂਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਗਾ ਇਰਾਦਾ ਹਜ਼ੂਰ ਕਾ
 ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਕਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਾ 'ਗੁਫੂਰ' ਕਾ
 ਹੈ ਸਖ਼ਤ ਇਮਤਹਾਂ ਜਿ ਕਿਸੀ ਬੇ-ਕਸੂਰ ਕਾ
 'ਹਾਫ਼ਿਜ਼' ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਹੈ ਦਿਲਿ 'ਨਾਸਬੂਰ' ਕਾ
 ਪਿਆਰੇ ਪਤੀ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਮੈਂ ਹੂੰ ਕਟਾ ਚੁੱਕੀ।
 ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਹੈ ਸਬਰ ਮਿਰਾ ਆਜ਼ਮਾ ਚੁੱਕੀ।

ਬਖ਼ਸ਼ਣ ਵਾਲਾ
 ਰਾਖਾ, ਬੇਸਬਰਾ

ਜੋ ਰੱਬ ਦਾ ਭਾਣਾ ਹੈ ਉਹ ਹੋਕੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨਿਰਦੋਸ਼
 ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਬਹੁਤ ਔਖੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਬੇ-ਸਬਰੇ ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਰਾਖਾ ਉਹ ਆਪ ਹੀ
 ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ
 ਚੁੱਕੀ ਹਾਂ ਤੇ ਰੱਬਾ ! ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਸਬਰ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰ
 ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

ਲੇਕਿਨ ਜਿ ਦੋ 'ਸਮਰ' ਹੋਂ ਮਿਰੇ ਨੌਨਿਹਾਲ ਕੇ
ਬੇਟੇ ਹੋਂ ਦੋਨੋਂ 'ਸਰਵਰਿ' ਫੌਜਿ ਅਕਾਲ ਕੇ
ਰੱਖ ਕਰ ਇਨ੍ਹੋਂ ਕਲੇਜੇ ਮੇਂ ਆਂਖੋਂ ਮੇਂ ਡਾਲ ਕੇ
ਬੇਟੇ ਕੀ ਲੇਕੇ ਜਾਊਂ ਅਮਾਨਤ ਸੰਭਾਲ ਕੇ

ਬੇਟੇ ਕਾ ਮਾਲ ਹੈ ਜਿਹ ਬਹੂ ਕੀ ਕਮਾਈ ਹੈ।

ਹੈ ਮੇਰੀ ਲਾਖ ਫਿਰ ਭੀ, ਜਿ ਦੌਲਤ ਪਰਾਈ ਹੈ।

ਪਰ ਇਹ ਦੋ ਬੇਟੇ ਅਕਾਲ ਸੈਨਾ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸਾ ਕੇ ਅਤੇ ਕਲੇਜੇ ਨਾਲ ਲਾਕੇ ਅਮਾਨਤ ਵਜੋਂ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵਾਂਗੀ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਬੇਟੇ ਦਾ ਮਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਬਹੂ ਦੀ ਕਮਾਈ (ਪੈਦਾਇਸ਼) ਹੈ। ਮੈਂ ਭਾਵੇਂ ਲੱਖ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਹਾਂ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪਰਾਈ ਦੌਲਤ ਹੀ ਹੈ।

ਮਨਜ਼ੂਰ ਇਸ ਘੜੀ ਜੋ ਤੁਝੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਹੈ
ਹਾਜ਼ਰ ਬਜਾਇ ਪੋਤੋਂ ਕੇ ਦਾਦੀ ਕੀ ਜਾਨ ਹੈ
ਹੂੰ ਸੁਰਖਰੂ ਬਹੂ ਸੇ ਯਹੀ ਦਿਲ ਮੇਂ ਧਯਾਨ ਹੈ
ਬੀਕਾ ਨ ਇਨ ਕਾ ਵਾਲ ਹੋ ਡਰ ਜਿ ਹਰ ਆਨ ਹੈ

ਵਰਨਾ ਜਵਾਬ ਦੁੰਗੀ, ਮੈਂ ਕਯਾ ਇਨਕੇ ਬਾਪ ਕੋ।

ਸਦਕੇ ਕਰੂੰ ਮੈਂ ਇਨਕੇ ਸਰੋਂ ਪੇ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕੋ।

ਰੱਬਾ! ਇਸ ਵਕ਼ਤ ਜੋ ਇਮਤਿਹਾਨ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਪੋਤਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਾਦੀ ਦੀ ਜਾਨ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਬਹੂ ਅਰਥਾਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਣ ਵੱਲ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਹੈ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹੋ ਡਰ ਖਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੋਤਿਆਂ ਦਾ ਵਾਲ ਬਿੰਗਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਵਰਨਾ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ਕੀ ਜਵਾਬ ਦੇਵਾਂਗੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਕਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੀ।

ਗੰਗੂ ਰਸੋਈਏ ਨੇ ਜੁ ਦੇਖਾ ਯਿਹ 'ਇਜ਼ਤਰਾਬ'
ਮਾਤਾ ਸੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੀ ਕੀਆ ਉਸ ਨੇ ਯਿ ਸ਼ਿਤਾਬ
'ਗਾਂਉ' ਮੇਰਾ ਕਰੀਬ ਹੈ ਚਲੀਏ ਵਹਾਂ ਜਨਾਬ!
ਬਾਗੋਂ ਉਠਾ ਕੇ ਆਈਏ ਪੀਛੇ 'ਸਰੇ ਸ਼ਿਤਾਬ'

ਬੇਚੈਨੀ, ਘਬਰਾਹਟ

'ਖੇੜੀ' ਮੇਂ ਆ ਬਿਰਾਜੇ ਯਿ 'ਅਲਕਿੱਸਾ' ਸ਼ਾਮ ਕੋ।
ਕੋਠਾ ਬਾਹਮਨ ਨੇ ਦੀਆ ਥਾ ਇੱਕ, ਕਯਾਮ ਕੋ।

ਗੱਲ ਕੀ

ਗੰਗੂ ਰਸੋਈਏ ਨੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਏਦਾਂ ਬੇਚੈਨੀ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਉਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੈ, ਆਵੋ ਆਪਾਂ ਉੱਥੇ ਚੱਲਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਫਟਾਫਟ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡੇ ਆਵੋ। ਗੱਲ ਕੀ ਤੁਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਆ ਪੁੱਜੇ ਜਿੱਥੇ ਗੰਗੂ ਬਾਹਮਣ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕੋਠਾ (ਕਮਰਾ) ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

ਦਿਨ ਭਰ ਕੀ ਦੌੜ ਧੂਪ ਸੇ, ਸਭ ਕੋ ਥਕਾਨ ਥਾ
ਮਹਿਫੂਜ਼ ਹਰ ਤਰਹ ਸੇ ਬਜ਼ਾਹਰ ਮਕਾਨ ਥਾ
ਬਰਸੋਂ ਜਿਸੇ ਖਿਲਾਯਾ ਥਾ ਵੁਹ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਥਾ
ਖਤਰੇ ਕਾ ਇਸ ਵਜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਵਹਿਮੇ ਗੁਮਾਨ ਥਾ
ਨੌਕਰ ਕਾ ਘਰ ਸਮਝ ਕੇ ਵੁਹ ਬੇਫਿਕਰ ਹੋ ਗਏ।
ਲਗ ਕਰ ਗਲੇ ਸੇ ਦਾਦੀ ਕੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਸੋ ਗਏ।

ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦੀ ਦੌੜ ਭੱਜ ਕਾਰਨ ਸਾਰੇ ਥੱਕੇ ਟੁੱਟੇ ਸਨ। ਮਕਾਨ ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਸੀ। ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਬਰਸਾਂ ਤੋਂ ਖਾਧ ਖੁਰਾਕ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਸੀ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਏਥੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਨੌਕਰ ਦਾ ਘਰ ਸਮਝ ਕੇ ਮਾਤਾ ਤੇ ਬੱਚੇ ਚਿੰਤਾ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਦਾਦੀ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਸੌਂ ਗਏ।

ਮਾਤਾ ਕੇ ਸਾਥ ਡਿੱਬਾ ਥਾ 'ਜੇਵਰਾਤ' ਕਾ ਗਹਿਣੇ
 ਲਲਚਾ ਜਿਸੇ ਥਾ ਦੇਖਕੇ ਜੀ 'ਬਦਸਿਫ਼ਾਤ' ਕਾ ਭੈੜਾ
 ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਜਬਕਿ ਵਕਤ ਹੂਆ ਆਧੀ ਰਾਤ ਕਾ
 ਜੀ ਮੇਂ ਕੀਆ ਨ ਖੌਫ਼ ਕੁੱਛ 'ਆਕ਼ਾ' ਕੀ ਮਾਤ ਕਾ ਮਾਲਿਕ
 ਮੁਹਰੇਂ ਕਾ 'ਬਦਰਾ' ਔਰ ਵੁਹ ਡਿੱਬਾ ਉੜਾ ਗਿਆ। ਬੈਲੀ
 ਧੋਖੇ ਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਨ ਵੁਹ ਖਜ਼ਾਨਾ ਚੁਰਾ ਗਿਆ।

ਮਾਤਾ ਜੀ ਪਾਸ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦਾ ਡੱਬਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਭੈੜੇ ਗੰਗੂ ਦਾ ਦਿਲ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਹੋਈ, ਉਸਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਮਾਲਕ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਅਹਿਸਾਨ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੋਹਰਾਂ ਦੀ ਬੈਲੀ ਅਤੇ ਉਹ ਡੱਬਾ ਉੜਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਉਸ ਬ੍ਰਾਹਮਨ ਨੇ ਸਾਰਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਚੋਰੀ ਕਰ ਲਿਆ।

ਬਦਜ਼ਾਤ 'ਬਦਸਿਫ਼ਾਤ' ਵੁਹ ਗੰਗੂ ਨਿਮਕਹਰਾਮ ਧੋਖੇਬਾਜ਼
 ਟੁਕੜੇਂ ਪੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇ ਜੁ ਪਲਤਾ ਰਹਾ 'ਮੁਦਾਮ' ਹਮੇਸ਼ਾ
 ਘਰ ਲੇਕੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇਂ ਕੇ ਆਯਾ ਜੋ ਬਦਲਗਾਮ
 ਥਾ ਜ਼ਰ ਕੇ ਲੂਟਨੇ ਕੇ ਕੀਆ ਯਿਹ ਇੰਤਜ਼ਾਮ
 ਦੁਨੀਆਂ ਮੇਂ ਅਪਨੇ ਨਾਮ ਕੇ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਗਿਆ।
 ਦੁਸ਼ਮਨ ਭੀ ਜੋ ਨ ਕਰਤਾ ਵੁਹ ਯਿ ਕਾਮ ਕਰ ਗਿਆ।

ਉਹ ਹਰਾਮੀ ਤੇ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਗੰਗੂ ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪਲਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਜੋ ਬੇਸ਼ਰਮ, ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਲੁੱਟਣ ਲਈ ਇਹ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਹ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਗਿਆ। ਅਜੇਹਾ ਘਟੀਆ ਕੰਮ ਕਰ ਗਿਆ ਜੋ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

‘ਅਲਕਿੱਸਾ’ ਜਬ ਸਵੇਰ ਕੋ ਜਾਗੀ ਗੁਰੂ ਕੀ ਮਾਂ
 ਰੱਖੇ ਹੂਏ ਖਜ਼ਾਨਾ ਕਾ ਪਾਯਾ ਨ ਕੁਛ ਨਿਸ਼ਾਂ
 ਗੰਗੂ ਸੇ ਬੋਲੀ ‘ਲੇਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਸਬਰਿ ‘ਬੇਕਸਾਂ’
 ਜ਼ਰ ਲੇ ਗਿਆ ਉਠਾ ਰਕੇ ਤੂ ਐਂ ‘ਜ਼ਿਸ਼ਤ-ਰੂ’ ਕਹਾਂ
 ਬਿਹਤਰ ਥਾ ਮਾਂਗ ਲੇਤਾ ਤੂ ਹਮ ਸੇ ਤਮਾਮ ਮਾਲ।
 ਲੇਕਿਨ ਹੁਆ ਚੁਰਾਨੇ ਸੇ, ਤੁਝ ਪਰ ਹਰਾਮ ਮਾਲ।

ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ

 ਬੇਸਹਾਰਾ
 ਕਾਲ-ਮੂੰਹਾਂ

ਗੱਲ ਕੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਵੇਰ ਹੋਣ ਤੇ ਗੁਰੂਮਾਤਾ ਜਾਗੀ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸਾਰਾ ਹੀ ਖਜ਼ਾਨਾ ਗੁੰਮ ਸੀ ਤੇ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਗੰਗੂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਗੰਗੂ! ਸਾਡਾ ਬੇਸਹਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਬਰ ਕਿਉਂ ਅਜ਼ਮਾਉਣ ਲੱਗਿਆ ਹੈਂ। ਕਾਲੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲਿਆ! ਸਾਡਾ ਸਾਰਾ ਧੰਨ ਤੂੰ ਕਿੱਥੇ ਚੁੱਕ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈਂ। ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਤੂੰ ਮੰਗ ਕੇ ਲੈ ਲੈਂਦਾ। ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਮਾਲ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਨਮਕ ਹਰਾਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈਂ।”

ਜਿਸ ਘਰ ਕਾ ਤੂ ਗੁਲਾਮ ਥਾ ਉਨ ਸੇ ਦਗ਼ਾ ਕੀਆ
 ਲਾ ਕਰ ਕੇ ਘਰ ਮੇਂ ਕਾਮ ਯਿ ਕਿਆ ਬੇਵਫ਼ਾ ਕੀਆ
 ਜ਼ਰ ਕੇ ਲੀਏ ਸਵਾਲ ਨ ਕਿਉਂ ‘ਬਰਮਲਾ’ ਕੀਆ
 ਹਮ ਸੇ ਤੋ ਜਿਸ ਨੇ ਭੀ ਮਾਂਗਾ ਅਤਾ ਕੀਆ

ਸਪੱਸ਼ਟ

ਮਾਤਾ ਹੂੰ ਕਲਗੀਧਰ ਕੀ ਤੁਝੇ ਕਿਆ ਖਬਰ ਨ ਥੀ ?

ਤੇਰੀ ਤਰਹ ਤੋ ਮੁਝ ਕੋ ਜ਼ਰਾ ਹਿਰਸਿ ਜ਼ਰ ਨ ਥੀ ?

ਤੂੰ ਜਿਸ ਘਰ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਸੀ, ਉਸ ਨਾਲ ਹੀ ਧੋਖਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਬੇਵਫ਼ਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਜੇ ਪੈਸਾ ਤੇ ਸੋਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਤੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦੱਸਿਆ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਜਿਸਨੇ ਮੰਗਿਆ, ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕਲਗੀਧਰ ਦੀ ਮਾਂ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਵਾਂਗ ਕੋਈ ਲਾਲਚ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੇ ਨਾਮ ਪਿ ਕੁਲ ਮਾਲੋ ਜਰ ਭੀ ਦੂ
 ਖਲਕੁਤ ਕੇ ਫਾਯਦੇ ਕੋ ਲੁਟਾ ਅਪਨਾ ਘਰ ਭੀ ਦੂ
 ਗਰਦਨ ਪਤੀ ਕੀ ਦੇ ਚੁੱਕੀ ਅਪਨਾ ਸਰ ਭੀ ਦੂ
 'ਖੁਸ਼ਨੂਦੀਏ ਅਕਾਲ' ਕੋ, ਲਖਤਿ ਜਿਗਰ ਭੀ ਦੂ

ਰੱਬੀ ਖੁਸ਼ੀ

ਕਰਾਰ ਕਰ ਲੇ ਅਪਨੀ ਖਤਾ ਕਾ ਤੂ ਗਰ ਅਭੀ।

ਹਮ ਬਖਸ਼ ਦੇਂਗੇ ਸ਼ੌਕ ਸੇ ਸਭ ਮਾਲੋ ਜਰ ਅਭੀ।

ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਸਾਰਾ ਮਾਲ ਤੇ ਧੰਨ ਲੁਟਾ ਸਕਦੀ ਹਾਂ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਖਾਤਰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਵੀ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦਾ ਸੀਸ ਦੇ ਚੁੱਕੀ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਵੀ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗੀ। ਜੇ ਹੁਣੇ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਕੁਸੂਰ ਮੰਨ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਤੈਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗੇ।

ਉਪਦੇਸ਼ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਕਾ ਸੁਨ ਕਰ ਵਹ ਬੇਹਯਾ
 ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਨੇ ਕੀ ਜਗ੍ਹਾ ਚਿੱਲਾਨੇ ਲਗ ਗਯਾ
 ਬਕਤਾ ਬਾ ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ੋਰ ਸੇ, ਦੇਖੋ ਗਜ਼ਬ ਹੈ ਕਯਾ
 ਤੁਮ ਕੋ ਪਨਾਹ ਦੇਨੇ ਕੀ ਕਯਾ ਥੀ ਯਹੀ 'ਸਜਾ' ?

ਬਦਲਾ

ਫਿਰਤੇ ਹੋ ਜਾਂ ਛਿਪਾਏ ਹੁਏ ਖੁਦ ਨਵਾਬ ਸੇ।

ਕਹਤੇ ਹੋ ਮੁਝ ਕੋ ਚੋਰ ਯਿ ਫਿਰ ਕਿਸ ਹਿਸਾਬ ਸੇ ?

ਪਰ ਉਹ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਬਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, 'ਦੇਖੋ ਕਿੰਨਾ ਗਜ਼ਬ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦੇਣ ਦੀ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਨਵਾਬ ਪਾਸੋਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਂਦੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹੋ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਚੋਰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ।'

ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਘਰ ਸੇ ਚਲ ਦੀਆ ਫਿਰ ਵੁਹ ਨਿਮਕ-ਹਰਾਮ

ਪਹੁੰਚਾ ਵੁਹ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਪਿ ਮੋਰੰਡਾ ਜਿਸ ਕਾ ਨਾਮ

ਮੁਖਬਰ ਵਹਾਂ ਨਵਾਬ ਕੇ ਰਖਤੇ ਥੇ ਕੁਛ ਕ੍ਰਾਮ

ਖੁਫੀਆ ਕੁਛ ਉਨ ਸੇ ਕਰਨੇ ਲਗਾ 'ਬਦ ਸਿਯਰ'-ਕਲਾਮ

ਭੈੜਾ

ਮਤਲਬ ਥਾ ਜਿਸਕਾ 'ਘਰ ਮਿਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਲਾਲ ਹੈਂ।

ਜਿਨਕੋ ਪਕੜਨੇ ਕੇ ਸਭੀ 'ਖ਼ਾਹਾਂ' ਕਮਾਲ ਹੈ।'

ਇੱਛਕ

ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਨਿਮਕ ਹਰਾਮ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਘਰੋਂ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਮੋਰੰਡਾ ਨਾਮੀ
ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ ਨਵਾਬ ਦੇ ਕੁੱਝ ਸੂਹੀਏ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ
ਇੱਕ ਨਾਲ ਬੇਹਯਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ
ਲਾਲ ਮੇਰੇ ਘਰ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਇੱਛਕ ਹੋ।

ਰਾਜੇਂ ਸੇ ਔਰ ਨਵਾਬ ਸੇ ਦਿਲਵਾਓ ਗਰ ਇਨਾਮ

ਆਕ੍ਰਾ ਕੀ ਮਾਂ ਕੇ ਬੇਟੇ ਕੇ ਪਕੜਾਉ 'ਲਾ ਕਲਾਮ'

ਨਿਰਸੰਦੇਹ

ਪਾ ਕੇ ਸਿਲਾ ਬਜ਼ੀਦ ਸੇ ਤੁਮ ਭੀ ਹੋ ਸ਼ਾਦ ਕਾਮ

ਮੁੜ ਕੇ ਭੀ ਖਿਲਅਤੋਂ ਸੇ ਕਰੋ 'ਫਾਇਜ਼ੁਲਮਰਾਮ'

ਸਫਲ

ਅਲਕੁੱਸਾ ਲੇ ਕੇ ਸਾਬ ਵੁਹ, ਜਾਸੂਸ ਆ ਗਿਆ।

ਪਕੜਾਨੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇਂ ਕੋ ਮਨਹੂਸ ਆ ਗਿਆ।

“ਜੇ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਨਵਾਬ ਪਾਸੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਇਨਾਮ ਦਿਲਵਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਮੈਂ
ਬਿਲਾਸ਼ੱਕ ਮਾਲਕ ਦੀ ਮਾਂ ਅਤੇ ਬੇਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪਕੜਵਾ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਇਨਾਮ
ਪਾਕੇ ਅਤਿਅੰਤ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਣਾ ਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਖ਼ਿਲਅਤ ਮੈਨੂੰ ਦਿਲਵਾ ਕੇ ਸਫਲ ਬਣਾ
ਦੇਣਾ।” ਗੱਲ ਕੀ, ਉਹ ਸੂਹੀਆ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ
ਮਨਹੂਸ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਵਾ ਦੇਵੇ।

ਬੱਚੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲੀਏ
 ਕਾਬੂ ਬ-ਜਬਰ ਬੇ ਕਸੇ ਬੇ ਯਾਰ ਕਰ ਲੀਏ
 ਕੁਬਜ਼ੇ ਮੇਂ ਅਪਨੇ 'ਦੁਰਿ ਸ਼ਾਹਵਾਰ' ਕਰ ਲੀਏ
 ਸਰਹੰਦ ਸਾਬ ਚਲਨੇ ਕੋ ਤੱਯਾਰ ਕਰ ਲੀਏ

ਸ਼ਾਹੀ ਮੋਤੀ

ਪੀਨਸ ਥੀ ਨ ਪਾਲਕੀ ਥੀ ਨ ਵਹ ਅੰਬਾਰੀ ਥੀ।

ਬਦਬਖ਼ਤ ਲਾਏ ਬੈਲ ਕੀ ਗਾੜੀ ਸਵਾਰੀ ਥੀ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਬੱਚੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਏ ਅਤੇ ਬੇਸਹਾਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਦੋ
 ਸ਼ਾਹੀ ਮੋਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੁਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ਼ ਸਰਹਿੰਦ
 ਜਾਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਲਾ ਲਿਆ। ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ, ਜਿਹੜੇ ਕਦੀ ਸ਼ਾਨ ਪਾਲਕੀ ਵਿੱਚ
 ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਸਨ, ਬੈਲ-ਗੱਡੀ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਤੁਰ ਗਏ।'

ਸਰਹੰਦ ਜਾ ਕੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹਜ਼ਾਰ 'ਇਜ਼ਤਰਾਬ' ਸੇ
 ਦੋ ਚਾਰ ਹਾਏ ਜਬ ਹੂਏ ਜ਼ਾਲਿਮ ਨਵਾਬ ਸੇ
 ਕਮਬਖ਼ਤ ਦੇਖਤੇ ਹੀ ਯਿ ਬੋਲਾ 'ਅਤਾਬ' ਸੇ
 ਫ਼ਿਲਹਾਲ ਇਨ ਕੋ ਕ੍ਰੈਦ ਮੇਂ ਰਖੋ ਗੁਜ਼ਾਬ ਸੇ

ਬੇਚੈਨੀ

ਗੁੱਸਾ

ਗੁੰਬਦ ਥਾ ਜਿਸ ਮਕਾਂ ਮੇਂ 'ਮੁਕੁੱਯਦ' ਹਜ਼ੂਰ ਥੇ।

ਕੈਦ

ਦੋ ਚਾਂਦ ਏਕ ਬੁਰਜ ਮੇਂ ਰਖਤੇ ਜ਼ਹੂਰ ਥੇ।

ਹਜ਼ਾਰ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਤੇ ਬੇਚੈਨੀ ਸਹਿੰਦੇ ਜਦੋਂ ਸਰਹਿੰਦ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਨਵਾਬ
 ਨਾਲ਼ ਗੁੱਸੇ ਭਰੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੰਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ਼ ਨਵਾਬ ਦੇਖਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਗੁੱਸੇ
 ਨਾਲ਼ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਾਲੇ ਕ੍ਰੈਦ ਵਿੱਚ ਰੱਖੋ। ਜਿਸ ਮਕਾਨ ਉੱਤੇ ਇੱਕ
 ਗੁੰਬਦ ਬਣਿਆ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਕ੍ਰੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ
 ਬੁਰਜ ਵਿੱਚ ਦੋ ਚਾਰ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਕ੍ਰੈਦਿ ਬਲਾ ਮੇਂ ਤੀਸਰਾ ਦਿਨ ਥਾ ਜਨਾਬ ਕੋ
ਬੇ ਆਬ ਕਰ ਚੁਕੀ ਥੀ, 'ਅਤਸ' ਹਰ ਗੁਲਾਬ ਕੋ
ਤਰਸੇ ਹੂਏ ਰਿਜ਼ਕ ਕੋ ਜੀ ਔਰ ਖਵਾਬ ਕੋ
ਇਕ ਰੋਜ਼ ਸੁੱਚਾਨੰਦ ਯਿਹ ਬੋਲਾ ਨਵਾਬ ਕੋ—

ਪਿਆਸ

ਮੰਗਵਾਕੇ ਕਲਗੀਧਰ ਕੇ ਪਿਸਰ ਇੰਤਕਾਮ ਲੇ।

ਮਾਸੂਮ ਉਨ੍ਹੇਂ ਸਮਝ ਕੇ ਦਯਾ ਸੇ ਨ ਕਾਮ ਲੇ।

ਕ੍ਰੈਦ ਵਿੱਚ ਤੀਜਾ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਿਆਸ ਹਰ ਗੁਲਾਬ ਨੂੰ ਪਿਆਸਾ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭੁੱਖ ਜੀਣਾ ਹਰਾਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਨੇ ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਬਦਲਾ ਲਵੋ ਐਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਸੂਮ ਸਮਝ ਕੇ ਰਹਿਮ ਨਾਂ ਕਰੀ ਜਾਵੇ।

ਬੋਲਾ ਵਹ ਸੁੱਚਾਨੰਦ ਸੇ 'ਲੇ ਆ ਉਨ੍ਹੇਂ ਸ਼ਿਤਾਬ'
'ਚਰਕੋ' ਸੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇ ਜਿਗਰ ਹੈ ਮੇਰਾ ਕਬਾਬ
ਗੋਬਿੰਦ ਨੇ ਗੰਵਾ ਦੀਆ ਸਭ ਮੇਰਾ ਰੋਅਬ-ਦਾਬ
ਰਾਜੋਂ ਕੇ ਸਾਬ ਮੇਰੀ ਭੀ ਮੱਟੀ ਹੂਈ ਖਰਾਬ

ਚੋਭਾਂ

ਦੁਸ਼ਮਨ ਕੇ ਬੱਚੇ ਕੁਤਲ ਕਰੂੰਗਾ ਜ਼ਰੂਰ ਮੈਂ।

ਕਹਨੇ ਪਿ ਤੇਰੇ ਆਜ ਚਲੂੰਗਾ ਜ਼ਰੂਰ ਮੈਂ।

ਇਹ ਸੁਣ ਨਵਾਬ ਨੇ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਹੁਣੇ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਲੈ ਆਵੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚੋਭਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਜਿਗਰ ਕਬਾਬ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਗੋਬਿੰਦ ਨੇ ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਰੋਅਬ ਦਾਬ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਵੀ ਮਿੱਟੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਤਲ ਕਰਕੇ ਹਟੂੰਗਾ ਤੇ ਅੱਜ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਕਹਿਣੇ ਉੱਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਅਮਲ ਕਰੂੰਗਾ।

ਬੱਚੋਂ ਕੋ ਲੇਨੇ ਆਏ ਗਰਜ ਚੰਦ ਬੇਹੱਯਾ
 ਸਰਦਾਰ ਇਨ ਕਾ ਕਹਿਤੇ ਕਿ ਸੁੱਚਾਨੰਦ ਬਾ
 ਮਾਤਾ ਨੇ ਦੇਖ ਕਰ ਕਹਾ—ਹੈ! ਹੈ! ਗਜ਼ਬ ਹੂਆ
 ਬਸ ਆਨ ਪਹੁੰਚਾ ਸਿਰ ਪਿ ਹੈ ਮੋਕਾ ਜੁਦਾਈ ਕਾ
 ਦੇਖੁੰਗੀ ਉਮਰ ਭਰ ਕੋ ਨ ਪਯਾਰੀ ਸੂਰਤੋਂ।
 ਮੱਟੀ ਮੋਂ ਮਿਲਨੇ ਵਾਲੀ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਵਾਰੀ, ਸੂਰਤੋਂ।

ਬੱਸ ਕੁੱਝ ਬੰਦੇ ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਗੂ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮਾਤਾ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਕੁਹਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਜੁਦਾਈ ਦਾ ਸਮਾਂ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਉਮਰ ਭਰ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਣਾ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ।

ਜਾਨੇ ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਆਓ ਗਲੇ ਸੇ ਲਗਾ ਤੇ ਲੂੰ
 ਕੇਸੋਂ ਕੋ ਕੰਘੀ ਕਰੂੰ ਮੂੰਹ ਧੁਲਾ ਤੇ ਲੂੰ
 ਪਿਆਰੇ ਸਰੋਂ ਪੈ ਨੰਨੀ ਸੀ ਕਲਗੀ ਸਜਾ ਤੇ ਲੂੰ
 ਮਰਨੇ ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਤੁਮ ਕੋ ਮੈਂ ਦੁਲਹਾ ਬਨਾ ਤੇ ਲੂੰ

ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਨੇ 'ਆਰਾਸਤਾ' ਕੀਆ।

ਸਜਾ ਦਿੱਤਾ

ਤੀਰੇ ਕਮਾਂ ਸੇ ਤੇਗ ਸੇ 'ਪੈਰਾਸਤਾ' ਕੀਤਾ।

ਫ਼ਬਾਇਆ

“ਆਓ ਪੁੱਤਰੋ! ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੱਲ ਨਾਲ ਤਾਂ ਲਾ ਲਵਾਂ। ਤੁਹਾਡੇ ਕੇਸ ਵਾਹ ਕੇ ਮੂੰਹ ਧੁਲਾ ਦੇਵਾਂ। ਪਿਆਰੇ ਸਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਕਲਗੀਆਂ ਸਜਾ ਦੇਵਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੂਲੇ ਬਣਾ ਦੇਵਾਂ।” ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਜਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਤੀਰਾਂ ਕਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਫੱਬਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਬੇਟੇ ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਬਿਛੜੀ ਥੀ ਤੁਮ ਭੀ ਬਿਛੜ ਚਲੇ
 ਬਿਗੜੇ ਹੂਏ ਨਸੀਬ ਯੇ ਜਯਾਦਾ ਬਿਗੜ ਚਲੇ
 ਬੇ ਰਹਿਮ ਦੁਸ਼ਮਨੋਂ ਕੇ ਤੁਮ ਹਾਥੋਂ ਮੇਂ ਪੜ ਚਲੇ
 ਜ਼ਿੰਜੀਰਿ ਗ਼ਮ ਮੇਂ ਮੁਝ ਕੋ ਯਹਾਂ ਪਰ ਜਕੜ ਚਲੇ

ਬਿਹਤਰ ਥਾ ਤੁਮ ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਮੈਂ ਦੇਤੀ ਪਰਾਨ ਕੋ।

ਦੁਖ ਸੇ ਤੁਮਾਰੇ ਦੁਖ ਹੈ, 'ਸਿਵਾ' ਮਿਰੀ ਜਾਨ ਕੋ।

ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ

“ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੜੀ ਸੀ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਵਿਛੜ ਗਏ ਹੋ। ਮੇਰੀ ਵਿਗੜੀ ਹੋਈ ਕ੍ਰਿਸਮਤ ਹੋਰ ਵਿਗੜ ਗਈ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਨਿਰਦਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਏ ਹੋ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਫ਼ਿਕਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਜੀਰਾਂ ਪਾ ਚੱਲੇ ਹੋ। ਚੰਗਾ ਸੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਾਨ ਤਿਆਗ ਦੇਂਦੀ। ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੇਰਾ ਦੁੱਖ ਹੋਰ ਵੱਧ ਗਿਆ।”

ਕਹਿ ਕੇ ਰੋਤੀ ਜਾਤੀ ਥੀ ਜ਼ਾਰੋ ਜ਼ਾਰ ਮਾਤ
 ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਅਰ ਫ਼ਤਿਹ ਪਿ ਹੋਤੀ ਨਿਸਾਰ ਮਾਤ
 ਇਸ ਦਰਜਾ ਰੰਜੇ ਗ਼ਮ ਸੇ, ਹੂਈ ਬੇਕਰਾਰ ਮਾਤ
 ਗ਼ਸ਼ ਖਾ ਕੇ ਗਿਰਨੇ ਵਾਲੀ ਥੀ ਬੇਇਖ਼ਤਯਾਰ ਮਾਤ

ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਗਾਂ ਨੇ ਬੜ੍ਹ ਕੇ ਸੰਭਾਲਾ ਹਜ਼ੂਰ ਕੋ।

ਢਾਰਸ ਬੰਧਾਈ ਕਹਿਕੇ, ਦਿਲੇ ਨਾ ਸਬੂਰ ਕੋ।

ਏਦਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਮਾਤਾ ਜ਼ਾਰ ਜ਼ਾਰ ਰੋਂਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਅਤੇ ਫ਼ਤਹਿ ਉੱਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਫ਼ਿਕਰ ਤੇ ਦੁੱਖ ਨਾਲ਼ ਏਨੀ ਬੇਚੈਨ ਸੀ ਕਿ ਬਸ ਬੇਸੁੱਧ ਹੋ ਕੇ ਗ਼ਮ ਨਾਲ਼ ਗਿਰਨ ਬਰਾਬਰ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ਼ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਅਤੇ ਦਲਾਸਾ ਦਿੱਤਾ।

ਫੁਰਮਾਏ 'ਦਸਤ ਬਸਤਾ' ਵਹ ਦੋਨੋਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਲ
ਜੀ ਕਿਉਂ ਮੁਕੱਦਸਾ ਕਾ ਹੈ ਅਪਨੇ ਲੀਏ ਨਿਢਾਲ
ਕੁਰਬਾਨੀਓਂ ਕੀ ਪੰਥ ਕੋ ਹਾਜਤ ਭੀ ਹੋ ਕਮਾਲ
ਜਾਂ ਸੀ ਹਕੀਰ ਚੀਜ਼ ਕਾ ਫਿਰ ਹਮ ਕੋ ਹੋ ਖ਼ਜਾਲ ?

ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੇ ਜਾਨ ਪਿਆਰੀ ਨਹੀਂ ਹਮੇਂ।

ਭਾਤੀ ਜਿ 'ਆਹੋ-ਜ਼ਾਰੀ' ਤੁਮਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹਮੇਂ।

ਰੋਣਾ

ਦੋਵੇਂ ਗੁਰੂ ਬੇਟੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਮਾਤਾ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਪਾਕ
ਕੰਮ ਉੱਤੇ ਨਿਢਾਲ ਨਾ ਹੋਵੋ। ਪੰਥ ਨੂੰ ਅੱਜ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਜਾਨ
ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਘਟੀਆ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਮਾਤਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਨਾ ਦਿਵਾਓ। ਸਾਨੂੰ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਜਾਨ ਪਿਆਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਡਾ ਰੋਣਾ ਧੋਣਾ ਸਾਨੂੰ
ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ।”

ਰੁਖ਼ਸਤ ਦੇ ਅਬ ਖੁਸ਼ੀ ਸੇ ਕਿ ਜਾਨੇਂ ਫਿਦਾ ਕਰੇਂ
ਦੁਨੀਆਂ ਸੇ 'ਜਬਰੋ ਜ਼ੋਰ' ਕਾ ਹਮ ਖ਼ਾਤਮਾ ਕਰੇਂ
ਹਾਸਲ ਸਰੋਂ ਕੇ ਦੇ ਕੇ ਖ਼ੁਦਾ ਕੀ ਰਜ਼ਾ ਕਰੇਂ

ਜ਼ੁਲਮ

ਨਾਮ ਅਪਨੇ ਬਾਪ ਦਾਦੇ ਕਾ, ਮਰ ਕਰ 'ਸਿਵਾ' ਕਰੇਂ

ਵੱਡਾ

‘ਗਿਰਿਯਾ’ ਕੇ ਜ਼ਬਤ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਨੇ।

ਰੋਣਾ

‘ਵਾਰੀ ਗਈ ਲੋ ਜਾਓ!’ ਕਹਾ ਦਾਦੀ ਜਾਨ ਨੇ।

ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਈ

“ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਤੋਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਜਾਨਾਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰੀਏ ਅਤੇ
ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ੁਲਮ ਅਤੇ ਧੱਕੇ ਦਾ ਖ਼ਾਤਮਾ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਦੇ
ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰ ਦੇਈਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਦਾਦੇ ਦਾ ਨਾਮ ਅਮਰ
ਕਰ ਦੇਈਏ।” ਇਹ ਸੁਣ ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੇ ਰੋਣਾ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ
ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਪੁੱਤਰੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ। ਜਿਥੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਹੁਣ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਜਾਵੋ।

ਲੇਨੇ ਜੋ ਲੋਗ ਆਏ 'ਜ਼ਲੂਮੋ ਜਹੂਲ' ਥੇ
 ਇਨਸਾ ਕਾ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨੇ ਹੁਏ ਵਹ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਥੇ
 ਚਲਨੇ ਮੇਂ ਦੇਰ ਕਰਨੇ ਸੇ ਹੋਤੇ 'ਮਲੂਲ' ਥੇ
 ਇਕ ਦਮ ਘਿਰੇ ਹੁਏ ਗੋਯਾ ਕਾਟੋਂ ਮੇਂ ਫੂਲ ਥੇ
 ਤਸਲੀਮ ਕਰਕੇ ਦਾਦੀ ਸੇ ਬੱਚੇ ਜੁਦਾ ਹੁਏ।
 ਦਰਬਾਰ ਮੇਂ ਨਵਾਬ ਕੇ ਦਾਖ਼ਲ ਵਹ ਆ ਹੁਏ।

ਮੂਰਖ, ਧੱਕੇਬਾਜ਼

ਗੁਸਿ, ਅੱਗ ਬਗੋਲੇ

ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਆਏ ਬਹੁਤ ਮੂਰਖ ਅਤੇ ਧੱਕੇਬੋਰ ਸਨ।
 ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਾਨਵੀ ਵਜੂਦ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਵਿਅਰਥ ਸੀ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤੁਰਨ
 ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਦੇਰ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਅੱਗ ਬਗੋਲਾ ਹੋਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਇੰਝ ਲੱਗ
 ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੰਡਿਆਂ ਨੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰਿਆ ਹੋਵੇ। ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖਰੀ
 ਵਿਦਾਅ ਕਹਿ ਕੇ ਬੱਚੇ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਜੁਦਾ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਨਵਾਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ
 ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਗਏ।

ਥੀ ਪਿਆਰੀ ਸੂਰਤੋਂ ਸੇ 'ਸੁਜਾਅਤ' ਬਰਸ ਰਹੀ
 ਨੰਨ੍ਹੀ ਸੀ ਮੂਰਤੋਂ ਸੇ ਥੀ ਜੁੱਰਤ ਬਰਸ ਰਹੀ
 ਰੁਖ ਪਰ ਨਵਾਬ ਕੇ ਥੀ 'ਸ਼ਕਾਵਤ' ਬਰਸ ਰਹੀ
 ਰਾਜੋਂ ਕੇ ਮੂੰਹ ਪਿ ਸਾਫ਼ ਥੀ, ਲਾਅਨਤ ਬਰਸ ਰਹੀ
 ਬੱਚੋਂ ਕਾ ਰੋਅਬ ਛਾ ਗਯਾ ਹਰ ਇੱਕ ਮਸ਼ੀਰ ਪਰ।
 'ਲਰਜ਼ਾ' ਸਾ ਪੜ ਗਯਾ ਥਾ ਅਮੀਰੋ ਵਜ਼ੀਰ ਪਰ।

ਬਹਾਦਰੀ

ਨਭਾਗਾ

ਕਾਂਬਾ

ਪਿਆਰੀਆਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹਾਦਰੀ ਡੁਲ੍ਹ ਡੁਲ੍ਹ ਪੈਂਦੀ ਸੀ।
 ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਜਿੰਦਾ ਵਿੱਚੋਂ ਦਲੇਰੀ ਬਰਸ ਰਹੀ ਸੀ। ਨਵਾਬ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ
 ਨਿਰਭਾਗਤਾ ਛਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਤੋਂ ਲਾਅਨਤ ਡਿੱਗ ਡਿੱਗ
 ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਉੱਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਰੋਅਬ ਛਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰ
 ਅਮੀਰ ਵਜ਼ੀਰ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ।

ਨਾਜ਼ਮ ਕੀ ਬਾਤ ਬਾਤ ਪਿ ਰੁਕਨੇ ਲਗੀ ਜ਼ਬਾਂ
ਖੁਦ ਕੋ ਸੰਭਾਲ ਕਰਕੇ ਵਹ ਕਹਨੇ ਲਗਾ ਕਿ ਹਾ
ਖਾਹਾਂ ਹੋ ਮੌਤ ਕੇ ਯਾ ਤੁਮ੍ਹੇ ਚਾਹੀਏ 'ਅਮਾਂ'

ਪਨਾਹ

ਬਤਲਾਓ ਸਾਫ਼ ਸਾਫ਼ ਅਬ, ਐ ਆਲੀ ਖ਼ਾਨਦਾਂ

ਇਸ ਦਮ ਕਰੋ ਕੁਬੂਲ ਅਗਰ ਸ਼ਾਹ ਕੇ ਦੀਨ ਕੋ।

ਫਿਰ ਆਸਮਾਂ ਬਨਾ ਦੁੰ ਤੁਮ੍ਹਾਰੀ ਜ਼ਿਮੀਨ ਕੋ।

ਗੱਲ ਗੱਲ ਤੇ ਨਾਜ਼ਮ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਰੁੱਕਣ ਲੱਗ ਗਈ। ਥੋੜਾ ਆਪਣੇ ਆਪ
ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੌਤ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਪਨਾਹ ਮੰਗਦੇ ਹੋ।
ਉੱਚ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲਿਓ। ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਦੱਸੋ। ਜੇ ਅਜ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਦੀਨ ਨੂੰ ਕੁਬੂਲ
ਕਰ ਲਵੋ, ਫੇਰ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਆਸਮਾਨ ਤੱਕ ਤੁਹਾਡਾ ਰਾਜ ਤੇ ਕੁਬਜ਼ਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਲਾਡਲੋਂ ਨੇ ਦੀਆ ਰੋਅਬ ਸੇ ਜਵਾਬ....

‘ਆਤੀ ਨਹੀਂ ਸ਼ਰਮ ਹੈ ਜ਼ਰਾ ਤੁਝ ਕੋ ਐ ਨਵਾਬ!

ਦੁਨੀਆ ਕੇ ਪੀਛੇ ਕਰਤਾ ਹੈਂ ਕਿਉਂ ਦੀਨ ਕੋ ਖ਼ਰਾਬ

ਕਿਸ ਕਾ ਲਿਖਾ ਹੈ ਜ਼ੁਲਮ ਦਿਖਾ ਤੂੰ ਹਮੇਂ ਕਿਤਾਬ

ਤਾਲੀਮ ‘ਜ਼ੋਰ’ ਕੀ ਕਹੀਂ ਕੁਰਾਨ ਮੇਂ ਨਹੀਂ।

ਸਖ਼ਤੀ

ਖ਼ੁਬੀ ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਸ਼ਾਹ ਕੇ ਈਮਾਨ ਮੇਂ ਨਹੀਂ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਲਾਡਲਿਆਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਰੋਅਬ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ—

“ਐ ਨਵਾਬ! ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ? ਦੁਨੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਕੇ ਤੂੰ
ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ? ਸਾਨੂੰ ਦਿਖਾ ਕਿਹੜੀ ਕਿਤਾਬ
ਵਿੱਚ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨਾ ਲਿੱਖਿਆ ਹੈ? ਸਖ਼ਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਕੁਰਾਨ ਵਿੱਚ
ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਵੀ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨੇਕੀ ਤੇ ਅਛਾਈ ਨਹੀਂ
ਹੈ।

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਡਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਗੁਨਾਹ ਸੇ
 ਬੇਕਸ ਕੇ ਇਜ਼ਤਰਾਬ ਸੇ ਦੁਖੀਓਂ ਕੀ ਆਹ ਸੇ
 ਮਜ਼ਹਬ ਬਦਲ ਰਹਾ ਹੈ ਵਹ 'ਜ਼ੋਰਿ ਸਿਪਾਹ' ਸੇ
 ਫੈਲਾਨਾ ਦੀਨ ਪਾਪ ਹੈ ਜਬਰੋ ਕਰਾਹ ਸੇ

ਧੱਕਾ

ਲਿੱਖਾ ਹੁਆ ਹੈ ਸਾਫ਼ ਤੁਮ੍ਹਾਰੀ ਕਿਤਾਬ ਮੇਂ।
 ਫੈਲਾਓ ਦੀ 'ਬ ਜਬਰ' ਨ ਤੁਮ ਸ਼ੈਖ਼ੋ ਸ਼ਾਬ ਮੇਂ।

‘ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਗੁਨਾਹਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦਾ’ ਦਿਮਾਗ਼ੀ ਬੇਚੈਨ ਅਤੇ ਦੁਖੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਦਾ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ਼ ਮਜ਼ਹਬ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਨਾਲ਼ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਧੱਕੇ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ਼ ਦੀਨ ਧਰਮ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣਾ ਪਾਪ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਧਾਰਮਕ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਸਾਫ਼ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਦੀ ਵੀ ਧੱਕੇ ਨਾਲ਼ ਦੀਨ ਨਾਂ ਫੈਲਾਵੋ।’

‘ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕੁਰਾਨ ਬਾਪ ਕੋ ਕਰਤਾ ਜੁ ਕ੍ਰੈਦ ਹੋ
 ਮਰਨਾ ਪਿਤਾ ਕਾ ਜਿਸਕੋ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਕੀ ‘ਨਵੈਦ’ ਹੋ
 ਕੁਤਲਿ ਬਰਾਦਰਾਂ ਜਿਸੇ ਮਾਮੂਲੀ ‘ਸੈਦ’ ਹੋ
 ਨੇਕੀ ਕੀ ਉਸ ਸੇ ਖ਼ਲਕ ਕੋ ਫਿਰ ਕਿਆ ਉਮੈਦ ਹੋ
 ਗੈਰੋਂ ਪਿ ਫਿਰ ਵਹ ‘ਜ਼ੋਰ’ ਕਰੇ ਯਾ ਜਫ਼ਾ ਕਰੇ।
 ਹਮ ਕਯਾ ਕਹੇਂ ਕਿਸੀ ਕੋ ਹਦਾਯਤ ਖ਼ੁਦਾ ਕਰੇ।’

ਸ਼ਿਕਾਰ

ਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕੁਰਾਨ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ਕ੍ਰੈਦ ਕਰ ਲਵੇ ਤੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਜਿਸ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇ, ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਇੱਕ ਮਾਮੂਲੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲੱਗੇ, ਫੇਰ ਦੂਜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਤਾਕ਼ਤ ਅਤੇ ਧੱਕਾ ਦਿਖਾਵੇ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਉਸਨੂੰ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹਦਾਇਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।’

ਹਦ ਸੇ ਬੜਾ ਹੂਆ ਹੈ ਜੋ ਜ਼ਾਲਿਮ ਬਸ਼ਰ ਹੂਆ
 ਮੌਲਾ ਕਾ ਖ਼ੌਫ਼ ਜਿਸ ਕੋ ਨ ਹਾਦੀ ਕਾ ਡਰ ਹੂਆ
 ਮੁਸਲਮ ਕਹਾਂ ਕੇ ਹਾਇ! ਜੋ 'ਕੋਤਾਹ ਨਜ਼ਰ' ਹੂਆ
 ਸਰਮਦ ਕੇ ਕੁਤਲ ਮੇਂ ਭੀ ਨ ਜਿਸ ਕੋ 'ਹਜ਼ਰ' ਹੂਆ
 ਬਲਵਾ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਕੀ ਜਾਨ ਲੀ।
 ਮਰਨੇ ਕੀ ਹਮ ਨੇ ਭੀ ਜਬੀ ਆਨ ਠਾਨ ਲੀ।

ਸੰਕੋਚ

“ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਜ਼ੁਲਮ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਜਾਵੇ, ਨਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਡਰ ਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੇ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਕਿਥੋਂ ਦਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ 'ਸਰਮਦ' ਵਰਗੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਤਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਸੱਦ ਕੇ ਕੁਤਲ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਮਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਡਰ ਨਾ ਰੱਖ ਕੇ ਪੱਕੀ ਠਾਣ ਲਈ ਹੈ।”

ਜ਼ਾਲਿਮ ਕਾ ਦੀਨ ਕਿਸ ਲੀਏ ਕਰਨੇ ਲਗੇਂ ਕੁਬੂਲ
 ਤਬਦੀਲੀਏ ਮਜ਼ਬ ਸੇ ਨਹੀਂ ਕੁਛ ਭੀ ਹੈ ਹਸੂਲ
 'ਤੋਹੀਦ' ਕੇ ਸਿਵਾ ਹੈਂ ਯਿ ਬਾਤੋਂ ਹੀ ਸਭ ਫ਼ਜ਼ੂਲ
 ਮਨਵਾਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੋ ਹੀ ਆਏ ਥੇ ਸਭ ਰਸੂਲ
 ਕੁਛ ਬੁਤਪ੍ਰਸਤ ਭੀ ਨਹੀਂ ਨ ਬੁਤਸ਼ਿਕਨ ਹੈਂ ਹਮ।
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਹੈ ਜਬ ਸੇ ਨਿਹਾਇਤ ਮਗਨ ਹੈਂ ਹਮ।

“ਅਸੀਂ ਜ਼ਾਲਮ ਦਾ ਦੀਨ ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਕੁਬੂਲ ਕਰੀਏ ? ਧਰਮ ਬਦਲਣਾ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਸਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਸਭੋਂ ਕੁੱਝ ਬੇਫ਼ਾਇਦਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੀਰ ਪੈਗੰਬਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਜਾਹਰ ਹੋਏ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਬੁੱਤਪੂਜ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾਂ ਬੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਾਲ਼ੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਗਨ ਹਾਂ।”

ਕਰ ਲੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਤੂੰ ਜਰਾ ਅਪਨੇ ਸ਼ਾਹ ਸੇ
ਪਾਪੀ ਹੈ ਵਹ ਤੇ ਹਮ ਹੈਂ ਬਰੀ ਹਰ ਗੁਨਾਹ ਸੇ
ਉਸ ਨੇ ਫ਼ਰੇਬ ਖੇਲਾ ਥਾ 'ਪੁਸ਼ਤਿ ਪਨਾਹ ਸੇ
ਮਰਤੇ ਪਿਤਾ ਕੇ ਵਾਸਤੇ ਹਮ ਆਏ ਰਾਹ ਸੇ

ਕਾਮ ਉਸਨੇ ਭਾਈਓਂ ਸੇ ਕੀਆ ਥਾ 'ਯਜ਼ੀਦ' ਕਾ। ਜੁਲਮੀ, ਅਤਿਆਚਾਰੀ
ਦਾਰਾ ਕਾ ਹੈ, ਮੁਰਾਦ ਕਾ, ਰੁਤਬਾ ਸ਼ਹੀਦ ਕਾ।

“ਐ ਨਵਾਬ ! ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ਼ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖ।
ਉਹ ਮਹਾਨ ਪਾਪੀ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਹਰ ਪਾਪ ਤੋਂ ਬਰੀ ਹਾਂ। ਉਸ ਨੇ ਝੂਠੀ ਰੱਖਿਆ
ਦਿਖਾ ਕੇ ਧੋਖਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ
ਹੋਣ ਆਏ ਹਾਂ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ਼ ਅਤਿਆਚਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ।
ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਦਾ ਮਰਤਬਾ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।”

ਹਮ ਸਾਫ਼ ਚਾਹੁਤੇ ਹੈਂ 'ਅਜਲ ਕੇ ਦਹਨ' ਮੇਂ ਜਾਏਂ
ਮਰ ਜਾਏਂ ਭੀ ਤੇ ਕੁਬਰ ਮੇਂ ਏਕ ਹੀ ਕਫ਼ਨ ਮੇਂ ਜਾਏਂ
ਹਾਥੋਂ ਮੇਂ ਹਾਥ ਡਾਲ ਕੇ ਬਾਗ਼ਿ ਅਦਨ ਮੇਂ ਜਾਏਂ
ਮਾਸੂਮੋਂ ਕੇ ਲੀਏ ਜੋ ਬਨਾ, ਉਸ ਚਮਨ ਮੇਂ ਜਾਏਂ
ਮਜ਼ਹਬ ਕੋ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ 'ਬੱਟਾ' ਲਗਾ ਦੀਆ।
ਹਮ ਨੇ ਅਮਲ ਸੇ ਪੰਥ ਕੋ ਅੱਛਾ ਬਨਾ ਦੀਆ।

ਮੌਤ ਦਾ ਮੂੰਹ

“ਅਸੀਂ ਸਾਫ਼ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਜਾਈਏ। ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ
ਮਰਕੇ ਵੀ ਇੱਕ ਕੱਛਣ ਵਿੱਚ ਰਹੀਏ ਤੇ ਕਬਰ ਵਿੱਚ ਜਾਈਏ। ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ਼
ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਕੇ ਹੀ ਅਦਨ ਦੇ ਬਾਗ਼ ਅਰਥਾਤ ਸੁਰਗ ਵਿੱਚ ਜਾਈਏ ਜਾਂ ਉਸ ਬਾਗ਼
ਵਿੱਚ ਜਾਈਏ ਜੋ ਬੇਗੁਨਾਹਾਂ ਤੇ ਮਾਸੂਮਾਂ ਲਈ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਮਜ਼ਹਬ ਨੂੰ
ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਸਦਕਾ ਆਪਣੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਚਮਕਾ
ਦਿੱਤਾ ਹੈ।”

ਮਾਲੂਮ ਅਬ ਹੂਈ ਤੁਝੇ, ਵਜਹਾਇ ਫ਼ਸਾਦ ਹੈ
 ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇ ਸ਼ਾਹਿ ਦਿੱਲੀ ਸੇ ਕਿਉਂ ਯਿ 'ਅਨਾਦ' ਹੈ
 ਮੋਮਨ ਹੀ ਕਯਾ, ਨਹੀਂ ਜਿਸੇ ਕਰਤਾਰ ਯਾਦ ਹੈ
 ਨਾਜ਼ਮ ਨੇ ਸਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਕਹਾ ਮੇਰਾ ਸਾਅਦ ਹੈ
 ਨਾਨਕ ਸੁਨਾ ਹੈ ਮੈਂ ਨੇ ਬਾਬਰ ਕੇ ਯਾਰ ਬੇ।
 ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਸੇ ਭੀ ਬਹੁਤ ਉਨ ਕੇ ਪਿਆਰ ਬੇ।

ਵੈਰ

“ਤੈਨੂੰ ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਝਗੜੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਨਾਲ਼ ਕੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਹੈ। ਮੋਮਨ ਅਰਥਾਤ ਪਾਕ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਖ਼ੁਦਾ ਯਾਦ ਨਹੀਂ।” ਇਹ ਸੁਣ ਸੂਬੇ ਨੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲ਼ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੁਣਿਐ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਾਬਰ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਗੂੜ੍ਹੇ ਮਿੱਤਰ ਸਨ। ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਨਾਲ਼ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ।

ਮਾਲੂਮ ਸ਼ਾਹ ਸੇ ਹੂਈ ਵਜਹਾਏ ਮੁਖ਼ਾਲਫ਼ਿਤ
 ਰਾਜਾਓਂ ਸੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ਭਲਾ ਕਿਉਂ 'ਯਗ਼ਾਨਗਤ'
 ਨਾਨਕ ਕੇ ਬਾਪ ਦਾਦੇ ਭੀ ਹਿੰਦੂ ਸੇ ਰਖਤੇ ਮਤ
 ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਨਾਤੇ ਰਹਤੇ ਹੈਂ ਕਿਉਂ 'ਕੋਹੀਉਂ' ਕੀ ਗਤ
 ਬੱਚੇ ਨੇ ਫਿਰ ਜਵਾਬ ਦੀਆ ਬਾਯਜ਼ੀਦ ਕੋ।
 ਹੋਂ ਪਾਕ ਜੁ ਪਸੰਦ ਕਰੋਂ ਕਿਉਂ 'ਪਲੀਦ' ਕੋ।

ਅਪਣੱਤ

ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ

ਅਪਵਿੱਤਰ

ਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਵੈਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਈ ਕਿ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਕਿਉਂ ਅਪਣੱਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਸਨ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਕਿਉਂ? ਬੱਚੇ ਨੇ ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹਨ ਉਹ ਅਪਵਿੱਤਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਪਿਆਰ ਕਰਨ।

‘ਅਲਾਇਸ਼ੋ’ ਸੇ ਕੁਫਰ ਕੀ ਜੋ ਲੋਗ ਪਾਕ ਹੈਂ
 ਹੈਬਤ ਸੇ ‘ਜ਼ੁਲ ਜਲਾਲ’ ਕੀ ਜੋ ਖ਼ੌਫ਼ਨਾਕ ਹੈਂ
 ਨੇਕੀ ਸੇ ਜਿਸਕੋ ਉਨਸ ਬੁਰਾਈ ਸੇ ‘ਬਾਕ’ ਹੈਂ
 ਅਪਨੇ ਵਹ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵਹੀ ਅੰਗ ਸਾਕ ਹੈਂ
 ਭਾਈ ਬੁਤੋਂ ਕੋ ਪੂਜੇਂ ਤੇ ਸਰ ਉਸਕਾ ਤੇੜ ਦੇਂ।
 ਸੱਯਦ ਹੋ ਬਾਹਮਨ ਹੋ ਕੋਈ ਭੀ ਹੋ ਛੋੜ ਦੇਂ।

ਰੁਕਾਵਟਾਂ
 ਰੱਬ

“ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਕੁਫਰ ਦੀ ਰਲਾਵਟ ਤੋਂ ਸਫ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭੈ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੇਕੀ ਨਾਲ਼ ਪਿਆਰ ਤੇ ਬੁਰਾਈ ਨਾਲ਼ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਹੈ, ਬੱਸ ਉਹ ਹੀ ਸਾਡੇ ਸੰਬੰਧੀ ਤੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਹਨ। ਜੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਭਾਈ ਬੁੱਤਪੂਜ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਭੰਨ ਦੇਵਾਂਗੇ ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਸੱਯਦ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਬਾਹਮਣ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਆਖਾਂਗੇ।”

90

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਾ ਲਾਲ ਹਰ ਇਕ ਹਮ ਕੋ ਪਿਆਰਾ ਹੈ
 ਮੁਨਕਰ ਹੈ ਜੋ ਖ਼ੁਦਾ ਸੇ ਵਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹਮਾਰਾ ਹੈ
 ਭਗਤੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ, ਜੋ ਭੀ ਬਿਸਾਰਾ ਹੈ
 ਰਾਜਾ ਹੋ ਸ਼ਾਹ ਹੋ ਹਮੇਂ ਉਸ ਸੇ ਕਿਨਾਰਾ ਹੈ
 ਕਰਤਾਰ ਕੋ ਗੀਝਾਏਗਾ ਜੋ ਪਾਸ ਹੈ ਵਹੀ।
 ਪੂਜੇਗਾ ਜੋ ਬੁਤੋਂ ਕੋ ‘ਬਸ਼ਰ’ ਨਾਸ਼ ਹੈ ਵਹੀ।

ਜੋ ਕੇਵਲ ਰੱਬ ਪੂਜ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ, ਉਹ ਸਾਡਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੈ। ਜੋ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹਾਂ। ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਧਿਆਵੇਗਾ, ਉਹ ਹੀ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਬੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜੇਗਾ, ਉਸਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਦਾਅਵਾਏ ਖੁਦਾ ਕੀ ਬੰਦਗੀ ਕਾ ਹੈ ਤੁਮ੍ਹੇਂ ਕਮਾਲ
 ਲੇਕਿਨ ਹੈ ਮੁਸਲਮਾਂ ਕਾ ਬਹੁਤ ਆਜ ਗ਼ੈਰ ਹਾਲ
 ਕੁਬਰੇਂ ਜੁ ਪੂਜਤੇ ਹੈਂ ਮੋਮਨ ਹੈਂ 'ਖ਼ਾਲ ਖ਼ਾਲ'
 ਲਾਯਾ ਜਵਾਲ ਤੁਮ ਪਿ ਜਭੀ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ
 ਕ੍ਰਾਇਲ ਫ਼ਕਤ ਜੁਬਾਂ ਸੇ ਹੋ ਤੁਮ ਯਾ ਕਰੀਮ ਕੇ।
 ਬਨ ਬਨ ਕੇ ਜ਼ੁਲਮ ਢਾਕੇ ਹੋ ਬੰਦੇ ਰਹੀਮ ਕੇ।

ਤਿਲਤਿਲ

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ
 ਕਮਾਲ ਹਾਸਲਾ ਹੈ ਪਰ ਅੱਜ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮੰਦਾ ਹਾਲ ਹੈ। ਜੋ ਲੋਕ
 ਕੁਬਰਾਂ ਪੂਜਣ ਉਹ ਮੋਮਨ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਤਿਲ ਭਰ ਵੀ ਰੱਬ ਪੂਜ ਨਹੀਂ
 ਹਨ। ਤਾਂ ਹੀ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਨੇ ਤੁਹਾਡਾ ਪਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਕਿ
 ਕੇਵਲ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਾਇਲ ਹੋ ਜਾਂ ਦਿਲੋਂ ਪੂਜਕ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਪਾਕ ਬਣ ਕੇ
 ਕਿਵੇਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ?

ਸਾਰੇ ਅਮੀਰ ਤੁਮ ਮੇਂ 'ਰਉਨਤ ਪਸੰਦ' ਹੈਂ
 ਮਜ਼੍ਹਬ ਸੇ ਗਿਰ ਗਏ ਹੈਂ ਵਹ ਜਿਤਨੇ ਬੁਲੰਦ ਹੈਂ
 ਰਸਤੇ ਭੀ ਮਾਅਰਫ਼ਤ ਕੇ ਤਭੀ ਇਨ ਪਿ ਬੰਦ ਹੈਂ
 'ਬੇਸੂਦ' ਤੁਮਕੋ ਅਪਨੀ 'ਨਸਾਇਰ' ਵ ਪੰਦ ਹੈਂ
 ਸੁਨਤਾ ਹੈ ਕੌਨ ਹਿਰਸੇ ਹਵਾਓਂ ਕੇ ਸ਼ੋਰ ਮੇਂ।

ਸਿੱਖਿਆ, ਰਉਨਤ ਪਸੰਦ

ਇਸਲਾਮ ਦਰ ਕਿਤਾਬ, ਮੁਸਲਮਾਂ ਹੈਂ 'ਗੋਰ' ਮੇਂ।

ਮਗਰੂਰ

ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਅਮੀਰ ਅੱਜ ਮਗਰੂਰ ਹਨ ਉਹ ਜਿੰਨੇ ਉੱਚੇ ਕਹਾਉਂਦੇ
 ਹਨ, ਮਜ਼ਹਬ ਤੋਂ ਗਿਰ ਗਏ ਹਨ। ਤਾਹੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਅਰਫ਼ਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਹ
 ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ੀਹਤਾਂ ਬੇ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹਨ। ਪਰ
 ਇਸ ਲਾਲਸਾ ਦੇ ਝੱਖੜ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ੋਰ-ਸ਼ਰਾਬੇ ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਕਿਤਾਬ
 ਵਿੱਚ ਇਸਲਾਮ ਬਾਰੇ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਏ ਹਨ।

ਰੋਕਾ ਜੁ ਜੁਲਮ ਸੇ ਤੋ ਮੁਸਲਮਾਂ ਬਿਗੜ ਗਏ
 ਬੁਤ ਕੋ ਬੁਰਾ ਕਹਾ ਤੋ ਯਿ ਹਿੰਦੂ ਬਿਟਰ ਗਏ
 ਤੇਗਾ ਨਿਕਾਲਾ ਹਮਨੇ ਸੋ ਸਭ ਜੋਸ਼ ਝੜ ਗਏ
 ਚਿੜੀਓਂ ਸੇ ਬਾਜ਼ ਰਨ ਮੇਂ 'ਨਦਾਮਤ' ਸੇ ਗੜ ਗਏ।
 ਫੌਜੋਂ ਪਿ ਨਾਜ਼ ਇਨ੍ਹੇਂ ਉਨ੍ਹੇਂ ਦੇਵੀ ਕਾ ਮਾਨ ਹੈ
 ਆਸ਼ਕ ਹੈਂ ਹਮ ਖੁਦਾ ਕੇ, ਹਥੇਲੀ ਪਿ ਜਾਨ ਹੈ।

ਸ਼ਰਮ

ਅਸੀਂ ਜੇ ਜੁਲਮ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਾਡੇ ਨਾਲ
 ਵਿਗੜ ਗਏ। ਬੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ
 ਤਲਵਾਰ ਚੁੱਕੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜੋਸ਼ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਏ। ਚਿੜੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਜ਼ ਤੁੜਾਏ ਤਾਂ
 ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਪਾਣੀ-ਪਾਣੀ ਹੋ ਗਏ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਫੌਜਾਂ ਉੱਤੇ ਘੁਮੰਡ ਹੈ ਤੇ
 ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਉੱਤੇ ਮਾਣ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੇ ਆਸ਼ਕ ਹਾਂ ਤਾਂਹੀਓ
 ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਹਥੇਲੀ ਉੱਤੇ ਰੱਖੀ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਮਾਨਾ ਕਿ ਹਮ 'ਕ਼ਲੀਲ' ਮੁਖ਼ਾਲਿਫ਼ 'ਕਸੀਰ' ਹੈਂ
 ਤੁਮ ਪਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋ ਰਾਜੇ ਹੋ ਔਰ ਹਮ ਫ਼ਕੀਰ ਹੈਂ
 ਤੁਮਸੇ ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਬੜ੍ਹ ਕੇ ਹਮ ਬੇਨਜ਼ੀਰ ਹੈਂ
 ਅਪਨੀ ਨਜ਼ਰ ਮੇਂ ਮਾਲ ਤੁਮਾਰੇ 'ਹਕੀਰ' ਹੈਂ

1 ਥੋੜ੍ਹਾ 2 ਬਹੁਤਾ

ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬੇ ਸਰੋ ਸਾਮਾਂ ਲੜੇਂਗੇ ਹਮ।

ਤੁੱਛ

ਜ਼ਾਲਮ ਸੇ ਬੁਤ-ਪ੍ਰਸਤ ਸੇ, ਹਾਂ ਹਾਂ ਲੜੇਂਗੇ ਹਮ।

“ਮੰਨਿਆਂ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਹਾਂ ਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ
 ਰਾਜੇ ਹੋ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਧੂ ਫ਼ਕੀਰ ਗ਼ਰੀਬ ਲੋਕ ਹਾਂ। ਪਰ ਅਸੀਂ
 ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਚੰਗੇ ਹਾਂ ਤੇ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਮੁਕ਼ਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਡੀਆਂ
 ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਮਾਨ ਤੇ
 ਕਿਸੇ ਸਹਾਰੇ ਦੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਤੇ ਬੁਤਪ੍ਰਸਤਾਂ ਨਾਲ
 ਜਮ ਕੇ ਲੜਾਈ ਕਰਾਂਗੇ।”

ਤੋਬਾ ਕਰੋ ਤੋ ਯੇ ਤਖ਼ਤ ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਬਨੇ ਰਹੇਂ
ਅਫ਼ਸਰ ਯਿ ਸ਼ਾਹੀ 'ਰਖ਼ਤ' ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਬਨੇ ਰਹੇਂ
ਬਿਗੜੇ ਨ ਹਮ ਸੇ ਬਸਤ ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਬਨੇ ਰਹੇਂ
ਐਵਾਇ ਦਿਲ ਜੋ ਸਖ਼ਤ ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਬਨੇ ਰਹੇਂ

ਸਾਮਾਨ

'ਸਰਕਸ਼' ਸੇ ਵੈਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਆਦਤ 'ਗ਼ਫ਼ੂਰ' ਕੀ।

ਪਰਮਾਤਮਾ

ਸਮਝੇ ਤੁਮ੍ਹੇ ਸੁਨਾਤੇ ਹੈਂ ਹਮ ਬਾਤ ਦੂਰ ਕੀ।

“ਜੇ ਅਜੇ ਵੀ ਤੋਬਾ ਕਰ ਲਵੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਹਿਕੂਮਤ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ। ਇਹ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰ ਤੁਹਾਡੇ ਮਾਲ ਦੌਲਤ ਬਣੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਸਾਡੇ ਨਾਲ਼ ਵਿਗੜ ਨਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ। ਸਰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਵੈਰ ਕਰਨਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਦ ਦੀ ਆਦਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਮਝ ਜਾਵੋ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਸੱਚ ਕੋ ਮਿਟਾਓਗੇ ਤੋ ਮਿਟੋਗੇ ਜਹਾਨ ਸੇ
ਡਰਤਾ ਨਹੀਂ ਅਕਾਲ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਕੀ ਸ਼ਾਨ ਸੇ
ਉਪਦੇਸ਼ ਅਪਨਾ ਸੁਨ ਲੋ ਜ਼ਰਾ ਦਿਲ ਕੇ ਕਾਨ ਸੇ
ਹਮ ਕਹ ਰਹੇ ਹੈਂ ਤੁਮ ਕੋ ਖ਼ੁਦਾ ਕੀ ਜ਼ਬਾਨ ਸੇ

ਬਾਜ਼ ਆਓ 'ਸ਼ਰ' ਸੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮ ਹੋ ਕੋਈ ਹੋ।

ਝਗੜਾ

ਪੰਡਿਤ ਹੋ, ਮੌਲਵੀ ਹੋ ਯਾ ਆਲਮ ਹੋ ਕੋਈ ਹੋ।

“ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਜੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਮਿਟਾਓਗੇ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜਹਾਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮਿਟ ਜਾਵੋਗੇ। ਖਾਲਸਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਤਾਕਤ ਤੋਂ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਡਰਦਾ। ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਜੋ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਕੰਨ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣ ਲਵੋ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਤੁਹਾਡੇ ਤੱਕ ਪੁਚਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਹੋ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋ, ਝਗੜੇ ਤੋਂ ਬਾਜ਼ ਆ ਜਾਵੋ।”

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬ-ਜ਼ੋਰ ਤੁਮ ਕੋ ਛਕਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹਮੇਂ
 ਹਾਂ, ਸਿਖ ਬਾ-ਜਬਰ ਤੁਮ ਕੋ ਬਨਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹਮੇਂ
 ਭਾਤਾ ਕਿਸੀ ਕੇ ਦਿਲ ਕੋ ਦੁਖਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹਮੇਂ
 ਲੜ ਭਿੜ ਕੇ ਜਮ੍ਹਾ ਕਰਨਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹਮੇਂ
 ਸ਼ਾਹੀ ਹੈਂ ਅਪਨੇ ਠਾਠ ਮਗਰ ਯੂੰ ਫ਼ਕੀਰ ਹੈਂ।
 ਨਾਨਕ ਕੀ ਤਰਹ ਹਿੰਦੂ ਓ ਮੁਸਲਿਮ ਕੇ ਪੀਰ ਹੈਂ।

“ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਧੱਕੇ ਨਾਲ਼ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਛਕਾਉਣਾ ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ
 ਧੱਕੇ ਨਾਲ਼ ਸਿੱਖ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਦੁਖਾਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ
 ਲੱਗਦਾ। ਅਸੀਂ ਲੜ-ਭਿੜ ਕੇ ਕੋਈ ਖਜ਼ਾਨਾ ਕੱਠਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਸਾਡੀ ਠਾਠ
 ਸ਼ਾਹਾਂ ਵਰਗੀ ਹੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਫ਼ੱਕਰ ਹਾਂ। ਪਰ ਯਾਦ ਰੱਖੋ, ਅਸੀਂ ਨਾਨਕ ਵਾਂਗੂ
 ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਪੀਰ ਹਾਂ।”

98

ਤਕਰੀਰਿ ਦਿਲ-ਪਜ਼ੀਰ ਸੇ, ਗੁੰਮ ਸਭ ਕੇ ਹੋਸ਼ ਥੇ
 ਨੀਚੀ ਨਜ਼ਰ ਹਰ ਇਕ ਕੀ ਥੀ ‘ਇਸਤਾਦਹ ਗ਼ੋਸ਼’ ਥੇ
 ਬੱਚੋਂ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਭੀ ਯੇਹ ਦਾਨਾ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਥੇ
 ਨਾਜ਼ਮ ਕੇ ਜੀ ਮੈਂ ‘ਬੁਗ਼ਜ਼’ ਥਾ ਅਬ ਨਾ ਜੋਸ਼ ਥੇ
 ਇਤਨੇ ਮੇਂ ਸੁਚਾਨੰਦ ਵੁਹ ਦੀਵਾਨ ‘ਨਾਬਕਾਰ’।
 ਝੁੰਜਲਾਕੇ ਬੋਲਾ ਹਾਏ! ਵੁਹ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨਾਬਕਾਰ।

ਚੁਕੰਨੇ

ਦੁਸ਼ਮਣੀ

ਨਾਕਾਰਾ

ਦਿਲ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਇਸ ਤਕਰੀਰ ਨਾਲ਼ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹੋਸ਼ ਗੁੰਮ
 ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਹਰ ਇੱਕ ਨੇ ਨਜ਼ਰਾਂ ਝੁਕਾ ਲਈਆਂ ਸਨ ਪਰ ਚੁਕੰਨੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਸਾਰੇ
 ਸਿਆਣੇ ਲੋਕ ਬੱਚਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਨਾਜ਼ਮ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਹੁਣ
 ਨਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾਂ ਜੋਸ਼ ਸੀ। ਏਨੇ ਨੂੰ ਸੁਚਾਨੰਦ, ਹਰਾਮੀ ਤੇ ਨਕਾਰਾ
 ਦੀਵਾਨ, ਉਹ ਸ਼ੈਤਾਨ ਤੇ ਬਦਮਾਸ਼ ਬੋਲਿਆ :

“ਕਿਆ ਖੂਬ ਹੈ ਨਵਾਬ ਭੀ ਬਾਤੋਂ ਮੇਂ ਆ ਗਏ
 ਉਸ ਬੁਤ-ਸ਼ਿਕਨ ਕੇ, ਬੱਚੋਂ ਕੀ ‘ਘਾਤੋਂ’ ਮੇਂ ਆ ਗਏ
 ਸਰਦਾਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਭੀ ਲਾਤੋਂ ਮੇਂ ਆ ਗਏ
 ਸੰਭਲੋ ਕਹੀਂ ਜੁ ਉਨ ਕੇ, ਹਾਥੋਂ ਮੇਂ ਆ ਗਏ
 ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਯਿ ਤੇ ਬੁਰਾ ਸ਼ਾਹਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕੋ।
 ਤੁਮ ਦੇਖਤੇ ਹੋ ਰਹਿਮ ਸੇ, ਕਿਉਂ ਇਨ ਕੀ ਜਾਨ ਕੋ ?”

“ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ! ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ‘ਚ ਆ ਗਏ ਹੋ? ਉਸ ਬੁਤਾਂ ਦੇ ਤੋੜਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਧੋਖੇ ਵਿੱਚ ਫੱਸ ਗਏ ਹੋ? ਏਡੇ ਵੱਡੇ ਸਰਦਾਰ ਹੋ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ‘ਚ ਆ ਗਏ? ਸੰਭਲ ਜਾਵੋ, ਐਵੇਂ ਇਸ ਨਾਦਾਨ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਫਸ ਜਾਇਓ! ਇਹ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਰਹਿਮ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੋ?”

100

“ਖੈਂਚੋ ਜ਼ਬਾਨੇਂ ਬਰ ਸਰਿ ਦਰਬਾਰ ਐਸੋਂ ਕੀ
 ਮੇਰਾ ਜੁ ਬਸ ਚਲੇ, ਸਜ਼ਾਵਾਰ ਐਸੋਂ ਕੀ
 ਦਿੱਲੀ ਮੇਂ ਜੁ ਰਪਟ ਸੁਨੇ ਸਰਕਾਰ ਐਸੋਂ ਕੀ
 ਨਹੱਕ ਕੋ ਹਮ ਪਿ ਆ ਪੜੇ ਫਿਟਕਾਰ ਐਸੋਂ ਕੀ
 ਤਕਦੀਰ ਫਿਰ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਕੁਛ ਅਪਨਾ ਬਸ ਨਹੀਂ।
 ਇਨ ਪਿ ਦੁਹਾਈ ਰਾਮ ਕੀ ਖਾਨਾ ਤਰਸ ਨਹੀਂ।”

“ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਖਿੱਚ ਲਵੋ। ਜੇ ਮੇਰਾ ਵਸ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਖ਼ਤ ਤੋਂ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇਵਾਂ। ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਪੁੱਜ ਗਈ ਤਾਂ ਨਾਹਕ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਟਕਾਰ ਪੈ ਜਾਵੇਗੀ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਸਮਤ ਹਾਰ ਗਈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੋ ਮੈਂ ਰਾਮ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਦੇ ਕੇ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਤਰਸ ਨਾ ਖਾਓ।”

“ਐਸਾ ਨ ਹੋ ਕਿ ਤਖ਼ਤ ਸੇ ਤਖ਼ਤਾ ਨਸੀਬ ਹੋ
ਦੁਸ਼ਮਨ ਤੁਮਾਰੀ ਜਾਨ ਕਾ, ਹਰ ਇਕ ‘ਹਬੀਬ’ ਹੋ
ਤੁਮ ਆਲੀ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਹੋ, ਸ਼ਰੀਫ ਵ ‘ਨਜੀਬ’ ਹੋ
ਦੇਖੋ ਬਚਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਤੁਮ ਗੜ੍ਹੇ ਕੇ ਕਰੀਬ ਹੋ

ਮਿੱਤਰ
ਕੁਲੀਨ

ਕਿਉਂ ਰਹਿਮ ਕਰਕੇ ਲੇਤੇ ਹੋ ਦੋਸ਼ ਜਹਾਨ ਮੇਂ।
ਜੋੜੇ ਹੁਏ ਹੈਂ ਤੀਰ ਮੁਕੱਦਸ ਕਮਾਨ ਮੇਂ।”

“ਇਹ ਨਾਂ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕਿਤੇ ਤਖ਼ਤ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਤਖ਼ਤੇ (ਫਾਂਸੀ) ਉੱਤੇ ਲਟਕ ਜਾਈਏ। ਤਰਸ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹਰ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣਾ ਲਵੋਗੇ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਉੱਚ ਘਰਾਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋ, ਕੁਲੀਨ ਹੋ ਤੇ ਸਾਊ ਹੋ, ਬੱਚ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਚਾਅ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਟੋਏ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਖੜੇ ਹੋ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬਣਦੇ ਹੋ ਜਦੋਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਮਾਨ ਵਿੱਚ ਪਾਕ ਤੀਰ ਜੋੜੇ ਹੋਏ ਹਨ।”

“ਮਨਜ਼ੂਰ ਜਬਕਿ ਸਾਂਪ ਕਾ ਸਰ ਭੀ ਹੈ ਛੋੜਨਾ
ਬੇ ਜਾ ਹੈ ਫਿਰ ਤੋਂ ‘ਬੱਚਾਇ ਅਫ਼ੀ’ ਕੋ ਛੋੜਨਾ
ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਕਾ ਹੋ ਜੋ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਬਟੋਰਨਾ
ਬੱਚੋਂ ਕੀ, ਪਹਿਲੇ ਬਾਪ ਸੇ, ਗਰਦਨ ਮਰੋੜਨਾ

ਸੱਪ

ਨਾਜ਼ਿਮ ਥਾ ਇਸ ‘ਲਾਇਨ’ ਕੀ ਬਾਤੋਂ ਮੇਂ ਆ ਗਿਆ।
ਬੇਮਿਹਰ ਬੇਧਰਮ ਕੀ ਥਾ ‘ਘਾਤੋਂ’ ਮੇਂ ਆ ਗਿਆ।”

ਸ਼ੈਤਾਨ
ਦਾਓ

“ਜਦੋਂ ਇਰਾਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸੱਪ ਦਾ ਸਿਰ ਭੰਨਣਾ ਹੀ ਭੰਨਣਾ ਹੈ ਫੇਰ ਸੱਪ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵੀ ਛੱਡਣਾ ਬੇ ਜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਲੁੱਟਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬਾਪ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਗਰਦਨ ਮਰੋੜ ਦੇਵੇ।” ਸੂਬਾ ਇਸ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ‘ਚ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੇਤਰਸ ਅਤੇ ਬੇਧਰਮ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦੇ ਦਾਓ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਿਆ।

ਦੋ ਭਾਈ ਸ਼ੇਰ ਖ਼ਾਨ ਵ ਖ਼ਿਜ਼ਰ ਖ਼ਾਂ ਪਠਾਨ ਬੇ
ਮਾਲੇਰਕੋਟਲਾ ਕੇ ਵੋਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਖ਼ਾਨ ਬੇ
ਇਕ ਰੋਜ਼ ਆ ਕੇ ਰਨ ਮੇਂ ਲੜੇ ਕੁਛ ਜਵਾਨ ਬੇ
ਗੋਬਿੰਦ ਇਨ ਕੈ ਬਾਪ ਕੀ ਲੇ ਬੈਠੇ ਜਾਨ ਬੇ

ਨਾਜ਼ਿਮ ਨੇ, ਸੁੱਚਾਨੰਦ ਨੇ ਉਨਸੇ ਕਹਾ ਕਿ ਲੋ :

“ਬਦਲਾ ਪਿਦਰ ਕਾ ਇਨਕੇ ਲਹੂ ਕੋ ਬਹਾ ਕੇ ਲੋ।”

ਸ਼ੇਰ ਖ਼ਾਂ ਅਤੇ ਖ਼ਿਜ਼ਰ ਖ਼ਾਂ ਦੋ ਪਠਾਣ ਭਰਾ ਜੋ ਮਾਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਖ਼ਾਨ
ਸਨ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਪ ਦੀ ਗੋਬਿੰਦ ਪਾਸੋਂ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ।
ਨਵਾਬ ਅਤੇ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲਉ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਦਾ ਬਦਲਾ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖ਼ੂਨ ਕਰਕੇ ਲੈ ਲਵੋ।

ਕਹਨੇ ਲਗੇ ਵੁਹ ਤੁਮ ਨਿਹਾਇਤ ‘ਮੌਲੀਲ’ ਹੋ
ਨਾਮਰਦੀ ਕੀ ਬਤਾਤੇ ‘ਜਰੀ’ ਕੋ ‘ਸਬੀਲ’ ਹੋ
ਮੁਖ਼ਤਾਰ ਤੁਮ ਹਮਾਰੇ, ਹੋ ਯਾ ਤੁਮ ਵਕੀਲ ਹੋ ?
ਨਾਹੱਕ ਬਿਆਨ ਕਰਤੇ ਜੋ ਬੋਦੀ ਦਲੀਲ ਹੋ

ਬੇਦਲੀਲ

ਬਹਾਦਰ, ਰਾਹ

ਬਦਲਾ ਹੀ ਲੇਨਾ ਹੋਗਾ ਤੇ ਹਮ ਲੋਂਗੇ ਬਾਪ ਸੇ।

ਮਹਿਫ਼ੂਜ਼ ਰੱਖੇ ਹਮ ਕੋ ਖ਼ੁਦਾ ਐਸੇ ਪਾਪ ਸੇ।

ਉਹਨਾਂ ਖ਼ਾਨਾਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਿਹਾਇਤ ਘਟੀਆ ਤੇ
ਬੇਦਲੀਲ ਬੰਦੇ ਹੋ ਜੋ ਬਹਾਦਰ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮਰਦੀ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹੋ। ਦੱਸੋ,
ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਮੁਖ਼ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂ ਵਕੀਲ ਹੋ। ਜਿਹੜੀ ਦਲੀਲ ਨਾਹਕ ਹੋਵੇ, ਉਹ
ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਜੇ ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ ਹੋਊ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਪ ਤੋਂ
ਲਵਾਂਗੇ। ਸਾਨੂੰ ਖ਼ੁਦਾ ਅਜੇਹੇ ਪਾਪ ਤੋਂ ਬਚਾਈ ਰੱਖੇ।

ਝਾੜੇ ਵੋਹ ਖਾ ਕੇ ਦੋਨੋਂ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋ ਗਏ
ਜੱਲਾਦ ਸਾਰੇ ਕੁਤਲ ਸੇ ਬੇਜ਼ਾਰ ਹੋ ਗਏ
ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਲੇਰ ਫਿਰ 'ਸਿਤਮ ਆਜ਼ਾਰ' ਹੋ ਗਏ
ਦੀਵਾਰ ਮੇਂ ਚੁਨਾਨੇ ਕੋ ਵੁਹ ਤੱਯਾਰ ਹੋ ਗਏ

ਜ਼ਾਲਮ

ਈਟੋਂ ਮੰਗਾਈ ਚੂਨਾ ਭੀ ਫੌਰਨ ਬਾਹਮ ਕੀਆ।
ਯਾਰਾ ਨਹੀਂ ਬਿਆਨ ਕਾ ਫਿਰ ਜੁ ਸਿਤਮ ਕੀਆ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਜ਼ਮ ਤੇ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਖ਼ਾਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਝਾੜਾਂ ਖਾਕੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋ ਗਏ। ਜਿੰਨੇ ਜੱਲਾਦ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਕੁਤਲ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਸਨ। ਪਰ ਜ਼ਾਲਮ ਸੂਬਾ ਤੇ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਤੇ ਦੀਵਾਰ ਵਿੱਚ ਚਿਨਵਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਝੱਟ ਇੱਟਾਂ ਤੇ ਚੂਨਾ ਮੰਗਵਾਇਆ, ਥੱਸ ਜੋ ਸਿਤਮ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤਾ ਉਹ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਲਪਕੇ 'ਲਈਨ' ਦੋਨੋ ਵੁਹ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਗਾਨ ਪਰ
ਹਮਲਾ ਕੀਆ ਜ਼ਲੀਲੋਂ ਨੇ ਹਰ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਪਰ
ਥਾ ਇਨ ਕਾ ਕਿੱਸਾ ਲੇ ਕੇ ਚਲੇਂ ਅਬ ਮਚਾਨ ਪਰ
ਬੁਨਯਾਦ ਥੀ ਧਰਮ ਕੀ ਖੁਦੀ ਜਿਸ ਮਕਾਨ ਪਰ

ਲਾਅਣਤੀ

ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਲਾਲ ਬੋਲੇ ਨ ਛੂਨਾ ਹਮਾਰੇ ਹਾਥ।
ਗੜਨੇ ਹਮ ਆਜ ਜ਼ਿੰਦਾ ਚਲੇਂਗੇ ਖੁਸ਼ੀ ਕੇ ਸਾਥ।

ਉਹ ਲਾਅਣਤੀ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਟੁੱਟ ਪਏ ਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਵੇ ਹੁਣ ਇਹ ਕਿੱਸਾ ਮੁਖਤਸਰ ਕਰ ਦੇਈਏ। ਖੁਦੀ ਇਸ ਜਗਾ ਪਰ ਧਰਮ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਮੱਤ ਛੂਹਣਾ, ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਆਪ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀਵਾਰ ਵਿੱਚ ਖੁਦ ਨੂੰ ਚਿਨਵਾਉਣ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਹਾਥੋਂ ਮੇਂ ਹਾਥ ਡਾਲ ਕੇ ਦੋਨੋਂ ਵੁਹ ਨੌਨਿਹਾਲ
 ਕਹਤੇ ਹੁਏ ਜ਼ਬਾਨ ਸੇ ਬੜੇ 'ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ'
 ਚਿਹਰੇਂ ਪਿ ਖ਼ਮ ਕਾ ਨਾਮ ਥਾ ਔਰ ਨਾ ਥਾ 'ਮਲਾਲ'
 ਜਾ ਠਹਿਰੇ ਸਰ ਪਿ ਮੌਤ ਕੇ ਫਿਰ ਭੀ ਨਾ ਥਾ ਖ਼ਯਾਲ
 ਜਿਸ ਦਮ ਗਲੇ ਤਈਂ ਵੁਹ ਮਾਸੂਮ ਗੜ ਗਏ।
 ਦਿਨ ਛੁਪਨੇ ਭੀ ਨ ਪਾਇਆ ਕਿ ਕ੍ਰਾਤਲ ਉਜੜ ਗਏ।

ਉਦਾਸੀ

ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਨੌਨਿਹਾਲ 'ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ'
 ਗਜਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਨਾਲ਼ ਤੁਰ ਪਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਨਾਂ ਕੋਈ ਫਿਕਰ
 ਸੀ ਤੇ ਨਾਂ ਚਿੰਤਾ ਸੀ। ਗੱਲ ਕੀ ਮੌਤ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਖੜਕੇ ਵੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕੋਈ
 ਖ਼ਿਆਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦ ਗਲ਼ ਗਲ਼ ਤੱਕ ਮਾਸੂਮਾਂ ਦੇ ਕੰਧ ਆਈ ਅਜੇ ਦਿਨ ਵੀ
 ਨਹੀਂ ਛੁਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕ੍ਰਾਤਲ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਮੁਕਾ ਕੇ ਤੁਰ ਗਏ।

ਦੀਵਾਰ ਕੇ ਦਬਾਉ ਸੇ ਜਬ 'ਹਬਸਿ ਦਮ' ਹੂਆ
 ਦੌਟਾਨਿ ਖ਼ੂਨ ਰੁਕਨੇ ਲਗਾ ਸਾਂਸ ਕਮ ਹੂਆ
 ਫ਼ਰਮਾਏ ਦੋਨੋਂ ਹਮ ਪਿ ਬ-ਜ਼ਾਹਰ ਸਿਤਮ ਹੂਆ
 ਬਾਤਨ ਪੰਥ ਪਰ ਹੈ ਖ਼ਦਾ ਕਾ ਕਰਮ ਹੂਆ

ਸਾਹ ਬੰਦ

ਸਦ ਸਾਲ ਔਰ ਜੀ ਕੇ ਭੀ ਮਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਥਾ।
 ਸਰ ਕੌਮ ਸੇ ਬਚਾਨਾ ਜਿ ਗ਼ੈਰਤ ਸੇ ਦੂਰ ਥਾ।

ਦੀਵਾਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਜਦੋਂ ਦਮ ਘੁੱਟ ਗਿਆ ਅਰਥਾਤ ਸਾਹ ਬੰਦ ਹੋ
 ਗਿਆ। ਨਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ੂਨ ਰੁੱਕਣ ਲੱਗ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਾਹ ਅੜਕ ਗਿਆ ਤਾਂ
 ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲ
 ਵਿੱਚ ਪੰਥ ਉੱਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਈ ਹੈ ਸੌ ਸਾਲ ਹੋਰ ਜਿਉਂ ਕੇ ਵੀ ਤਾਂ
 ਮਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਜੇ ਆਪਣੇ ਕੌਮ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਗ਼ੈਰਤ
 ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ।

ਹਮ ਜਾਨ ਦੇ ਕੇ ਔਰੋਂ ਕੀ ਜਾਨੋਂ ਬਚਾ ਚਲੇ
 ਸਿੱਖੀ ਕੀ ਨੀਵ ਹਮ ਹੈਂ ਸਰੋਂ ਪਿ ਉਠਾ ਚਲੇ
 ਗੁਰਿਆਈ ਕਾ ਹੈ ਕਿੱਸਾ ਜਹਾਂ ਮੇਂ ਬਨਾ ਚਲੇ
 ਸਿੰਘੋਂ ਕੀ ਸਲਤਨਤ ਕਾ ਹੈ ਪੌਦਾ ਲਗਾ ਚਲੇ
 ਗੱਦੀ ਓ ਤਖ਼ਤ ਬਸ ਅਬ ਕੌਮ ਪਾਏਗੀ।
 ਦੁਨੀਆਂ ਮੇਂ ਜ਼ਾਲਮੋਂ ਕਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤਕ ਮਿਟਾਏਗੀ।

ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਹੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾ ਦਿੱਤੀਆਂ
 ਹਨ। ਅਸੀਂ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਨੀਵ ਆਪਣੇ ਸਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਰਖਵਾ ਚੱਲੇ ਹਾਂ। ਗੁਰਿਆਈ
 ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਰ ਚੱਲੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਦਾ
 ਬੂਟਾ ਉਗਾ ਚੱਲੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਤੋਂ ਕੌਮ ਤਖ਼ਤ ਸੰਭਾਲੇਗੀ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ
 ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਸ਼ਾਨ ਖ਼ਤਮ ਕਰੇਗੀ।

ਠੰਡੀ ਤਕ ਈਟੋਂ ਚਿਨ ਦੀ ਗਈਂ ਮੂੰਹ ਤੱਕ ਆ ਗਈਂ
 'ਬੀਨੀ' ਕੇ ਢਾਂਪਤੇ ਹੀ ਵੁਹ ਆਖੋਂ ਪਿ ਛਾ ਗਈਂ
 ਹਰ ਚਾਂਦ ਸੀ 'ਜਬੀ' ਕੇ ਗ੍ਰਹਨ ਸਾ ਲਗਾ ਗਈਂ
 ਲਖਤਿ ਜਿਗਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਵੁਹ ਦੋਨੋਂ ਛੁਪਾ ਗਈਂ

ਨਕ
 ਮਥਾ

'ਜੋਗੀ ਜੀ' ਇਸ ਕੇ ਬਾਅਦ ਹੁਈ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਥੀ।

ਬਸਤੀ ਸਰਹੰਦ ਸ਼ਹਿਰ ਕੀ, ਈਟੋਂ ਕਾ ਢੇਰ ਥੀ।

ਇੱਟਾਂ ਠੰਡੀ ਤੱਕ ਕੰਧ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਗਈਆਂ ਤੇ ਹੁਣ ਕੰਧ ਮੂੰਹ ਤੱਕ ਆ
 ਗਈ ਸੀ। ਫੇਰ ਨੱਕ ਤੱਕ ਹੁੰਦੀ ਅੱਖਾਂ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਗਈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚੰਦ ਵਰਗੇ
 ਮੱਥਿਆਂ ਉੱਤੇ ਏਦਾਂ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਚੰਦ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਗਿਆ
 ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਬੇਟੇ ਕੰਧ ਪਿੱਛੇ ਛੁਪ ਗਏ।

ਜੋਗੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੀ ਸਮਾਂ ਬੀਤਿਆ ਸੀ ਕਿ
 ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਸਰਹੰਦ ਇੱਟਾਂ ਦਾ ਢੇਰ ਬਣ ਗਿਆ।

ਚਮਕੌਰ ਅਤੇ ਸਰਹਿੰਦ ਦੀ ਹਾਲਤ

ਤੀਰਥ ਨੇ ਦੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਚਮਕੌਰ ਤੇ ਸਿਰਹਿੰਦ
ਕਟਵਾਏ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਬਾਪ ਨੇ ਚਾਰ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਦ
ਕਿਣਕੇ ਉੱਡ ਇਸ ਧਰਤ ਦੇ ਅਸਮਾਨੀ ਪੁੱਜੇ,
ਤਾਰੇ ਬਣ ਉਹ ਚਮਕਦੇ ਨਾ ਰਹੇ ਓਹ ਗੁੱਝੇ।
ਚਮਕ ਹੈ ਚਮਕੌਰ ਤੇਰੇ ਹਰ ਜ਼ਰੇ ਅੰਦਰ,
ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆ ਤੱਕ ਰਹੇਗਾ ਤੇਰਾ ਮੰਦਰ।
ਅਜੀਤ ਜੁਝਾਰ ਜੋ ਧਰਮ ਲਈ ਦੇ ਗਏ ਕੁਰਬਾਨੀ,
ਖੂਨ ਆਪਣਾ ਕਰ ਅਰਪਣ, ਕਰ ਗਏ ਅਮਰ ਕਹਾਣੀ।
ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਫ਼ਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਧਰਮ ਬਚਾ ਕੇ,
ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕਰ ਦਿਖਲਾਏ ਵੱਡੇ ਸਾਕੇ।
ਨਿੱਕੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਾਂ ਵੇਖੋ ਕੇਡੇ ਖੇਲੁ ਰਚਾਏ,
ਦੱਸਦੀ ਕੰਧ ਸਰਹਿੰਦ ਦੀ ਕਿੰਝ ਸੀਸ ਕਟਾਏ।
ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟਿਆ ਯੂਸਫ਼ ਬਾਪੂ ਹੋ ਗਿਆ ਅੰਨ੍ਹਾ,
ਹਾਈ, ਹਾਵੇ, ਰੋਣ ਧੋਣ ਟੱਪ ਗਏ ਹੱਦ ਬੰਨ੍ਹਾ।
ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੇ, ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਹੰਝੂ ਨਾ ਗਿਰਾਇਆ,
ਵਾਰ ਕੇ ਚਾਰੇ ਲਾਲ ਅੱਲਾ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਮਨਾਇਆ।
ਮੱਕਾ ਹੈ ਚਮਕੌਰ ਮੈਂ ਲਿਖਿਐ ਵਿੱਚ ਇਬਾਰਤ,
ਕਾਅਬਾ ਹੈ ਸਿਰਹਿੰਦ ਆਓ ਕਰ ਲਈਏ ਜ਼ਿਆਰਤ।
ਖ਼ਿਤਾਬ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਣ ਲਈ ਏਥੇ ਸਿਰ ਕਟਵਾਏ,
ਕੌਮ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਖੂਨ ਬਹਾਏ।
'ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ' ਗੱਲ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਦੱਸੇ,
'ਸ਼ਹੀਦਾਨਿ ਵਫ਼ਾ' ਵਿੱਚ ਛੋਟਿਆਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਵੱਸੇ।
ਹੋਈ ਹਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਏਥੇ ਸਭ ਜੱਗ ਤੋਂ ਨਿਆਰੀ,
ਜਿੱਥੇ ਆਪਣੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਸਿਰਦਾਰੀ।
ਜਦ ਤੱਕ ਧਰਤੀ, ਚੰਨ, ਸੂਰਜ ਆਬਾਦ ਰਹਿਣਗੇ,
ਖ਼ਾਲਸਾ ਤੇਰੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਸਭ ਯਾਦ ਰਹਿਣਗੇ।
ਗ਼ਲਤ-ਅੱਖਰ ਕੋਈ ਆਖਿਆ ਹੋਵੇ ਮੂਲ ਨਾ ਜਰਨਾ,
ਅਲ੍ਹਾ ਯਾਰ ਖ਼ਾਂ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁਆਫ਼ ਨਾ ਕਰਨਾ।

—ਅਲ੍ਹਾ ਯਾਰ ਖ਼ਾਂ 'ਜੋਗੀ' ਦੱਕਨੀ

ਸਹਾਇਕ ਪੁਸਤਕ-ਸੂਚੀ

1. ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ (ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ)
2. ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ
3. History of the Punjab, Sayyad Mohd. Latif.
4. Glimpses of the Divine Master.
5. ਦਬਿਸਤਾਨਿ ਮਜ਼ਹਬ ਮੁਹਸਨ ਫ਼ਾਨੀ
6. ਪੰਜਾਬੀ ਦੁਨੀਆਂ—ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅੰਕ I ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ
7. ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ
8. ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ (ਪੁਨਰ ਮੁਲਾਂਕਣ)
9. ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ—ਡਾ. ਜੱਗੀ
10. History of the Sikhs—M.A. Macauliffe.
11. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਵਤਾਰ
12. ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ—ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ
13. ਅਹਿਨਾਮਿ ਆਲਮ ਗੀਰੀ—ਮੁਨਸ਼ੀ ਇਨਾਇਤਉਲਾ ਖਾਂ ਇਸਮੀ
14. ਤਾਰੀਖ਼ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਸ਼ਾਹ—ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਰਸੂਲ
15. ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਸੁਤਨ ਕੀ—ਭਾਈ ਦੁਨਾ ਸਿੰਘ ਹੰਡੂਰੀਆ
16. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ—ਸੈਣਾ ਸਿੰਘ
17. ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ—ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ
18. ਭੱਟ ਵਹੀਆਂ
19. ਜੌਹਰੇ ਤੇਗ਼—ਮਿਰਜ਼ਾ ਮੁਹੰਮਦ ਅਬਦੁਲ ਗ਼ਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੁਨੀਆ, 1988
20. ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ
21. ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ—ਕੋਹਲੀ
22. ਪੰਜਾਬੀ ਦੁਨੀਆ—ਬੀਰ ਕਾਵਿ ਅੰਕ
23. ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੀਰ ਪਰੰਪਰਾ—ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ